

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

RAZPRAVI: ŠIJANEC FR., SLIKAR
FRANC MIHAEL STRAUSS. — ILEŠIČ FR., IZ VRAZOVE SLOVENSKE
LITERARNE ZAPUŠČINE.

IZVESTJA: BAUMGARTNER E., VAŽNA
NUMIZMATIČNA NAJDBA V MARIBORU. — KOTNIK J., SPROTULETNA
VIJOLICA. — ILEŠIČ FR., ODKOD IME
SLOMSEKOVIH »DROBTINIC«?

NEKROLOG: BAŠ FR., DR. STANKO
VURNIK.
SLOVSTVO. — DRUŠTVENI GLASNIK.

1932

IZDAJA ZGODOVINSKO DRUŠTVO V MARIBORU

Vsebina. — Table des matières.

Stran. — Page.

I. Razpravi. — Dissertations.

Sijanec dr. Fr., Slikar Franc Mihael Strauss. — Le peintre François Michel Strauss . . .	1
Ilešič Fr., Iz Vrazove slovenske literarne zapuščine. — Quelques fragments littéraires slovènes inédits de Stanko Vraz	14

II. Izvestja. — Rapports.

Baumgartner E., Vážna numizmatična najdba v Mariboru. — Une trouvaille numismatique importante à Maribor	33
Kotnik J., Sprotuletna Vijolica, dijaški list mariborske gimnazije iz l. 1846. — Une feuille de classe dite »Sprotuletna Vijolica« (Violette de printemps) du gymnase de Maribor en 1846	38
Ilešič Fr., Odkod ime Slomšekovih »Drobtinice«? — D' où les »Drobtinice« de Slomšek tirent-elles leur nom	46

III. Nekrolog. — Nécrologie.

Baš Fr., Dr. Stanko Vurnik. — Le dr. Stanko Vurnik	47
--	----

IV. Slostvo. — Littérature.

Kos Milko, Srednjeveški rokopisi v Sloveniji. V. Steska	49
Orožen Janko, Zgodovina Celja. III. J. Mravljak	50
Mravljak Josip, Dravograd. I. Franjo Baš	51
Mariborski koledar 1932. F. K.	52
Dr. W. Steinhauser, Die genetivischen Ortsnamen in Oesterreich. J. Kelemina	53
Schniderschitsch Norbert, Die Geschichte der Pharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850. F. Minašik	54
Domovina. Mészecske novine za szlovenzki národ. Vilko Novak	56
Mikola Sándor, A vendég multja és jelene. Vilko Novak	57
Vanino Miroslav Dr., D. T., Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633—1773. F. I.	57
Zbornik društva slovaških profesorjev. Jan Šedivý	58

V. Društveni glasnik. — Chronique des Sociétés.

Zgodovinsko društvo v Mariboru	59
Študijska knjižnica v Mariboru	62

Priloga. — Annexe.

Arhiv za zgodovino in narodopisje	97—144
---	--------

Obvestilo

p. n. članom »Zg. dr.« in naročnikom »Časopisa«.

Odslej bo »Časopis« izhajal po štirikrat na leto, kakor je bilo zamišljeno že ob njega začetku, a se iz mnogoterih razlogov ni moglo izvršiti. S to preuredbo hoče »Zg. dr.« poživiti stik s svojimi člani.

Uredništvo »Časopisa«.

Letna udnina, oziroma naročnina Din 50.—, za inozemstvo Din 60.—.

Knjigotrška cena Din 75.—.

Za uredništvo in Zgodovinsko društvo odgovarja prof. dr. Fr. Kovačič. Za vsebino posameznih člankov so odgovorni pisatelji sami.

Tisk Mariborske tiskarne d. d. v Mariboru; odgovarja ravnatelj Stanko Detela.

Sig. 427627
T. št. _____

Časopis
za
zgodovino in narodopisje.

Izdaja
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XXVII.

Uredil
Prof. Fran Kovačič.

LJUDSKA KNJIŽNICA
LJUBLJANA
Miklošičeva cesta 711.

Maribor 1932.
Mariborska tiskarna.

57749

030024955

Q 24. III. 1947/2781

Vseбина. — Table des matières.

Stran. — Page.

I. Razprave. — Dissertations.

Šijanec dr. Fr., Slikar Franc Mihael Strauss. — Le peintre François Michel Strauss . . .	1
Ilešič Fr., Iz Vrazove slovenske literarne zapuščine. — Quelques fragments littéraires slovènes inédits de Stanko Vraz	14
Wambrechtsamer A. — Kovačič Fr., Planina in njeni prvi gospodarji. — Planina et ses premiers maîtres	65
Šijanec Fr., Slikar Janez Andrej Strauss. Dodatek: Seznam del F. M. in J. A. Straussa. — Le peintre Jean André Strauss. Supplément: Liste des oeuvres de F. M. et J. A. Strauss	81
Kelemina J., Goti na Balkanu. — Les Goths dans la péninsule des Balkans	121
Dolenc dr. Metod, Sorodni odmevi črnogorskih pravnih zgodbic in slovenskega običajnega prava. — Des échos congénères entre anecdotes juridiques du Monténégro et le droit d'habitude slovène	137
Mravljak Josip, Doneski k zgodovini kmetijstva v Dravski dolini v XVII. stoletju. — Quelques notices pour l'histoire d'agriculture dans la Vallée de Drave au XVII. siècle	171

II. Izvestja. — Rapports.

Baumgartner E., Važna numizmatična najdba v Mariboru. — Une trouvaille numismatique importante à Maribor	33
Kotnik J., Sprotuletna Vijolica, dijaški list mariborske gimnazije iz l. 1846. — Une feuille de classe dite »Sprotuletna Vijolica« (Violette de printemps) du gymnase de Maribor en 1846	38
Ilešič Fr., Odkod ime Slomšekovih »Drobtinice«? — D' où les »Drobtinice« de Slomšek tirent-elles leur nom	46
Glaser J., Doslej neznan zapis Prešernovega soneta o Apelu. — Copie du sonnet d'Apelle par Prešeren — jusqu'à présent inconnue	102
Glaser J., Literarne predloge in paralele. — Parallèles littéraires	104
Mravljak J., Iz vuzeniške zgodovine. — Fragments de l'histoire de Vuzenica	107
Kovačič Fr., Slomšekov najstarejši rokopis. — Manuscript le plus ancien de Slomšek.	190
Grošelj M., O naših starih geografskih imenih. — Autour des noms anciens géographiques.	192
Mravljak Josip, Guštanjski rokodelski (obrtniški) ceh. — Corps de métier à Guštanj.	194
Kokolj Miroslav, Znaki prekmurskega tkaničanja. — Signatures d'art textile dans le Prekmourie	197

III. Nekrolog. — Nécrologie.

Baš Fr., Dr. Stanko Vurnik. — Le dr. Stanko Vurnik	47
--	----

IV. Bibliografija. — Bibliographie (ethnographique slovène).

Baš Fr., Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1931.	205
--	-----

V. Slovtvo. — Littérature.

Kos Milko, Srednjeveški rokopisi v Sloveniji. V. Steska	49
Orožen Janko, Zgodovina Celja. III. J. Mravljak	50
Mravljak Josip, Dravograd. I. Franjo Baš	51
Mariborski koledar 1932. F. K.	52
Dr. W. Steinhäuser, Die genetivischen Ortsnamen in Oesterreich. J. Kelemina	53
Schniderschitsch Norbert, Die Geschichte der Pharmazie in Steiermark bis zum Jahre 185. F. Minařik	54
Domovina. Mészecsne novine za szlovenzki národ. Vilko Novak	56
Mikola Sándor, A vendég multja és jelene. Vilko Novak	57
Vanino Miroslav Dr., D. T., Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633—1773. F. I.	57
Zbornik društva slovaških profesorjev. Jan Šedivý	58
Jovanović Sl., Vlada Aleksandra Obrenovića. Fr. Vatovec	109
Ramovš Fr., Dialektološka karta slovenskega jezika. Dr. I. Dornik	115
Hribernik Fr., Mesto Šoštanj. F. Baš	115
Slovenski biografski leksikon. Franjo Baš	221
Kidrič Fr., Dobrovský in slovenski preporod njegove dobe. Janko Glaser	223
Boje Etbin, Slomšek naš duhovni vrtnar. F. Kovačič	226
Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani. Franjo Baš	228
Rus Jože, Krst prvih Hrvatov in Srbov. Franjo Baš	230
H. Pirchegger, Geschichte der Steiermark, 1282—1740. Jos. Mravljak	231
Anton Mell, Grundriss der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark. Jos. Mravljak	231
Kelemina J., Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Dr. Jos. Tominšek	232
Visky Károly, Volksbrauch der Ungarn. Franjo Baš	235
Zemljepis za II. razred srednjih šol... Franjo Baš	236
Korošec Viktor, Hethitische Staatsverträge. M. Slavič	236
»Das aelteste germanische Sprachdenkmal.« H. Baerent	237
Šbornik Muzeálnej slovenskej spoločnosti. J. Šedivý	238

VI. Društveni glasnik. — Chronique des Sociétés.

Zgodovinsko društvo v Mariboru	59, 115
Študijska knjižnica v Mariboru	62
Muzejsko društvo v Ptujju	118
Obvestilo glede imenika članov	239
Zamena publikacij	239

Priloga. — Annexe.

Arhiv za zgodovino in narodopisje	97—240
---	--------

Slikar Franc Mihael Strauss.

Stilna analiza.¹⁾

Dr. Franjo Š i j a n e c.

Kakor ima bivša Kranjska svojega reprezentativnega slikarja baročne dobe v Valentinu Mencingerju, tako veljata oče Franc Mihael Strauss in sin Janez Andrej kot zastopnika baročnega slikarstva na slovenještajerskem ozemlju. Mencingerjeva plodovitost pa prekaša oba Straussa ne le po številu ohranjenih in znanih del, marveč tudi po njih kvalitetni višini, in to slednje še v najodličnejši meri. Straussova dela so torej pomembna bolj v lokalno zgodovinskem pogledu, v toliko, kolikor lahko zasledujemo v njih delih specifistični razvoj slikarstva 18. stol. na Slovenskem Štajerskem. Spoznali bomo v naslednjem, da so kljub razlikam v slikarski koncepciji med enim in drugim osnovne stilne komponente nele štajerskemu in kranjskemu mojstru skupne, marveč da tvorijo tudi ostalim slikarjem te dobe v območju notranjeavstrijskega in gornjeitalijanskega kulturnega kroga enotno podlago.

Umetnostne vrednote del Franca Mihaela Straussa moremo v označenem okvirju izvajati iz splošnih idejnih in umetnostnih temeljev 17. stoletja, v katerem je Štajerska izredno delavna. Koncem 16. in začetkom 17. stoletja se benečanske ter bolognsko-rimske eklekticistične težnje na avstrijskih tleh že razmeroma naglo razvijajo. Gradec postane za časa Karla II. in Ferdinanda II. prava kolonija gornjeitalijanskih umetnikov, katerih najznamenitejša, Theodoro Ghisi iz Mantue (1536—1601) in Giovanni Pietro de Pomis iz Lo-

¹⁾ Prvi del razprave »Franc Mihael in Janez Andrej Strauss« je priobčen v Zborniku za umetnostno zgodovino, letnik IX., 1929, zvezek 1—2, str. 1—10: Uvod, Opombe in Literatura; zvezek 3—4, str. 109—135: Rodovnik in življenjepis, Opombe. — Franc Mihael Strauss je bil rojen 11. IX. 1674 v Slovenjgradu kot sin očeta Janeza in matere Marije (Katarine) Rozalije. Umril je istotam 1. III. 1740. Oženjen je bil z Marijo Katarino Barbaro. — Njegov sin Janez Andrej Strauss je bil rojen 13. XI. 1721 v Slovenjgradu, kjer je tudi umrl 11. IV. 1783. Oženjen je bil z Marijo Ano. — Arhivsko gradivo za življenjepis slovenjgraške slikarske rodbine Straussov tvorijo največ zapiski v rojstnih, poročnih in mrlških knjigah ter redkeje posamezne listine v slovenjgraškem župnijskem arhivu. Neznaten del listin se nahaja še v župnijskem arhivu v Starem trgu pri Slovenjgradu. Nadalje je F. M. Strauss omenjen v Ruški kroniki, sin J. A. Strauss pa v vuzeniški župnijski kroniki in v listini Škof. arhiva v Ljubljani, Prot. 62, 658 iz 1770. l.

dija (1565—1633), še zastopata v času štajerske protireformacije pol mani-ristične, pol eklekticistične oblike, mestoma še pozno renesančno kompozicijo. Vendar se pa Pomis že močno naslanja na Tintoretta (glej sliko Marije Pomagaj v Mariahilf pri Gradcu, 1611).

Čim zapušča Štajerska skupno z ostalimi alpskoavstrijskimi deželami krog severne naturalistične renesanse, se sporedno v isti meri že pomika v območje italijanskega baročnega razvoja, kjer stopnjema prehaja v svojo drugo veliko dobo, prav tako široko in za ljudsko umetnost plodovito, kakor je bila koncem srednjega veka gotska. V naših krajih so še pomešani nemški renesančni elementi z novimi italijanskimi na delih, kakor so n. pr. sv. Andrej v Spod. Doliču, table apostolov v Rušah, Rojstvo Jezusovo pri Sv. Katarini nad Laškim, Obglavljenje Janeza Krst. iz Št. Janža nad Dravčami, Madona iz Zavrč (1592)²⁾, Križanje iz Blagovne pri Celju (1624), sv. Cecilija iz Celja (Planner, 1627), Plannerjeve slike v Petrovčah (1665), sv. Lavrencij in Štefan iz Laškega (1666) i. t. d. Figure postajajo slikovitejše v obdelavi, obrazi so idealizirani na naturalistični podlagi modela, krajina zgineva, barve postajajo mehkejše, luč in senca se intenzivneje razlivata in v vedno močnejših kontrastih, tektonsko simetrična kompozicija se ruši in prehaja v dinamično, diagonalno, kjer figure vezano polnijo ves prostor. Vsa ta sredstva izražajo sedaj subjektivno in notranjo pomembnost dogodka z ozirom na gledalca, ki naj občuti prav kot individuum lastne stvariteljske domišljije in v skali vseh možnih občutkov važnost počlovečenega, v obliki narave se razodevajočega duha, veličino cerkve in božjih resnic.

Protireformacijski program se v bistvu tudi na Štajerskem umetnostno nič drugače ne izraža kot v vseh katoliških deželah te dobe, samo da so umetniška sredstva pri nas v povojih, šibka, radi globoko vkoreninjene severno-naturalistične primesi formalno manj izrazita in negotova. V drugi polovici 17. stoletja se nam v delih Janeza Adama Weissenkircherja (1646—95), prvega in edinega znamenitejšega štajerskega mojstra, in še od tega le za dobo 15 let (1680—95), razodene domače baročno slikarstvo v najboljše obliki in na najbolj jasen način, tako da lahko smatramo njegova dela, predvsem dekoracije glavne dvorane na gradu Eggenberg pri Gradcu, za najpopolnejša na štajerskem ozemlju. V figurah, kompoziciji in v razmerju slikarskega dekora do arhitekture se naslanja Weissenkircher na Carraccije, Renija, Domenichina, Guercina, pa tudi na Poussina. V slikarski obdelavi rabi izrazito svetlobna sredstva, je tu bližji in bolj soroden benečanskim eklektikom in naturalistom koncem 17. stoletja, n. pr. Zanchiju, Carlo Lothu, ki jim je Caravaggiov tenebroso bolj v krvi kakor domači benečanski kolorizem iz prve polovice stoletja. Zelo zgodnji Kristusov krst (1680, graška deželna galerija) celo spominja na Niccolo Renierija iz Caravaggiove šole Manfredija v Rimu.

²⁾ Sedaj v mariborskem muzeju.

Od Weissenkircherjevih del se nahaja na slovenskem Štajerskem za njegov razvoj dovolj značilnih. Med zgodnejša v rdečkasto-rjavem koloritu po Lothovi šoli je šteti sv. Roka v Cezanjevih pri Ljutomeru (1682. signiran), *Ecce homo* v Vuzenici (1685. sign.), sv. Družino v kapeli sv. Ane v Rogški Slatini (1686. sign.). Nekoliko bolj osvetljene v barvah in toplejše v tonih — drugih bistvenih znakov stilne spremembe ne kažejo — so slike iz zadnjih let pred smrtjo: Dva klečeča svetnika iz Sp. Dravograda (1692. sign.), Marija s sv. Dominikom in sv. Nikolaj iz mariborskega muzeja (sliki 1. in 2.), ki sta prej viseli v stolnici. Marija s sv. Dominikom in Detetom v naročju (1691. sign., mariborski muzej, sl. 1.) je po vsej kompoziciji, po figurah in morda še celo v detajlih skoraj docela prevzeta od Pietro da Cortonove Marije s sv. Frančiškom (Eremitaža v Ljeningradu). Polzasenčen Marijin obraz, kontrastno osvetljena roka z dolgimi gracijoznimi prsti, ki izročajo ekstatično zamaknjenemu Dominiku rožnivenec, na oblakih sedeča Marija, pred njo klečeči Dominik in k njemu nagnjeno Dete, — vse je še izraz prvotnega in drugod že zastarelega baročnega sentimenta, senzualne gracije in notranjega patosa. V Marijinem kontrapostu, v ostri luči in senci, v diagonali iz desnega spodnjega kota proti vrhnjemu levemu se razodeva izrazit barok, poln dinamičnih poudarkov in idealističnega zanosa. Druga Weissenkircherjeva slika iz mariborskega muzeja, Marija s sv. Nikolajem in Detetom (1692. sign., mariborski muzej, sl. 2.), poudarja še prav tako diagonalo, le da je tukaj za središče izbran svetnikov obraz (na prejšnji sliki je to bila Dominikova desna roka) in da gre diagonala iz levega kota proti vrhu. Slikarjev horror vacui je tukaj ozadje še bolj prenatrpal: za Marijino glavo je še glavica putta kot vrhnji zaključek diagonale in dve sta še simetrično na levi polovici slike za škofovo kapo; na vrhu pa se še prikaže Bog Oče s sv. Duhom-golobom. Drevje in celo oblika listov je na prvi sliki po Cortonovi kompoziciji, pač pa so na Weissenkircherjevi angelci diskretneje pomaknjeni v ozadje. Putto na vrhu s svojim telesom sporedno spremlja diagonalo, vendar pa z desno nožico obrača smer v drugo diagonalo, ki pa je le kratka in poudarjena z otrokovim telesom, tako da imamo pred seboj nekak prostorni cikcak. Dočim je na sliki sv. Nikolaja Marija frontalno in v prostoru pošev pomaknjena napram svetniku in je Dete kontrapostirano, je tukaj obratno Marija kontrapostirana in se Dete frontalno nagiba, tako da lahko govorimo v smislu baročnih kompozicijskih načel o skupinskem kontrapostu komponiranih mas z linearno in prostorninsko diagonalo. Najbolj očiten je pač Weissenkircherjev razvoj v rabi luči in sence ter v koloritu. Chiaroscuro njegovih zgodnjih del je med slovenještajerskimi slikami najznačilnejši na vuzeniški podobi *Ecce homo* (1685. sign.) in je še videti kljub počrnelosti tudi na sliki dveh klečečih svetnikov iz Sp. Dravograda (1692. sign.). Kolorit je v tej dobi še benečanski (Tizian, Loth), inkarnat je še močno rdečkasto-rjav, posebno na senčnih partijah.

Pozneje pa se svetlobni kontrasti omilijo in barve dobe svetlejšje tone. Je to razvoj, ki tukaj že prav rahlo napoveduje barvne težnje sledeče dobe. V vseh Weissenkircherjevih delih je posredovanje italijanskih baročnih pridobitev, benečanskih in rimskih, najvažnejšega pomena za štajersko ozemlje. Šole kot take in posredno po njem vplivanih učencev ni zapustil, čeprav sta krogu njegovih pozno-baročnih tendenc še najbližja Janez Veit Hauck (1746 umrl) in Franc Karl Remp, ki je prvo desetletje 18. stoletja študiral v Italiji. Weissenkircher sam ne kaže izrazitejšega razvoja pri vsem svojem elekticizmu in spojenosti z benečanskimi slikarji iz druge polovice 17. stoletja. Njegovi biografji celo menijo, da je delal od 1670 do 1680 v Rimu, kamor bi ga bili poslali njegovi podporniki iz rodu Eggenbergov, vendar pa ta domneva ni zadostno dokazana ter samo sodijo po carraceskih stropnih slikah na gradu imenovanih knezov³). Weissenkircher je dobival največ naročil pod patronanco Eggenbergov, sicer pa ni o njegovih učnih letih in o njegovem življenju nič več znanega kakor o večini todobnih slikarjev pri nas.

Važnejša za razvoj baročnega slikarstva je gotovo druga generacija, čeprav ni postavila tako močne in plodovite osebnosti, kakor je bil Weissenkircher za drugo polovico 17. stoletja. Seznanila pa se je poblizje z naturalističnim elementom severa in juga ter ga na domači podlagi krepkeje uveljavljala, odgovarjajoč racionalističnim in subjektivnim naturalističnim težnjam 18. stoletja. Glavni vir ustvarjanja so bili poedinim nizozemskim in flamskim mojstrom, ki so z ustanovitvijo dunajske umetnostne akademije 1716. l. v velikem številu posečali ne le središče monarhije, marveč tudi vsa glavna mesta dežel samih, — Poussin, Lorain, Rubens, Murillo in Watteau. Pridobitve slikarjev svetovnega slovesa so prihajale k nam v prvi vrsti od severa, največ z Dunaja, in niti ne toliko iz Benetk, ki stojijo prav na koncu italijanskega umetnostnega razvoja že tedaj. Edino s Tiepolom se še avstrijsko slikarstvo obogati, kar se tiče italijanske umetnosti, in zadobi na podlagi že pol rokokojskega iluzionističnega freskanstva silovit razmah in najsplošnejšo veljavo, tako da še tudi v drugi polovici stoletja o odločilnem antagonizmu med severom in jugom na ozemlju južne srednje Evrope ni mogoče izreči zadnje besede v prid enemu ali drugemu. Ugotoviti moremo samo skupna in sporedno tekoča razvojna stremljenja bodisi v klasicističnih, bodisi v rokokojsko slikovitih pojavih napram tipično zaostalim pozno-baročnim, elekticističnim na eni in objektivno naturalističnim na drugi strani. Po Weissenkircherju je še n. pr. tudi Franc Ignac Flurer (1772 umrl) po svoji svetlobno kontrastirajoči dinamiki na oljnatih slikah dober epigon starejših baročnih tradicij, ki jih tukaj prav neznatno oblikuje s pomočjo subjektivistično razkrojenih barv. Flurer je sicer v svojih freskah, — med katerimi so one v Attemsovem gradu v Slov. Bi-

³) Rosenberg-Gutman Anny, Hanns Adam Weissenkircher, Beiträge zur Kunstgeschichte Steiermarks und Kärntens II., Graz 1925.

strici na stopnišču, v kapeli in glavni dvorani nastale 1721 in so 10 let mlajše od njegovih najbolj znanih v Tolbadu pri Gradcu, — po eksuberantnih figurah in carraceskni kompoziciji še globoko v 17. stoletju, ali drugo, kar je važnejše, se razodeva v zelo slikarsko barvnem občutenju, ki narašča tekom 18. stol. neprestano in ki se baš v monumentalnem freskantstvu najbolj vidno izraža. Če izvira po katalogu graške galerije najzgodnejša Flurerjeva slika, ki je znana, iz 1721. leta — dve leti po prvi znani sliki Franca Mihaela Straussa —, tedaj imamo v slovenjebistriških freskah, ki so signirane istega leta, brez dvoma že eno najzgodnejših Flurerjevih del pred seboj. Docela nova poteza v skladu z dunajskimi naturalisti pod vodstvom Jakoba van Schuppen, ki je rojen v Fontainebleau-ju (1670) in je nizozemskega pokolenja, je Flurerjevo zanimanje za krajino in legendarno snov. Aigen, Brandt, Ferg, Grund, Tamm, Schinnagl, Janneck so med drugimi gojili na dunajski akademiji moderne snovi kakor so portret, žanr, krajina. Flurerjeve izrazite pokrajinske slike zaslužijo kot delo domačega mojstra v tem še tako zelo z baročno snovjo, svetimi in mitološkimi dogodki prepojenem času posebno pažnjo, kakor so še tudi po stilu italijanskega značaja. Značilna je v tem pogledu tudi Franca Krištofa Jannecka pot iz Gradca, kjer je bil rojen (1703) in kjer je slikal svete podobe po domači tradiciji, na sever, na Dunaj in v Frankfurt ob Majnu (1735), da bi pri Orientu študiral Poussina, Loraina, Rubensa. Po svojem povratku na dunajsko akademijo se je posvetil konverzacijski temi spet pod vplivom Watteauja⁴⁾. Če je van Schuppenova francosko-nizozemska šola vsaj bistveno prodrla v salonu, v družbi prosvitljenih in posvetnih krogov dunajskega centra, se še v cerkvenih naročilih in monumentalnih delih krepko drži italijanistična, južno elekticistična in pozneje v freskantstvu predvsem Tiepolova smer. Po Rottmayerju, Granu, obeh Altomontih, Fantiju in drugih, ki so se jim še na koncu pridružili, tako Maulpertsch, Unterberger, Knoller, Hauzinger ter Kremser-Schmidt, ki tvorijo višek iluzionističnih stremljenj v religioznem in historičnem slikarstvu 18. stoletja, zraven teh je zlasti za dunajsko-avstrijsko območje in posredno za štajersko ozemlje najodločilnejšega pomena Paul Troger (1698—1762), učenec Giuseppe Albertija v Milanu in Giov. B. Piazzette v Benetkah, ki je prišel 1728 iz Italije in je po van Schuppenovi smrti postal rektor dunajske akademije. Slikovitost in prav že impresijonistično polaganje barv se pojavlja pri njem v taki stopnjevani meri, da ga more v tem nadkriljevati še edino Maulpertsch. Solimena, Crespi, Tiepolo so mu mogli služiti za vzor, poslednji predvsem v sproščeni kompoziciji in v dosledni negaciji realne arhitekture, v stropnih figurah, gledanih povsem z enotnega stališča od spodaj, v dosledni racionalistični ločitvi realnih prizo-

⁴⁾ Kábdebo H., Ein steiermärkischer Maler aus dem 18. Jahrh. (Janneck), Tagespost, Graz 1878, N.o 196—198, 204—205. — Suida Wilhelm, Die Landesbildergalerie und Skulpturensammlung in Graz, Österr. Kunstbücher, Sonderband II., Wien 1923.

rov na robu neba od plavajočih irrealnih na oblakih in deloma v figurah samih, ki še pri Trogerju niso povsem rokokojsko gracilne, kot postanejo to že pozneje pri Berglu. Trogerja moremo prav radi pomešanosti poznobaročnih in povsem rokokojskih elementov smatrati za najizrazitejšega posrednika pred nastopom čisto rokokojskih freskantov, ki stoje tudi snovno že pod vplivom francoskega slikarstva. Edini nižje-avstrijski slikar, ki je bil tudi v slovenskih krajih plodovit, Kremser-Schmidt (1718—1801), je zapustil v Gornjem gradu, pri Sv. Jožefu pri Slov. Bistrici in drugod na Slovenskem Štajerskem le zgodnejša dela, ki izkazujejo sicer še mračnost, a obenem že izredno slikovitost njegovih široko nanešenih barv. Običajne figuralne kompozicije za 17. stoletje merodajnih italijanskih, posebno benečanskih mojstrov eklektikov, pa se nič manj ne javljajo tudi pri Kremser-Schmidtu, saj je eden najplodovitejših cerkvenih slikarjev svoje dobe.

Slikarstvo prvih trideset let 18. stoletja je na Slovenskem Štajerskem v tako majhnem obsegu raziskano in poznano, da je vsaka ožja stilna opredelitev za enkrat izključena. Že delo Franca Mihaela Straussa samega je znano le po petih slikah iz razdobja 1719—1735. Med znanimi in signiranimi deli tega časa se nahajajo še od drugih mojstrov: Janeza Mihaela Rainwaldta oljnata slika sv. Frančiška Ks. v istoimenski cerkvi v Sav. dolini (1715), Janeza Krizostoma Vogla freske v Rušah (1721) in v Laškem (1728, 1737), Flurerjeve freske v gradu v Slovenski Bistrici (1721), Filipa Karla Laubmanna freske v Slovenski Bistrici (1738) in v Studenicah pri Poljčanah (1738) ter njegove oltarne slike (kapela sv. Frančiška v Ptuj 1733), najdba sv. Križa v Vuzenici (1754), Grebitschacherjeva slika 14 priprošnjikov v sv. Radegundi pri Št. Lovrencu na Pohorju (1730). So pa še drugi manj znani slikarji, ki so razkropljeni po krajih vzhodne južne Štajerske. Okoliš cerkvenih slikarjev Straussov ni tako širok kakor Mencingerjev, katerega dela še nahajamo na Štajerskem v zadostnem številu. Največ Straussovih slik je v severozapadnem delu s središčem v Slovenjgradu in le mlajšega Straussa dela segajo južneje in preko Celja. Zato tudi ni pomen slikarjev Straussov za štajersko ozemlje take važnosti, kakor je Mencingerjev za kranjsko deželo in za splošno slovensko baročno slikarstvo obče. Njihov nastop je le provincijalno lokalnega značaja, njih stilni razvoj se drži poprečne šablone in so dela po kvaliteti nedvomno slabša od Mencingerjevih, a v svojem trdovratnem slikovitem kolorističnem pojmovanju so le samosvoja in se dajo na mah spoznati med drugimi te dobe.

Ne na Štajerskem, v Mekinjah pri Kamniku se nahaja prvo znano signirano delo očeta Franca Mihaela Straussa, do danes obenem edino znano delo slikarjev Straussov na Kranjskem. Je to slika Marijinega vnebovzvetja (1719. sign.) v glavnem oltarju ondotne župnije in bivše samostanske cerkve, ki je bila žalibog 1875. l. po Idričanu Juriju Tavčarju tako preslikana, da po ko-

loritu in slikarski obdelavi ne odgovarja več svojemu prvotnemu stanju. Zasnutek je ikonografsko in v celoti tudi kompozicijsko posnet po znanih sorodnih slikah, počeni od Tiziana do Rubensa. Običajna dvodelnost je tudi tu dana po zbranih apostolih na tleh okrog sarkofaga in po gornji skupini plavajoče Marije ter angelov. Sarkofag je postavljen na stopnice nekoliko višje ter tako, da moli rob iz slike. Na levo in desno se simetrično razvrščajo apostoli, puščajoč spredaj v sredi slike in zadaj za sarkofagom v navpični osi, ki je tudi kompozicijska simetrala, prazen prostor. Apostoli, na levi sedem in na desni pet, se obračajo sede in kleče v živih kretnjah zamaknjenosti in občudovanja proti nebu. Skoraj vsi dvigajo svoje sive starčevske glave navzgor, oči imajo uprte v Marijo, roke so proseče iztegnjene. Prvi na levi kleči sv. Peter in je na pol obrnjen nazven, v desni roki ima nebeški ključ, levo pa je zamahnil kot izraz globokega čuvstva, ki ga pravkar preveva. Njemu nasproti na levi strani v istem obratu je pravkar z desno nogo pokleknil Janez Ev. V nebo obrnjeno mladeniško glavo obroblijo do ramen kodrasti in svetli lasje. Črnolasi in bradati apostol za njim se nagiba spet naprej, najbrž bi moral gledati po slikarjevi zamisli začuden v globino sarkofaga, a v resnici le nerodno izteguje svojo desno roko, leva pa je zakrita po Janezu spredaj. Nejasen je izvor roke s prtom, padajočim na sarkofag, za glavo pravkar opisanega apostola, ker nima odgovarjajoče figure. Lahko, da jo je Strauss naslikal kot desno roko nagibajočega se apostola, ki bi bil tako po kretnji motiviran, in je neuki Jurij Tavčar pri restavraciji zamenjal apostolovi roki, tako da je ona s prtom obvisela v zraku. Gornjo tretjino slike zavzema na oblakih polkleče plavajoča Marija, ki je v rahlem kontrapostu obrnjena z desne proti levi nazven, desno, s plaščem ovito nogo pa ima pomaknjeno naprej. Plava razprostrtih rok, od katerih je leva v diagonali višja od desne. Na vsaki strani se prikazujejo po trije angeli s krili, vidni do pasu.

Obrazi in sive, bradate glave apostolov so še prav oni eklekticistični in zelo običajni Tizianovi starci. Nosijo slikovite, valovite bele brade, imajo osvetljene pleše in čela pol v luči pol v senci. Izrazito naturalističen tip, ki pa postane ne samo na tej sliki, temveč na vseh Straussovih podobah stereotipen izraz slikarjevih teženj po slikovitosti, je temna glava nagnjenega apostola na desni: črni lasje in gosta črna brada, močan nos ter nizko čelo. To je še ostanek pristne baročne fiziognomije mučiteljev svetnikov in izraz vulgarnih mož iz ljudstva. Janezov obraz pa je obratno še ves lepotno idealiziran v smislu istega baročnega patosa in je poln svetniškega sentimenta. Zato tudi tukaj ni slučajno postavljen v bližino kontrastirajočega apostola. Močno razmahnjene kretnje figur samih še izražajo ekstatično razburjena čuvstva, ki različno in v nasprotjih navdajajo posamezne osebe, zbrane okrog čudežnega dogodka. O Straussovem načinu slikarske obdelave bo spričo te grobo preslikane slike težje govoriti. Lahko pa ugotovimo, da je že tukaj vidna Straus-

sova krepka, robata, močno impresijonistično občutena poteza čopiča, ki razkrajja plastičnost lokalne barve v živahno, iluzijonistično menjajočo luč in senco. Značilne za Straussa so tudi izredno močno razvite roke in mišičasti prsti. Tako je n. pr. gola Janezova roka gotovo prevelika, celo disproporcijonirana, ter je skrajno slikovito in naturalistično oblikovana. Na drugi strani pa še vedno prevladuje v kompoziciji strog red, osebe se dvigajo na stopnicah vedno višje, stremljenje, pokazati figuro v njeni patetični razgibanosti kar najbližje, se bori s silo ozkega prostora, tako da vlada gneča in nejasnost v motivaciji nekaterih telesnih pregibov in prostornega razmerja figur med seboj. Diagonali nista le linearno izpeljani, temveč tudi že prostorno, čeprav ne posebno spretno, saj je vsaki rustificirani in ljudski umetnostni kompoziciji gotova frontalnost lastna, pa če še v tako mali meri. Izhodišče diagonal sta na levi glava in ramena sv. Petra, na desni glava, ramena in roka klečeče žene, tako da je skrajno na desno nagnjena glava leve skupine križišče diagonal. Skupina Marije je komponirana tako, da nadaljuje spodaj početi diagonali po obeh Mariji najbližjih stranskih angelih, da spremlja Marija sama po svojem obratu in legi rok diagonalo iz levega spodnjega kota proti desnemu vrhnjemu.

Straussovo pojmovanje snovi in dogodka je še tukaj v splošnem zelo idealistično in v smislu svetniških devocijskih upodabljanj, naturalistično dramatična zaposlenost oseb ostane kljub navidezni patetičnosti kretenj zelo majhna, dasi je bila snov tega dogodka tudi že pred tem časom v baročni umetnosti v živahnejši akciji podana. Od figur v ozadju je videti največ samo glave v profilu in v posameznih delih, tu in tam ramena. Kvečjemu na desni strani še roke, tako da je slikarjevo prizadevanje po slikoviti prosti kompoziciji tudi radi prenatrpanosti in gneče, ki vlada na ozkem prostoru, zelo omejeno. Obdelal je sicer figure s slikarskimi sredstvi, subjektivistično razdelil luči in sence, a kompozicija v shematični simetriji in diagonali je še objektivno idealistična in v bistvu renesančna. Ker diagonalno gibanje v celoti ne pride do veljave, je podrejeno simetrični razdelitvi prostora.

Druga slika, Kamenjanje sv. Štefana (sl. 3.), je v vuzeniški župni cerkvi in je signirana z 1731. l., je torej nastala 12 let po prvi. V sredi slike spredaj kleči mučenec sv. Štefan; desna roka mu že omahuje, levo je zgrabil mož kraj njega, rabelj, ki vihti v desni roki kamen, da ga s prihodnjim gibom vrže na mučenca, zročega v nebo. Pred sv. Štefanom v ospredju pravkar pobira drug, do pasu gol in mišičast rabelj kamen, ki ga je zgrabil z desno roko. Levo opira na vpognjeno levo koleno. Za sv. Štefanom je dvignil tretji mož z vso silo težak kamen z obema rokama nad glavo. Za rabljem na desni strani je še videti sklonjeno, s turbanom pokrito glavo. Nekoliko globlje v ozadju je zbrano ljudstvo, razločiti je še rimskega vojaka s ščitom na levi strani ob robu. Še dalje v globino na desni pa so pomaknjene mestne hiše, od katerih

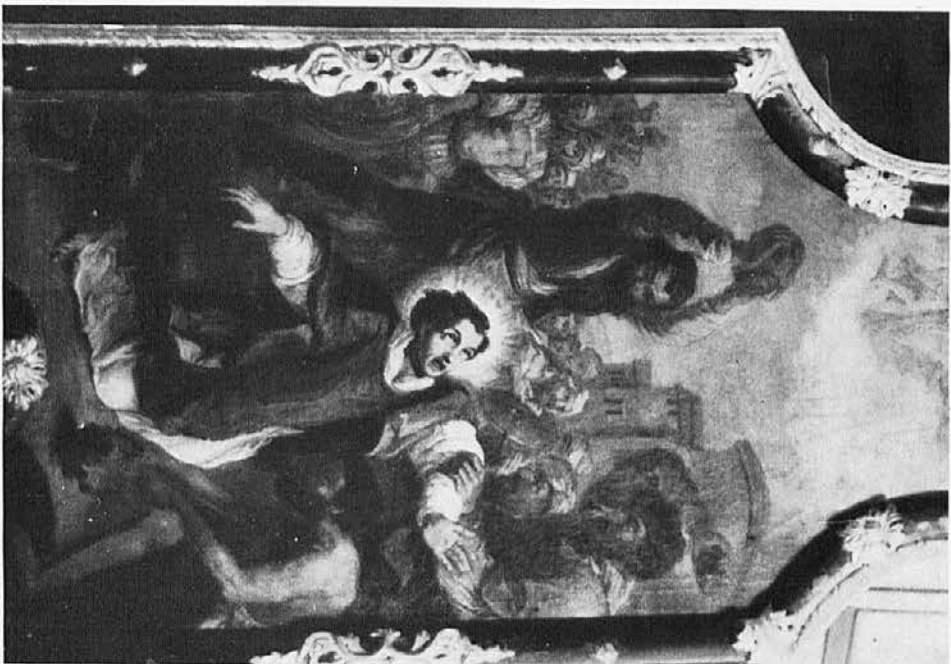
Sl. 2. — Weissenkircher, Sv. Nikolaj. (V mariborskem muzeju.)

Sl. 1. — Weissenkircher, Sv. Dominik. (V mariborskem muzeju.)

LJODSKA KNJIŽNICA

Lj. ...
... 7/11

Sl. 3. — F. M. Strauss, Smrt sv. Stefana. (Vuzenica.)

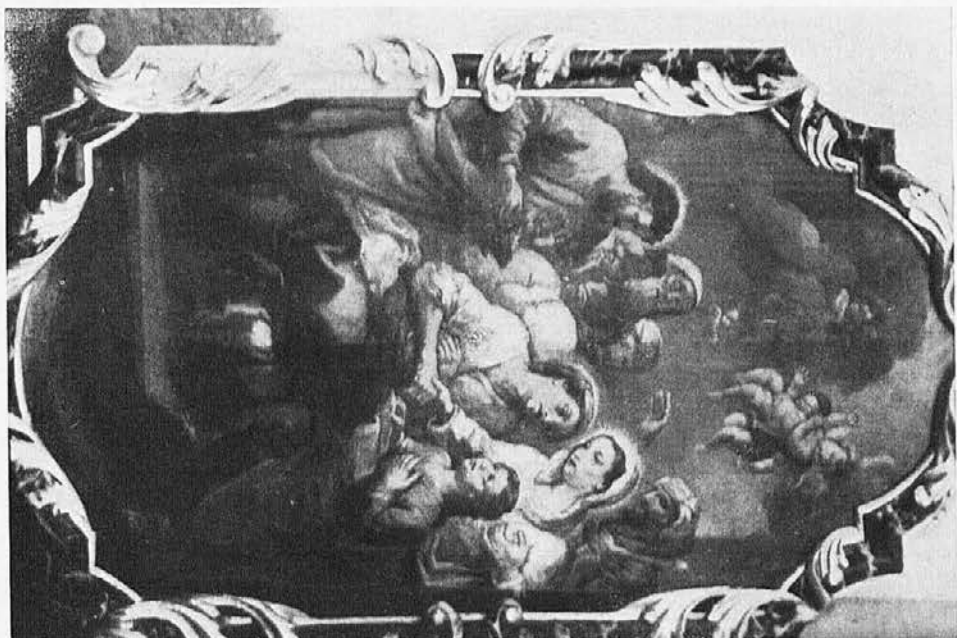
Sl. 4. — F. M. Strauss, Sv. Elizabeta. (Slovenjgradec.)

Sl. 5. — F. M. Strauss, Detajl sv. Elizabete. (Slovenjgradec.)

Sl. 6. — F. M. Strauss, Smrt sv. Jozefa. (Ruše.)

Sl. 7. — F. M. Strauss, Smrt sv. Ance. (Ruše.)

je sprednja okrogla stavba v obliki cilindra. Na vrhu plava v oblakih sv. Trojica. V sprednjem levem kotu na tleh leži kamen z nadduhovniškim klobukom ter z monogramom v obliki ovalnega grba. Inicijali sta črki S. in I.

Strauss je naslikal sv. Štefanu idealno lep mladeniški obraz s svetniškim sijajem, ki je tukaj izredno velik in svetel. V osladno odprtih ustnicah je eks-tatična zamaknjenost, od nebeške glorijske je ožarjen obraz, ki slikovito kontrastira s kodrasto obrobljeno maso gostih črnih las ter z močno senčnim vratom. Temu nasproti so obrazi rabljev vsi temni, mrki, surovih potez, in so še tudi tipizirani v izrazu krvoločnosti in le malo različni med seboj: gosti črni lasje, kuštrave brade, nizka čela, močni topi nosovi ali ostro šilasti, kakor pri možu s turbanom na desni, krepke lične kosti, na katere pada refleksi luči i. t. d. Akt sključenega moža v ospredju je na ramenih prav tako slikovito osvetljen in osenčen, kakor so vse druge osebe. Množica v ozadju postaja nerazločna, se staplja z atmosfero in s pokrajino hiš v eno samo pestro sestavljeno barvno liso, iz katere se odražajo posamezne luči na turbanih in pokri-valih. Diagonale razprostrtih rok sv. Štefana ne podpirajo nič manj še svetlobno poudarjeni momenti, ritmično in dinamično nameščene sence in luči, ki sporedno označujejo drugo diagonalo, bolj strmo in po svetnikovem ter rabljevem telesu izpeljano iz desnega spodnjega kota proti levemu na vrhu. Vsebinsko in formalno središče tvori tako ožarjeni svetnikov obraz, na kateremu se bije najmočnejša luč s senco temnih las. Štirje kamni, dva na tleh in dva v dvignjenih rokah, naj pomenijo izhodišča diagonal, ki pa oblikujejo prostor le v ospredju, dočim je ozadje zamišljeno kot scenerija zase.

Ta slika se napram prejšnji razlikuje predvsem po slikovitejši obdelavi, barve so tukaj v smislu subjektivnega naturalizma iluzionistično razkrojene, tousko harmonizirane, učinkujejo kot barvne lise svetleje in topleje. Kar se tiče prostora in kompozicije, je ta slika še prav tako baročna kot prejšnja, dasi je po svoji snovi pripravljena prikazati naturalistično komponento še drugače, kakor samo v slikovitosti luči in sence. Figure izpolnjujejo še ves prostor, ozadje je le nakazano. Sv. Štefan je še heroj, ki umira za ideale in je v svoji bilanci izraz kontrarnih sil in konfliktov, ki ga prevladajo vsebinsko in formalno.

Najbolj znana Straussova slika, sv. Elizabeta (1732. sign., sl. 4, 5), se nahaja na glavnem oltarju župne cerkve v Slovenjgradu. Je edino večje in zrelejše delo, na katerem bi mogoče še najlažje spoznali umetniško vrednost in stilni značaj del starejšega Straussa. Sv. Elizabeto je videti, kako deli siromakom miloščino ob vhodu arhitekture, ki bo po legendi najbrž cerkev ali palača. Sv. Elizabeta je oblečena v hermelinast plašč, ki je na prsih zapet z zaponko. Na glavi nosi grofovsko peterozobno krono s pajčolanom, ki pada čez ramena. Okrog glave ji sije svetniški žar. Pravkar je stopila iz palače, iz katere padajo poševni prameni luči na skupino na stopnicah. V tričetrtinskem obra-

tu prihaja iz leve proti desni, v levi roki drži kruh, ki ga daruje v tem trenutku hromi deklici na bergljah, z desno roko pa deli cekin. Zdi se, da ga bo prejel mož v levem kotu, ki je sedel na stopnico ter se proseče ozira navzgor. V desnem kotu sedi žena, oblečena v revno kmečko nošo in obrnjena nazven, v profilu proti sv. Elizabeti. Z levo roko se opira na komolec, desno roko pa drži v naročju. Še višje nad njo se izteguje gola, le okrog pasu oblečena in na tleh ležeča moška oseba. Levo roko drži prestrašeno, kakor v bran dvignjeno nad svojim surovim, zatemnelim licem, z desno roko se opira na komolec in kaže odprto dlan. Za to figuro je videti glavo in sklenjene roke prosečega berača ali siromaka, ki se zateka k sv. Elizabeti, da izprosi miloščino in pomoč. Okrog svetnice je zbrano spremstvo, tik zraven nje pa stoji deklica s pleteno košaro, ki jo podpira na levem kolenu. Na drugi strani svetnice stoji služabnica z možnjo cekinov v desni roki, z glavo pa je obrnjena stran, ker posluša tovarišico, ki ji izza hrbtna šepeta na uho. Na levi na robu se ozira še kodrasta glava dečka, ki drži svetnici plašč. V ozadju na levi zraven služabnic stoji star, bradat duhovnik z baretom na glavi. Na desni strani za deklico sta še dva moška, starejši spredaj je pokrit s kučmo, mlajši, ki gleda naravnost iz slike, pa ima s šopom peres okinčan turban. Še bolj proti robu na desni v ozadju je postavljen kaneliran steber, okrog katerega je zgoraj privezana draperija zastora. Pred stebrom se odraža zamišljena mladeniška glava, ki je obrnjena v profilu proti sv. Elizabeti in z brado naslonjena ob pest leve roke. Okrog mladeniča spredaj so tri starčevske glave, očitvidno so starci v živahnem pogovoru. Del glave druge osebe ob stebri je še komaj viden in obraz siromaka pod obema moškima iz spremstva je tudi ves v temi. Za ozadje služi renesančna arhitektura, ki tvori obok, za katerim je videti v notranjosti še drugi obok, ki pa je napol zakrit po prvem.

Živahna akcija dogodka pri razdeljevanju miloščin ter poljudna epična snov je v času močnega žanrskega upodabljanja v vseh slikarskih panogah, tako tudi v svetniških podobah, zbudila vse sile Straussovih izraznih sredstev. Od obeh prejšnjih slik se ta loči po še bolj stopnjevani slikovitosti, čeprav na račun preživelih tenebroznih in zgodnjih naturalističnih oblik. Slika je v celoti nastala pod vplivom Rubensa, a je bolj naturalistično kakor idealistično baročno občutena. Tako je obdelava figur še tudi v posameznostih baročno zamišljena, a v celoti je v smeri naraščajočega subjektivnega naturalizma že napredna stopnja. Barve nimajo več one mistično svetlotemne in ostro kontrastirajoče luči, kakor jo še rabi Weissenkircher in večina slikarjev ob prehodu 17. in 18. stoletja. Barve so postale svetlejšje in so v koloritu sorodnejše nizozemskim severnim šolam kakor italijanskim, izvzemši morda benečanske naturaliste ter sorodne genuške in gornjeitalijanske (Ricci, Piazzetta, Crespi, Magnasco). Že samo v tehničnem oziru je izvršeno delo z grobimi, širokimi potezami ter vzbuja vtis povsem običajnega impresijonističnega nalaganja barv.

Tudi tukaj srečujemo v obeh bradatih beračih na levi in desni ter še v možu s kučmo oni robustni, surovi obraz glave s kuštravimi črnimi lasmi in z močno brado, ki ga že poznamo na sliki Marijinega vnebovzvetja in na sliki sv. Štefana. Značilne za ta tipus, ki spominja na Rubensove in Van Dykove moške obraze, so zlasti oči, temna, ostra zenica v svetli očesni belini. Te oči, še pravi izraz baročnega idealističnega patosa, z naturalističnimi sredstvi podanega, so na tej sliki najbolj efektne na zatemnelem obrazu golega moža, kjer s prav demonskim izrazom bulijo. Težnja po subjektivnem preoblikovanju tradicionalne figuralne tipike je pri starejšem Straussu še najmočnejša na tej sliki, kjer se je trudil, da je podal n. pr. zamišljenemu mladeniču povsem svojevrsten izraz in zelo individualizirano občutenje, kakor da bi bil ta mladenič slikar sam, dasi je formalno še dokaj tipično idealizirana glava italijanskega izvora. Zdi se še povrh, da jo je Strauss naslikal tudi v težnji, da spopolni z njo zbirko vseh njemu znanih primerov moških glav: zraven robustnih beračev, sivih starcev in drugih še primer mladeniškega obraza. Tudi flamski, severnjaško naturalistični obrazi sv. Elizabete in njenih služabnic so si v celoti podobni in karakteristični: visoko zbočeno čelo, majhne ostre oči, zavihan nos, bolj okrogla ko ovalna lica, polne in slikovito senčene oblike vratu in ramen. Rubensov je tudi deček na levi z značilnimi plavimi kodri in z belim ovratnikom. Široko odprta obleka okrog vratu služabnice z mošnjo, oba moža s kučmami in še več, to so stvari, ki jih srečujemo na številnih slikah Rubensa ter flamske šole še preko 17. stoletja. Pri nas se pojavlja ta smer dolgo časa sporedno in pomešana z zgolj italijanskimi baročnimi oblikami, slično, kakor je nekoliko pozneje na Koroškem z deli slikarja Jožefa Ferdinanda Fromillerja (1693 do 1760), ki še bolj vidno združuje Carraccijeve eklekticistične elemente z Rubensovimi⁵⁾.

V prostornem oziru vlada na sliki še gneča, v ozadju se kopičijo že same glave in pripadajoča telesa so neprimerno zakrita. Strauss se je tudi tukaj poslužil stopnic, da je mogel razvrstiti figure od najnižje pri tleh do najvišje stoječe. Sv. Elizabeta je pomaknjena na levo, a le toliko, da še vedno pomeni središče krog nje zbranih ljudi. Diagonalna kompozicija razvršča osebe v prostoru iz levega in desnega spodnjega kota do vrhnjih kotov. Diagonala iz levega kota začenja po poševno obrnjenem beraču. V obratu njegovega telesa in ramen povzame gibanje in gre preko osvetljenega kolena sv. Elizabete do leve dekličine roke in do njene glave, za katero se nato v isti smeri vrste glave obeh zadaj stoječih moških. Nižje od te glavne diagonale še gredo krajše sporedne. Ena je dana po levi nogi golega moža in po legi njegovega telesa, druge so še krajše in vežejo glave v ozadju stoječih oseb. Diagonala iz desnega kota, to je druga, se dviga z obratom sedeče ženske, katere pogled vodi preko dvig-

⁵⁾ Hammer Heinrich, Der Kärntner Barockmaler Josef Ferdinand Fromiller, Carinthia, Klagenfurt 1910, C, zv. 4—5, 101—163.

njene leve roke golega moža do sv. Elizabete. Njen obraz veže v prihodnjem trenutku, čim se bo svetnica popolnoma sklonila do obdarovanca, spodaj započeto diagonalo preko njene leve stegnjene roke ter preko sklenjene roke prosečega moža, tako da tvori druga diagonala križišče s prvo v glavi deklice s košaro. — Naturalistična komponenta v pojmovanju snovi in forme razodeva na tej sliki, kjer je združena z baročno idealističnimi potezami, izreden smisel za žanrski in slikoviti način oblikovanja, ki je v tem času na severu v polnem razmahu, na našem ožjem ozemlju v bližini italijanskega slikarstva pa je še tudi podprt s sorodnimi stremljenji benečanskega kolorizma.

Poslednji dve F. M. Straussovi sliki predstavljata smrt sv. Jožefa in smrt sv. Ane v župnijski cerkvi v Rušah. Sicer nista signirani, a po stilnem značaju in po notici v Ruški kroniki sta nedvomno Straussovi deli ter sta bili izvršeni 1735. leta. Smrt sv. Jožefa (sl. 6) ima svojega predhodnika v ikonografskem kakor v formalnem oziru v Marattijevem dunajskem delu. Še ožjo stilno sorodnost, tako v kompoziciji kakor v slikarski obdelavi, pa kaže s Francesco Trevisanijevo sliko v cerkvi S. Ignazio v Rimu. Trevisani je rojen v Kopru (Capodistria) 1656. leta, učil se je v Benetkah pri Zanchiju, nato pa je šel v Rim, kjer je svojo po slikovitosti stremečo naravo v polni meri razvil ter je zaslovel kot rimski predstavnik zgodnje rokokojske smeri, ki je nasprotovala klasicističnemu epigonstvu Marattija. Umrl je 1746. l. v Rimu ter zapustil v Italiji kakor tudi na severu (v Pragi) znatno število del, ki so jih domači slikarji pridno kopirali. Že na sliki sv. Štefana v Vuzenici bi mogli odkriti značilne podobnosti med Straussovim delom in med Trevisanijevim sv. Štefanom v Rimu (Galeria Corsini). Postelja, na kateri leži sv. Jožef, je na ruški sliki obrnjena pošev, a vendar bolj sporedno slikarski ploskvi in prav obratno kakor na Trevisanijevi sliki, kjer je pomaknjena v močni okrajšavi v globino prostora. Sv. Jožef je upodobljen kot onemogel starec, prsa so razgaljena, desno roko drži na prsih. Kristusova figura, ki obljublja z dvignjeno roko tolažbo v nebesih, obupano sklonjena Marija s sklenjenimi rokami, pa tudi klečeči angel s svečo, spominjajo živo na Trevisanijevo kompozicijo. Kljub v oblake potopljenemu ozadju ter njegovim barvnim slikarskim vrednotam, ki jih na tako široki ploskvi ne posredujejo več prenatrpane figure, marveč snovno indiferentna atmosfera, ki je uporabljena v subjektivne koloristične namene, kljub zasilni markaciji prostora, je prostor sam v globino dovolj pomaknjen. Kompozicijsko ga označuje cikcak linija, ki pelje od klečečega angela do Jožefove glave in se obrne preko Kristusovih ramen in dvignjenega gornjega lakta do angelove roke. Kristusov spodnji lakot pa spet veže v desnem ozadju diagonalno Marijino telo s pregibom plavajočega angela, sredi slike gracijozno postiranega ter s krili uravnovešenega z rokokojsko eleganco, s takim slikovitim kontrapostom, kakor ga n. pr. angeli na sliki Marijinega vnebovzvetja še niso mogli pokazati.

Pendant tej sliki je smrt sv. Ane z levega oltarja (sl. 7). Postelja, na kateri leži svetnica, je postavljena sredi slike pravokotno v globino. Na desni se poslavlja Marija, ki podaja sv. Ani desno roko, levo pa drži na srcu. Pred Marijo stoji mali Jezus s knjigo, za njo sv. Jožef s palico. Na levi v ospredju je Joahim z oljno svetiljko in za njim še tri druge osebe. V ozadju na levi je postavljen kaneliran steber, na vrhu pa plavajo putti v oblakih. — Na tej sliki je skušal pokazati Strauss v svojem stremljenju po slikovitosti svetlobne učinke luči in sence, ki jih povzroča goreča svetilka (z leve strani) in ki se odražajo na osvetljenih predmetih, na vzglavju, na Anini desni rami, na Mariji in — v naturalističnem smislu namenoma — na spodnjem voglu postelje. Zdi se, kakor da bi se F. M. Strauss šele proti koncu svojega življenja in dela pečal s svetlobnimi problemi, šele v trenutku, čim se je seznanil s tokom severne umetnosti ter ga začel upoštevati v isti vrsti z italijanskim, odkoder je najprej in v prvi vrsti zajemal ideale svojega upodabljanja. Kompozicija je tukaj dokaj mirnejša, kljub množini figur in rahli diagonalni razvrstitvi je nevsiljiva, manj vezana. Tudi luč na prtu v podaljšku Aninega desnega nadlaktja je mogla služiti diagonalnim kompozicijskim namenom, ki se jim starejši Strauss še nikjer ne more odreči in ki baš zato predstavljajo zraven prevzemanja italijanskih eklektičnih figur najplodnejšo vez domačega slikarstva z zunanjim, dasi ne kažejo vedno razvojno naprednejše plati, kakor uči nadaljnji pregled umetnosti 18. stoletja.

Petero del Franca Mihaela Straussa še ne kaže njih časovni zaporednosti odgovarjajočega posebnega stilnega razvoja. Lahko pa je v celoti spoznati na slikah tridesetih let, da je element subjektivno naturalistične obdelave v tem času že zelo močan in umetniško najvažnejši izraz starejšega Straussa. Čeprav še F. M. Strauss oblikuje s pomočjo italijanskih naturalističnih pridobitev 17. stoletja in po posredovanju eklektičnih, Caravaggiovih in benečanskih kompozicij, je vendar moč tedanje novejšje umetnosti Rubensa, Murilla, naturalistov na severu in v Benetkah tolika, da je mogla priti do izraza tudi v slikarstvu severnega dela Slovenije. V baročnem cerkvenem slikarstvu na deželi, kjer daje italijanski stil še za vse 18. stoletje skoraj izključno in edino podlago za snov in za obliko, se moderna naturalistična struja tega stoletja najtežje in le neznatno uveljavlja.

Iz Vrazove slovenske literarne zapaščine.

(Gl. ČZN XXII, 1927, 32 itd., XXIII, 1928, 101 itd., XXV, 1930, 133 itd.)

Dr. Fr. Ilešič, Zagreb.

V Vrazovi literarni zapaščini, ki sem jo 1929 prejel od g. prof. dr. Kidriča, se nahaja tudi sešitek 4 listov v formatu na četvero prelomljene pole.

Na prvih treh listih, po obeh straneh, so večinoma s tinto pisane kratke pesmice — takšne, kakor so krakovjaki, ki sem o njih pisal v ČZN XXV, 1930, 133 itd.

I. Maloruske »kolomijke«.

Na prvi strani prvega lista so:

Ko lo mi ki

Ru f n j a z h k e

1.

(2)

Ne fem shita jas fejala, famo fe mi seleni;
ne kosaku prizhinvala, fam rad hodi k meni.
Jas ne snala prizhinvati, neti moja mama,
fofeda me ne uzhila tam is tretjega hrama.

2.

(5)

Šem fejala¹⁾ korz hajdine, in dve merzi profa,
Jas fem v zhrevljih pred hodila, al sdaj hodim bofa;
Hodila fem pred u zhrevljih s sholtima petama²⁾
al sdaj hodim fi po mrasi s belima nogama.³⁾

3.

(75).

Sveti méfez, Iveti mefez, Ivéti ai ne greja³⁾
Tako men sa ljubim mojim frdze omedleva.⁴⁾

4.

(79).

Mati klizhejo k vezherji, vezherjajte fami,
mojga ljubega ne pri-naf, ne bom tud jas s vami.

Že Vrazov nadpis: »Kolomiki Rusnjačke« kaže, da imamo tu zopet opravititi s prevodom. Samo od kod je Vraz prevedel te kolomijke? Najprej pa mi je treba reči, kaj so kolomijke sploh.

¹⁾ Prvotno po—

²⁾ Prvotno: —i—i.

³⁾ Pripisano: gréje.

⁴⁾ Pripisano: frdzze medléje.

»Kolomyjka« je narodni ples in pesemca, ki se pri plesu poje⁵). Pomen ji je torej čisto tak kakor krakovjaku. Ime svoje ima »kolomyjka« od mesta Kolomyje v nekdanji južno-vzhodni Galiciji, današnji vzhodni Malopoljski; mesto leži nad reko Prutom ter je nekako središče pokrajine, ki se imenuje Pokuće (Pokutje) ter se širi od mesta Stanislavova tja v karpatske gore, kjer bivajo rusinski Huculi. Tu je kolomijka doma. Etnografsko ime večine tamkajšnjega ljudstva je: Rusin (s pridevnikom: ruski), ali med seboj se imenujejo po vaseh tudi: Rusnak (kakor je poleg starega »Poljanin« nastalo »Poljak«, poleg »Slovenina«: Slovak); vendar je dandanes oblika »Rusnak« nekoliko prezirljiva ter pomeni neko nerodnost, grobost.

Gori navedene Vrazove kolomijke so prevodi nekaterih kolomijk, ki jih ima Vaclav z Oleska (Zaleski) v svoji knjigi: »Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego...« (Lvov, 1833), v isti knjigi torej, iz katere je Vraz prevajal krakovjake. Številke, ki jih je Vraz pripisal pod tekoče številke svojih prevodov kolomijk (2, 5, 75, 79), so baš številke, pod katerimi se dotične kolomijke nahajajo pri Zaleskem, prva in druga na str. 182 pod št. 2 in 5, tretja na str. 190 pod št. 75, a četrta na strani 191 pod številko 79.

Hočem navesti tukaj dotične kolomijke v izvorniku, kakor so natisnjene (v latinici) pri Zaleskem:

2.

Oj ja żyta ne sijala, samo żyto schodyt;
ja kozaka ne ezer'wala, sam do mene chodyt;
ja ne wmila ezerowaty, ani moja maty,
ne wezyla mia susidońka iz tretioji chaty.

5.

Posiju ja diżku hreczki, a dwi żmeni prosa,
chodyła ja w ezerewiczkach, teper chodżu bosa;
chodyła ja w ezerewiczkach z żowtymy prieżkamy,
teper chodżu po morozi bilymy niżkamy.

75.

Śwityt misiać, śwityt misiać, śwityt a ne hrije,
odnak meni za myleńkim moje serce mdlije.

79.

Klyczet maty weceraty, wecerajte sami,
nema moho myleńkoho. ne budu ja z wamy.

Vrazov prevod teh kolomijk je jezikovno točen; le v 5. kolomijki je rus(in)ska »prieżko« (= prjażka, *пpяжка*) krivo tolmačil s »peto« (mesto z

⁵) O »maloruskih narodnih pesmih in kolomijkah« je poročal n. pr. »Dom in Svet« 1907, 63. »Zapis kolomijke« se nahaja v Čopovi lit. zapuščini (Kidrič v »Slov. Biogr. Leks.« sub Čop M., p. 103).

»zapon«) in v 75. kolomijki besede »odnak« (poljski: jednak), ki pomeni »vendar«, najbrž ni razumel⁶⁾.

V vseh gori navedenih kolomijkah govori dekle, in sicer tako-le: Žito mi samo zeleni in kozak sam rad hodi k meni (1). — Prej sem bogato sejala in v lepih čevljih hodila, zdaj po mrazu hodim bosa (2). — Sveti mesec, ali ne greje; ljubim, ali mi srce medli (3). — Mati kličejo k skupni večerji; mojega ljubega ni, zato tudi jaz ne bom z vami (4).

Kakor vidimo, sta v vsaki kolomijki dve misli (predstavi): te dve misli sta si ali podobni, kakor slika in prilika, ali pa nasprotni. Vse je to tako tudi v krakovjaki⁷⁾.

Zaleski pesmi ni grupiral v pesmi poljske in pesmi rus(in)ske, nego jih je grupiral po snovi, oziroma po prilikah, pri katerih se pojejo, in šele potem v vsaki taki skupini navedel posebe poljske in posebe rus(in)ske; tako n. pr. spadajo pri njem v skupino plesnih pesmi krakovjaki in kolomijke obenem (str. XXXIII). Izrecno pravi (XL): »Kjer so kakor v Poljski bile podobne okolnosti, ima tudi poezija ljudstva podobno obliko. Kolomijke so v nekaterih rus(in)skih pokrajinah popolnoma isto, kar so krakovjaki na Poljskem⁸⁾ . . . Kolomijke imajo iste znake kakor krakovjaki: kratkost, dve, štiri, redkokdaj več vrstic; žurba v sestavi — v prvi vrstici navadno kakšna slika iz prirode, človeka obdajajoče, v drugi vrstici čustvo, domislek, ki ga je (pevec) hotel izraziti . . .«

II. »Slovenske«.

S prve strani rokopisa čez ves ostali prvi list, čez drugi list in prvo stran tretjega lista (na zadnji strani tega lista je samo še ena dvovrstična pesmica)

⁶⁾ Vsekakor je Vraz izpremenil zveze med obema mislima kolomijke. V izvorniku je tako: »Sveti mesec, a ne greje, vendar meni medli srce za mojim dragim«, a pri Vrazu: »Sveti mesec, a ne greje; tako meni medli srce za mojim dragim.« Ob vezniku »vendar« je res težko najti psihološko zvezo obeh stavkov; Vraz jo je z izpremembo veznika morda dobil, pa najsi je izpremenil veznik hotoma ali po pomoti, t. j., ker ni razumel besede »odnak«. Sicer pa v stereotipnih formah narodnih pesmi ne moremo med uvodno sliko in poznejšo glavno misljo vselej iskati psihološkogične zveze; uvodna slika je često že samo formula, ki bi v naši kolomijki pomenila samo še časovno določilo: zvečer, po noči (namreč: ni medli srce). — V 2. kolomijki je »schodyt« prevedeno z »zeleni«; s tem je slika nekoliko izpremenjena, ker »schodyt« prav za prav pomeni: vzhaja, klije. — V 5. kolomijki ima Vraz mesto futurnega prezenta »posiju« (posejem) perfekt: sem sejala — najbrž radi sledečega perfekta »hodila«, toda s to slovniško izravnavo je Vraz pokvaril razmerje misli: pomen stavka je pač ta: Siromašna sem, posejala bom samo korec ajde in dve peščici prosa (»žmenja« pomeni »peščico«, nekaj malega, Vrazova »merica« je prevelika), a nekda sem bila bogata . . .

⁷⁾ V poznejši veliki zbirki maloruskih nar. pesmi: „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси“ Jak. F. Golovackega (Moskva, 1878) se kolomijke nahajajo v II. zv., 247 sl., 739 sl.

⁸⁾ Kar brž na to pravi o Slovaki, češ, da niti Slovaki, katerih pesmi so sicer najpodobnejše poljskim, nimajo takih pesmi, to ni res; Zaleski je takrat slovaške pesmi še premalo poznal.

so pisane slične pesmice. V začetku pred njimi je na desni strani (prav v isti daljini na desno, kakor gori: Rušnjazhke) označba:

Slovenk e. Stran 59.

1.

Popevke, popevke, kde fte fe vi vséle,
al fte s neba pale, al fte v gaji szvele?
Ne fmo s neba pale, neti v gaji sklile⁹⁾
ampak naf mladenci, in dvize smiflile.

5.

Sapopevli dekle, dok fi na flobodi,
dok te ne pograbe, kakor ribzo v vodi.
Ribza morti pride fhe nasaj do vode
al ne mozhi teb vezh, dekle, do flobode.

3.

Zhe fem ravno mlada, fem fe ponofiti,
kakor velke dekle vfe snam opraviti;
Sósedovi Dori vrstovnici moji
fhe ne snano kak fe krava doji.
Snam she platno tkat, i moko ofejati
shet in plefat¹⁰⁾ in fi lepo popevati.

8.

Takega gofpoda mamó raj na polji
ker plazhá nam manje, pa nam pét' dovolji¹¹⁾.

15.

Pridem moja Mila¹²⁾, pridem jas nafkorem
Nizh fe ti ne fkrbi, meti fhe te morem:
»De bi jas to snala, kaj bi Tvoja bila
Vsódej bi fi péla kod bi kol hodila.«

17.

Zhe fi ravno pejem vondar plakat morem
kak fê hitro v frzi na Milega fpomnem.
Uftnize mi pejo, ozhi fe mi fmejo¹³⁾,
Al od frzheza fe folsize mi lejo:
Ne fi sa-to pejem, kaj b' vefela bila
temozh pejem kaj bi shalofit posabila.

⁹⁾ Prvotno: fe v logi najfhle.

¹⁰⁾ Prvotno: sheti in plefati.

¹¹⁾ Prvotno: raj mamó... ker nam manje plazha.

¹²⁾ Prvotno: mila.

¹³⁾ Prvotno: okize fe fmejo.

32.

Pefmi moje, pefmi, doft val snam, popevlem,
 Refem vfe fhe¹⁴⁾ skupa v ladizo fi sdevlem.
 Ktera je nar lepſha, njo povrhu sloſhim¹⁵⁾,
 kda me moj mosh lije, pred njega pološim.
 Ino kda děteti bodem popevala,
 bom fi nje po redi s ladize jemala¹⁶⁾.

33.

Mala je to hvala dofti pefem snati,
 zhe nevé pevkinja lepih viſh njim dati.

36.

Kde¹⁷⁾ Slovenka tam fe poje
 kde Madjarka tam fe gloje.
 Kde Nemkinja hudobija¹⁸⁾
 kde Ziganka tam tatija.

38.

1. Sdati zhejo me s melarjem (prvotno: — rom)
 Melar meſo vaga
 Svaja mu je draga. — Nozhem ga vset.
2. Sdati zhejo me f mlinarjem (prvotno: — rom)
 tam pralhijo s moko
 ſafmeti fe oko. — Nozhem ga vset.
3. Sdati zhejo me f pifarjem:
 pifar doft fhzhrbeka
 pri — tom malo teka. — Nozhem ga vset.
4. Sdati zhejo me f ſhmidarjem:
 ſhmidar fhivle v nozhi
 pogubi fi ozhi. — Nozhem ga vset.
5. Sdati zhejo me f zhevlarjem:
 s Bogom on ne viſha¹⁹⁾
 fe s kopitom krisha. — Nozhem ga vset.
6. Sdati zhejo me s kovazhem:
 kovazh s mehom pulhe
 ſhenò s mazlom buſhe. — Nozhem ga vset.
7. Sdati zhejo me s hajdukom:
 hajduk povfod klati
 ter po ljudeh mlati. — Nozhem ga vset.

¹⁴⁾ Prvotno menda: val.

¹⁵⁾ Prvotno: pološim.

¹⁶⁾ Prvotno: Bodem nje po redi s ladize fi brala.

¹⁷⁾ Prvotno: Gde.

¹⁸⁾ Prvotno: tam golfija. — Pri tej vrstici je zraven pripisano: pſina, a pri četrti: tatbina, Ziganiza (»pſina«, »tatbina« sta tretja varijanta).

¹⁹⁾ Od te vrstice dalje do konca je ta pesem pisana s svinčnikom.

8. Sdati zhejo me f krzhmarjem:
krzhmar dela fhkodo.
vino mefha s vodo. — Nozhem ga vset.
9. Sdati zhejo me s kmetizhem.
poje kmet na polji,
to je men po volji. — Ozhem ga vset.

Torej slovenske pesmice? Morda Vrazova slovenska formalna imitacija krakovjakov in kolomijk?

Toda kaj pomeni podatek: »stran 59«? Ta podatek kaže vendar na kako knjigo, od koder so te »slovenske« pesmi vzete! Kje je bila v letih od 1830 do 1835 »slovenska« knjiga, ki bi v njej bile takšne slovenske pesmi?

Stvar je drugačna. Te pesmice sploh niso slovenske v našem pomenu te besede, nego so — slovaške, t. j., Vrazovi prevodi slovaških narodnih pesmi. Od »Slovak« se Slovakom pridevnik glasi »slovenski«, zato Slovaki svoj jezik in seveda tudi svoje pesmi imenujejo slovenske, a Slovakinja je »Slovenka«.

Morem tudi navesti ono zbirko, oziroma knjigo »slovenskih«, t. j. slovaških (narodnih) pesmi, ki jo Vraz s podatkom »stran 59« citira. To je zbirka Jana Kollárja: »Národníe zpiewanky itd.«, ki jim je prvi zvezek izšel v Budimu 1834²⁰). Na str. 59. te knjige se nahaja pod št. 1. ta-le slovaška »spevanka« (popevka):

Zpiewanky, zpiewanky, kde ste sa wy wzaly,
Či ste z neba padly, či ste rástly w hági?
Z neba sme nepadly, w hági sme nerástly,
Ale nás mládenci, a děwčence našly.

— in te slovaške »spevanke«²¹) dobesedni prevod je prva gori navedena Vrazova »slovenska« popevka.

Številke, ki jih Vraz navaja nad nadaljnjimi svojimi popevkami (5, 3, 8, 15, 17, 32, 33, 36, 38), so številke, pod katerimi se te popevke nahajajo v Kollárjevih »Zpiewankah«, in sicer 1, 5 in 3 na str. 59, 8 in 15 na str. 60, 17 na str. 61, 32 na str. 62, 33 na str. 63.

Vse pesmi so vzete iz III. oddelka Kollárjeve zbirke; ta oddelek ima naslov: »Zpěwolibost čili milowánie zpěwu a pjsnj« (Pevoljubnost ali ljubezen

²⁰) Popolni naslov knjige se glasi: Národníe zpiewanky čili pjsně swětské Slowákú w Uhrách gak pospolitého lidu tak i wyššjeh stawů, sebrané od mnohých w pořádek uwedené, wyswětlenjmi opatřené a wydané od Jana Kollára. Djl perwý. Wydánj hogně rozmnožené i perwé dwa tištěné svazečky w sobě obsahujcej. W Budjně 1834. — Djl druhy. W Budjně 1835. — [Stara češka ortografija, ki se v njej čita: »j« (mesto vokala) kot: i (ī), g = j (hojně). V poznejših citatih bom pisal današnje češko ortografijo; le v naslovih puščam staro.]

²¹) Izraz »zpiewanka« tolmači Kollár v svojem »Výkladu itd. ku Sláwy Decše« (Pešta, 1822), n. 375: »Zpěvanky«, tak jmenujé Slovenky w Uhrích swé krátké písně«.

do petja in pesmi); vsaka pesmica ima pri Kollárju svoj nadpis, in sicer po redu: 1. Zpiewanky a gegieh půwodcowé (Popevke in njih avtorji); — 5. Zpěw a sloboda (Petje in svoboda); — 3. Mladá zpěwáčka (Mlada pevka); — 8. Zpěw a mzda (Petje in mezda); — 15. Zpěw a wdánie se (Petje in možitev); — 17. Zpěw a plač (Petje in jok); — 32. Pjsně w truhle (Pesmi v skrinji); — 33. Nápěwy (noty); — 36. Wlastnosti (Lastnosti); — 38. Wolenie manžela (Volitev moža). Vraz je nadpise izpustil; saj jih nimajo tudi krakovjaki in kolomijke.

Vraz je peto Kollárjevo številko dal pred 3 — pač namenoma, ker ona po svoji vsebini spada v uvod.

Motiv popevk se vije skozi nje tako-le: O popevke, mladeniči in dekleta so vas izmislili! Samo poj, dekle, dokler si svobodna! — (To je uvod; dalje pa poje dekle:) Dasi sem mlada, znam že vse domače delo. Najrajši imamo takega gospodarja, ki nam dovoljuje peti. Da znam, da bom Tvoja, dragi, bi si povsod pela. Včasih si zapojem od žalosti, če se dragega spomnim. Vse pesmice položim v skrinjo, da jih po redu zapojem, prvo ljutemu možu, ostale detetu. Ni dosti lepa pesem; treba jo je znati tudi lepo, zapeti. Kjer je Slovenka, tam se poje. Nobenega drugega si nočem vzeti, samo kmeta, ki si na polju poje.

Vse to je prav romantična slava petja, ki ji je centralna slika: Slovanka, sredi polja pojoča.

Kollár ima v omenjenem III. oddelku, posvečenem petju, 43 številke; izmed teh jih je Vraz prevedel samo deset; izbiral je torej, zdi se mi, da je hotel napraviti ciklus pesmic, ki bi bil nekaka motivna enota: Dekle poje od prvih dekliških let do poroke. Idoč za tem ciljem, je Vraz izpustil vse pesmice, ki jih ne govori dekle. Opustil pa je, naravno, tudi take, ki se nanašajo na posebne, z imeni navedene slovaške kraje.

Kar se tiče pevoljubnosti, sta pevoljubni Slovan in pevoljubna Slovanka pravi (če smem tako reči) nakit Kollárjeve slovanske romantike. Izmed Slovank pa je Majka Slava »spevom ust« posebno obdarila baš Slovenko (= Slovakinjo)²². V tem smislu piše Kollár v uvodu svojih »Písni světských lidu slavenského v Uhrách« (1827, str. III—IV): »..Tatranska Slovakinja vse (Slovakinje) po svoji pevnosti nadkriljuje, kjer nje ni, tam je vse nemo; kamor ona pride, odmevajo od milega petja polje, vinogradi, vrtovi, griči in doline, kakor da je njena prisotnost vsem drevesom in grmovom jezike posodila; in ona poslovica je kajpada mogla zrasti samo na Ogrskem: »Kjer je Slovakinja, tam je petje«... Isto govori Kollár v »Zpiewankach« samih (II. del, 488), le da je tukaj mesto »Slavenke« (= Slovakinja) že »Slovenka«, kar je Vrazovemu ušesu donelo še mileje: Kde Slovenka, tam zpěv.

²²) »Slava krásou libé řeči Polku,

Vděkem ozdobila Srbinku,

Slovačky pak, naši rodinku,

Zpěvem úst a srdcem bez okolku« (izd. 1832. spev. I., sonet 47; v izd. 1862, son. 48).

Opozarjam, da Vraz slovaške pesmi imenuje »slovenske«, dasi jih Kollár v I. delu svoje zbirke, iz katerega je Vraz zajemal, ne imenuje tako; navaja pač »slowensko-pohanské hágeslowí« (p. 3), neko »Rozprawko slowensko« (p. 12), pesmi »českoslowenské« (p. 42); šele v naznanilu II. dela zbirke na koncu knjige ima dvakrat izraz: pesmi »slowenske«. Vsekakor pa je izraza »slovenski« = slovaški v I. delu zbirke tako malo, da se Vrazu pač ne bi vsilil, če bi ga od drugod ne poznal. Naše »Zpiewanke« imenuje Kollár »slovenske« šele v pripombah II. dela (str. 464), ko razpravlja »o Napčwách čili melodiách Slowenských Zpiewanek« (prim. tudi str. 471). Sploh je v II. delu več »slovenskega«, tako da bi skoro mogli sklepati, da je Vraz imel že tudi II. del Kollárjeve zbirke v rokah, ko je iz I. dela prevajal.

Prevod slovaških popevk je vobče jezikovno točen; če je v št. 36 mesto »faleš« del hudobija, je temu vzroka iskati pač v rimi. Slovaškemu dekletu v mlinu se »ne páčí« (= ne ugaja), 38, ker se praši; da se praši tam od moke, to ve tudi Vrazovo dekle, ali ono še dodaje posebe: »... zasmeti se oko«²³); najbrž Vraz slovaškega izraza »ne páčí se« ni razumel. V št. 32 dene slovaško dekle na vrh vseh pesmi najkrajšo, da jo možu »predloži«, kadar jo mož natepe — to pač pomeni, da hoče z njim na kratko opraviti —, a Vrazovo dekle dene na vrh najlepšo pesem, s tem pa je smisel vsega znatno izpremenjen²⁴).

Za zgled hočem navesti še par slovaških izvirnikov:

33. Ná p ě w y (n o t y).

Malá je to chvála mnoho piesni znáti,
Ak nevie zpěváčka pekně ich zpiewati.

36. W l a s t n o s t i.

Kde Slovenka tam zpěv,
Kde Maďarka tam huév,
Kde Němkyňa tam je faleš,
Kde Ciganka tam je krádež.

²³) Prim. slovensko »zaljubljeno poskočno« iz Rožja (pri Štreklju, Slov. Nar. pesmi, II. 613): »Mlinarja meti — So čudne reči; — Múre kamen klepati, — Da v oči leti.«

²⁴) Nagajali sta Vrazu v tej zpiewanki očitno besedici »ver« in »veru«. — 15. zpiewanka se slovaški glasi:

Z p ě w a w d á n i e s e.

Přijdem já má Milá, přijdem nezadluha,
Nič sa ty nestaraj však ty budeš moja:
Kebych to veděla že já tvoja budem,
Všade bych zpiewala kade kolveck idem.

»Však« (= saj) je Vraz izpustil in futurum »budem« izpremenil v pogojnik (pač radi rime).

38. (konec):

Dávají ma za sedliaka:

Sedliak zpíeva v poli,

To je mně po vůli — Já puojdem zaú!

Prva knjiga Kollárjevih »Spevank«, za tisk pripravljena začetkom 1834, je izšla pred septembrom tega leta, ker jo »Kwěty České« naznanjajo v svoji številki 38, z dne 18. sept. 1834²⁵).

S tem smo za Vrazov prevod »Spevank« dobili čas, ante quem non. Pred koncem leta 1834 pa č Vraz Kollárjeve knjige ni mogel imeti v rokah.

Med naročniki, ki so navedeni na koncu I. knjige »Zpievank« (449—454), Vraza ni in tudi nikogar drugega iz Gradca, a naročniki so bili Ilirci, kakor: Babukić in Gaj, dalje Kurelac na Dunaju; med naročniki je pa tudi Wenediktova dunajska knjigarna, ki je pri kupovanju slovanskih knjig posredovala. Da je Vraz Kollárjeve »Zpievanke« sploh rabil, vidimo tudi odtod, ker jih navaja kot vir za »Primetak« »Djulabijam« o Vilah in za pojasnjevanje Peruna²⁶).

Da je Vraz, prevajajoč, od kolomijk neposredno prešel k »slovenskim« popevkam, je čisto naravno. Čutil je, da se slovaška popevka po vsem svojem značaju ne razločuje od kolomijke in obe ne od krakovjaka.

V »Pripombah«, ki jih je Kollár dodal II. delu svojih »Zpievank«, poroča Kollár (str. 477), da so mu, ko je izšel I. del, pisali iz Prage, češ, da se med »Zpievankami« nahajajo tudi popevke, Čehom znane, a on sam dodaje, da je še večja enakost med slovaškimi in moravskimi popevkami (izdanje F. Sušila 1835); »mnoge moravske pesmi, tam natisnjene, so samo začetki ali odlomki, ki se v naših Zpievankah nahajajo cele in popolnoma... Še bolj je pažnje vredna enakost med slovaškimi in gališkimi, posebno rusinskimi pesmimi...«²⁷).

III. Zopet kolomijke.

Neposredno izza Kollárjevih »Zpievank« je Vraz — a zopet s tinto, zato smemo misliti, da drugič — zapisal še nekaj takih pesmic, in sicer te-le:

²⁵ Str. 318. Da je knjiga bila za tisk pripravljena, o tem poročajo »Kw. Č.« v 6. št. (6. II. 1834). »Časopis Českého Museum« (dr. Jos. K. Chmelenský) oglašja knjigo šele v I. zv. 1835, str. 103, in sicer v prikazu češke literature od julija 1833 do marca 1835, a že v 2. zv. (str. 231) oglašja 2. knjigo Kollárjevih »Spevank«, ki da jo je ravnokar prejel.

²⁶ »Děla« I., 222, 236.

²⁷ Za prvi primer te enakosti navaja začetek poljske pesmice: »Uciekla mi przepió-reczka w proso, — a ja za nią nieboraczek w proso« (Zaleski, str. 44, št. 141) in slovaške: »Vyletčla prepelička z prosa« (Zpievanki, I. del, str. 310, št. 74).

- Stran 191. 5.
Oj ti méfez, oj ti méfez, idi da sa fhtalo,
naj bo mozbi s mojim ljubim pogovorit malo.²⁸⁾
- Stran 186. 6.
Oj do hishke je ftesiza, do bishke ftesiza,
nemorem te nikol vezh posabiti, dekliza.
- Stran 190. 7.
Dabi svédla, moja mila, kak ti mi ti draga
kak teshaku v leti mrsle vode fraga.
- Stran 184. 8.
Zvetó v léfi take sela, de med bere pzhela;
oj jas ti med v uftah zhujem, ko dvizo kufhujem.
- Stran 183. 9.
Zhe ti, frze, mene ljubifh, hrani ti to fama,
kjer²⁹⁾ po uftah fe raznafha, kak po vétri flama.
- Stran 183. 10.
Štoji vrbiza kraj vode, in fhomozhe foboj,
al³⁰⁾ sa menoj te tak bode, kak mene sa toboj?
- Stran 194. 11.
Sejam roshizo po mrasi, po fnegi dozvela,
preveliko saljubljenje u nevoljo pela.
- Stran 193. 12.
Sivi konjizh, fivi konjizh, fiva tvoja griva,
(povej meni, fivko³¹⁾, al³⁰⁾ mi dviza miloftiva?)
al je meni, fivi konjizh, dviza miloftiva?
- Stran 192. 13.
Oj jas idem na vefnizo, ftojim fred vefnize,
edna ljuba nefc vrhnje,³²⁾ druga povitize.
- Stran 196. 14.
Vrba vifoka, fhiroki list shnje pada,
Velka ljubav, téshko razlozhenje, frdzheze prebada.

²⁸⁾ Prvotno: pogovorit s mojim ljubim.

²⁹⁾ Prvotno: to.

³⁰⁾ Prvotno menda: jel.

³¹⁾ Čez napisano: konjizh.

³²⁾ Prvotno, a prečrtano: mleko.

Stran 193.

15.

Gore ali fe rastópte, ali me prekríte,
ak me zžete raslozhíti, rajfli me sabíte.

Stran 192.

16.

Dober ozha, dobra mati, obà fta mi rada,
ne branita fe mi fhetat, dokler fem fhe mlada.

17.

Oj ko³³⁾ fi jas pojdem v krzhmo, in gledim is praga.
dvize pojò,³⁴⁾ fhezejo, al men na zefti draga.

Stran 189.

18.

Da bi bila taka krafna, kak je sovja jafna,
Svétila bi, she vem, komu, in nikol neb vglafła.

19.

Oj mladenizh, oj mladenizh, ti fi tak mil meni,
kakor v léti pri ftesizi javorek seleni.

Stran 188.

20.

Oj ti méfez, prelom' da fe na dve polovizi,
edna mi naj³⁵⁾ fveti ljubmu, druga pa men dvizi.

JSt. Vras m. p. (Nekak podpis, JSt. Vras Z m. p.

JSt. Vras m. p. nečiten.) 16 velkiga travna³⁶⁾

Potem še posebena drugi strani lista:

Stran 189.

Oj na gori dva javora, tretji naklonil fe,
ak ne dobim, ki jo ljubim, ne bodem shenil fe.

Odkod so te dvovrstičnice? Odgovor nam dajejo stranice, ki jih navaja Vraz. Te stranice, 191 itd., nazaj do 183, so stranice knjige Zaleskega, ki sem govoril o njej v ČZN XXV, 137, in v tej sedanji svoji razpravi pod I. Od str. 181 do 201 ima Zaleski haš »Kolomyjke«. Od teh je Vraz prevedel najprej one 4, ki o njih govorim pod I., potem je prešel na Kollárjeve »Spevanke«, končno pa se je vrnil h kolomijkam ter jih prevedel še sedemnajst, ki se pri Zaleskem nahajajo na dotičnih, od Vraza navedenih straneh pod številkami: 81, 36, 71, 23, 16, 107, 102, 95, 101, 87, 77, (str. 190), 68, 61, 57, 66.

Imamo pred seboj torej zopet kolomijke.

³³⁾ Zdi se, da je »ko« prečrtano.

³⁴⁾ Prvotno pač: pojò dvize (med tema besedma je bilo najprej še »vfe«, a je prečrtano).

³⁵⁾ Prvotno mesto »mi naj«: naj; tudi v drugi polovici stiha je za besedo »pa« prvotno bilo še »naj«.

³⁶⁾ Mesto »16 velki« prvotno nekaj drugega.

Prevod teh kolomijk kaže pesniške neizglajenosti in nekoliko jezikovnih netočnosti. Za primerjanje navajam tukaj par izvirnih kolomijk (take, ki se pri njih Vrazovemu prevodu da kaj očitati).

K o l o m i j k a (p r i V r a z u) 5:

Oj misiaciu, misiaczeńku, zajdy za komoru,
naj ja troche z swym mileńkim taj choć pohovoru.³⁷⁾

K o l o m i j k a (p r i V r a z u) 12:

Sywyj koniu, sywyj koniu, sywa twoja hrywa,
skaży meni, sywyj koniu, de diwczynyna myła.³⁸⁾

K o l o m i j k a (p r i V r a z u) 13:

Oj, wyjdu ja na selo, sered sela stanu,
jedna myła nese perih a druha smetanu.³⁹⁾

K o l o m i j k a (p r i V r a z u) 14:

Wysoka werba, sserokij lyst puskaje,
welyka luba, tieżka rozłuka, serdeńko wrywaje.⁴⁰⁾

Manjše netočnosti so še tudi v nekaterih drugih kolomijkah⁴¹⁾.

Pod prevodom teh 17 kolomijk se je Vraz podpisal: Jakob Stanislav Cernovčan ter dodal datum: 16. m a j a. Ker je prevod teh kolomijk pisan neposredno izza prevodov Kollárjevih »Zpievank«, a teh pred koncem 1834 ni mogel prevajati, ker so takrat šele bile izšle, je jasno, da pri tem 16. maju

³⁷⁾ Vraz je iz »komore« napravil »štalo« (Bog ve, če ne radi rime z »malo«), a komora pomeni tukaj sigurno »kamrico« naše narodne pesmi; rus(in)ski slovar mi pravi, da beseda pomeni hambar, žitnico, a ta prostor »služi tudi za prenočišče odrasli hčeri ali oženjenemu sinu«. Besed »taj choć« Vraz ni prevedel; morda jih ni razumel; »choć« pomeni tukaj pač »vsaj«, a besede »taj« ne razumem tudi jaz; mislim, da jo je Zaleski netočno zapisal.

³⁸⁾ Fantu naj bi konj povedal, kje je draga deklica, a pri Vrazu: ali mu je deklica »milostiva« (mila!). Vraz najbrže ni razumel besedice »de« = gde, kje.

³⁹⁾ Vraz je perfektivni (morda futurni?) prezens »wyjdu« (= izidem, pojdem iz . . .) i »stanu« (= postojim) zamenil s pravim prezentom nedovršnih glagolov: idem, stojim. — »Perih« je = pirig, pirihi, poljski in ruski »pirog«.

⁴⁰⁾ Dobesedni prevod bi se glasil: »Visoka vrba, širok list poganja, velika ljubezen, težka ločitev, srčeece trga«. V izvorniku sta si dogodek v prirodi in dogodek v duši podobna, a pri Vrazu sta si v kontrastu.

⁴¹⁾ V kolomijki 7 ima Vraz perfektivnik: »Da bi zvedla«, a v izvorniku je: »Kobyś znala . . .«. V kolomijki 10 vrhica »šomoče (s seboj)«, a v izvorniku »kolyszse soboju«, t. j. »ziblje« (pač = se giblje, maje); »czy tużysz tak za mnoju« je v izvorniku, a pri Vrazu zelo nerodno: al za menoj te tak bode. — V kolomijki 11 je Vrazu rožica »po snegu docvela«, a v izvorniku ona samo »po śnihowy schodyt«, t. j. vzhaja. — V 16. kolomijki sta »dober oča, dobra mati, oba sta mi rada«, a v izvorniku je »tato dobryj, tato dobryja«, a »mama ne lychaja« (mama ne slaba, ne zla); — za »pohulaty« (pogulati, poljski: pohulać) je »šetati« nekoliko premalo.

treba misliti ne na leta pred 1835, najbrž pa baš na leto 1835. Smemo misliti, da je Vraz kolomijke iz Zaleskega in slovaške popevke Kollárjeve prevajal spomladi 1835. Krakovjake pa je prevajal po vsej priliki že prej⁴²⁾.

Kakor vidimo iz številke pri teh 17 kolomijkah, jih Vraz ni po redu prevajal, tudi ni po redu izbiral, nego je skakal.

Dal bi se pa iz njegovih prevodov napraviti zaokrožen idejni cikel, in sicer tako-le:

A. Uvod (5): O mesec, skrij se, da se morem z dragim razgovarjati!

B. Razgovor fanta z dekletom (6—20):

a) Fant govori (6—15)

b) deklet govori (16)

c) fant govori (17—20).

C. Konec: O mesec, sveti njemu in meni!

One prve štiri kolomijke, ki sem jih prikazal v tej razpravi pod I., so pa motivno tako rekoč uvod za to drugo skupino kolomijk: tam početek ljubezni in večer dotičnega dne; tukaj ljubezenski razgovor v mesečni noči. Efekt vsega pa je za fanta: Ali njo ali pa nobene.

Tako dobimo zasnutek lirskega cikla pesmi ljubezni.

A v sredino je deta Kollárjeva slava slovanski pevki in njenemu petju.

Koliko pa pri tej lepi konstrukciji smemo misliti na zavedno postopanje Vrazovo, to je drugo vprašanje.

Čitajmo sedaj po vrsti poljskega krakovjaka, »rusnaško« kolomijko in slovaško spevanko!

K r a k o v j a k:

Sveti mesec, sveti, gor med zvezdicami,
meni pa je najraj ljub'ca med d'vicami.

K o l o m i j k a:

Sveti mesec, sveti mesec, sveti al ne greje,
tako men' za ljubim mojim srčee⁴³⁾ medleje.

⁴²⁾ Iz Kočevarjevega pisma Vrazu z dne 16. aprila 1834 se vidi, da graška dijaška Družba za nabiranje slovanskih knjig »Pesmi« Zaleskega dotodaj še ni imela (ČZN XXII, 49), a Vraz sam je knjigo že prej poznal, pred počitnicami 1833 (ČZN XXII, 44) ali vsaj pred koncem leta 1833. (ČZN XXV, 141).

⁴³⁾ Ker tu ne gre več baš za Vrazovo besedilo, sem stih jezikovno nekoliko preuredil. — Navajam tu še iz Golovackega (op. cit., II., 248) še to-le kolomijko:

Ой славная Коломна та й межи горами,
Ой славнѣйша дѣвичинопька съ чорними бровами.

S p e v a n k a:

»Če si ravno pojem, vendar plakat morem,
kak si hitro v srci na Milega spomnem«.

Kdor bi nič ne vedel o krakovjaki, kolomijkah in spevankah, pa bi čital te pesemce, bi brez dvoma rekel: »Pa to so pesmi iste vrste«.

Vraz je to pač dobro čutil ter je prevajajoč od krakovjakov prešel h kolomijkam, od kolomijk k spevankam; spevanke je v rokopisu, ki danes o njem govorim, tako rekoč vklenil med kolomijke — ta formalnost je dober simbol stvarnega odnošaja. A kar se tiče kolomijk in krakovjakov, pravi Zaleski v svojem uvodu »Pieśni polskich i ruskich«, str. XLII: »Pomešal sem jih, ko pa poljsko in rus(in)ska ljudstvo v Galiciji tudi pomešano stanuje . . . Vsak Rusin razume poljske pesmi, a tudi Poljak razume rus(in)ske . . . Končno zgodovinske pesmi rus(in)ske opevajo dogodke iz poljske historije; tudi s tega stališča spadajo torej v to zbirko. — V vseh ozirih se mi zdi to izločevanje Rusinov iz naše literature zelo škodljivo za splošno literaturo slovensko, za katero moramo večno in vedno težiti.«

Kollár je v svoje »Pisné světské« 1827 (str. 161—169) sprejel tudi nekoliko »poljsko-slovenskih« (poljsko-slovaških), a posebe (str. 165/166) piše: »Med našimi natisnjenimi in še nenatisnjenimi popevkami se nahaja mnogo . . . čisto kratkih pesmic, ki imajo po dva dvanajsterozložna, rimana verza: te so povsem podobne poljskim tako zvanim k r a k o v j a k o m«⁴⁴).

Tako pevno enoto predstavlja poljsko-malorusko-slovaški svet ob Tatrah, ob Karpatih . . .

V slovanskih nebesih, ki nam jih je naslikal Kollár v »Slavini hčeri«, v njenem IV. spevu, spevu pozabljenja (»Lethe«)⁴⁵ poslušajo blaženi Slovani harmonijo vseh teh pesmi; zakaj pojejo jim »pevci in Modrice srbske pesmi, naše spevanke, krakovjake poljske, ruske dumke«.

Naj omenim tu še nekaj:

Kolomijke sem v razpravi citiral v latinici; tako, v latinici, so one tudi natisnjene pri Zaleskem.

V svojem uvodu »Pieśni polskich i ruskich«, str. XII—XIII, naglašá Zaleski, da mu je bilo težko vprašanje, »jak pisac te pieśni ruskie, brane z ust ludu, który nie ma własnej grammatyki, i w którego języku ledwie jeden elementarz, i to nie zupełnie w jego dyalekcie, jest drukowany . . .« A na str. XLIX razjasnjuje, zakaj je tudi ruske pesmi natisnil v latinici: kako jih pisati, ko pa ni rus(in)ske gramatike? Hotel je tako vse zapisati, kakor ljudstvo izgovarja. »Da sem v to svrhu porabil poljske črke, ne gla-

⁴⁴) Označuje jih potem tako: »One niso odlomki in delci iz drugih, nego so same v sebi samostalne in neodvisne celi e, ki izražajo čustvo, misel, zahtevo, tužno hrepenenje, žalost, radost, žalost itd. na kratko ali zaokroženo in popolnoma . . .«

⁴⁵) Izdanje 1832, sonet 494.

goliških ali ciriliških, me sigurno vsakdo pohvali. Gotovo pride čas, da vsi slovanski narodi opuste te stare črke, ki so ovira, da slovanska literatura ne vniđe v splošno maso evropske literature . . .«

Maloruske pesmi so se že tudi prej tiskale v latinici, in sicer v poljskih lvovskih časopisih: »Rozmaitości«, »Gazeta Lwowska«, »Pielgrzym polski« (1822), a šele Zaleskega »Pieśni polskie i ruskie« in njegova izvajanja o pisanju maloruskega jezika so sprožila vprašanje najprimernejšega črkopisa za ta jezik. Mnenju Zaleskega se je pridružil rus(in)ski paroh Josip Lozinski: »O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego« (»Rozmaitości« 1834, št. 29) — Kopitar se je bil v smislu Zaleskega izrazil že v »Oesterr. Beobachter« 1833, 8. dec. —, a cirilico so branili Denis Zubricki (Zubrzycki), Josip Levicki in Markijan Šaškevič (Šaškievič), boječ se, da bi latinica spravila v nevarnost samostalnost rus(in)skega življa⁴⁶).

Kakor sem omenil v začetku, so kolomijke in slovaške popevke — večinoma s tinto — pisane na prvih treh listih sešitka našega rokopisa, torej na straneh 1—6; na 4. listu sešitka jih ni več.

IV. Slovenska lirika in ilirske težnje.

Na vseh 4 listih pa (razen na zadnji strani 2. lista), torej na str. 1—3, 5—8 so s svinčnikom zapisani še drugi stih, komaj čitni, včasih nečitni, in sicer počez, tako da idoč od spodaj navzgor ali pa od gori navzdol, križajo kolomijke in slovaške popevke.

Sodim, da so ti koncepti stihov bili pisani na poli najprej, in sicer, predno je pola bila v kvart prelomljena tako, kakor je sedaj; pozneje je Vraz iste liste uporabil za pisanje prevodov kolomijk in slovaških popevk. Da je temu tako in ne obratno, kaže že to, da so stih, s svinčnikom pisani na str. 7—8, s tinto prečrtani.

Vse to, o čemer bom sedaj govoril, so samo odlomki pesnitev.

Na 1. in 2. strani so stih »ilirski«, na 3. in 5. strani slovenski, na 6. zopet ilirski, na 7. in 8. slovenski — na 3 straneh torej ilirski, na 4 pa slovenski.

Prvi slovenski stih se nahajajo (na str. 3) pri slovaških popevkah 33—38 v dveh skupinah.

V prvi skupini se nam slika prizor v cerkvi, ko je maša končana ter se misli vršiti poroka: oltar, kelih, rožmarin, ite missa est, tri dekllice z venc, mašnik čita z najvišje stopnice iz zlate knjige . . .⁴⁷)

46) Возняк Мих., Авторство азбучної статті з 1834 р. (Записки Наукового Товариства імені Шевченка, том CXXXVI—CXXXVII, Lvov, 1925, p. 107 sl.).

47) Tekst se glasi po priliki — ni vselej čiten — tako-le:

Vse verši se zijat ta k oltaru

kjer leži kelih (p r v o t n o m e n d a: kolača)

z vejo rožmarin,

ravno vpil »ite missa est« mož ko

berž perstopi [— ?] starašin.

Berž perstopjo v vencih tri dekllice

zadnja fantu pravi na rokò,

mašnik pak najsgoruje od stopnice

z zlate knjige bere ji takò.

Druga skupina nam prikazuje siročce, ki trajno tuguje in se joče in vsak dan na gomilo hiti. Ali draga plače za umrlim dragim?⁴⁸⁾

Na 5. strani, pri kolomijkah, so stih, razdeljeni z numeracijo v 5 kitic, a je vse tako slabo čitno, da je jedva mogoče pogoditi pravi smisel. Zdi se, da je to koncept pesmi o mladosti, krijoči v sebi vse neznane daljave poznejšega življenja, ki jih ni mogoče premeriti: misel more najti kraj zemlji in nebu, a ne morju življenja⁴⁹⁾.

Na 7. str. je komad pesnitve, bolj čitne in razumljive, a ji tudi začetka manjka:

Vdova je prišla k ribniku; na vodi je plavala košarica in v njej spal otročič, fantek; vzame ga v naročje in on jo pogleda, kakor jo je gledal nekaj njen sinčič Dragotin, ko je bil še otrok. Vdova si zredi fanta in ko je odrasel, ga je po medomilih licih imenovala Belotinka. Ko je dorasel do sablje, je slovel v bojih povsod v kraju slovinskem in radi njega se je njegov grad nazval z novim imenom grad Belotinski.⁵⁰⁾ — Čas dogodka je doba Avarov.

⁴⁸⁾ Tak toguje, mislil da siročce,
beržberž sive melo bi lasi,
Tak zdihuje, se nanilo joče

⁴⁹⁾

1. Polje je dolgo nebo je široko
vendar misel (?) jim najde kraj.
Kar pred mene, tega nobeno oko
nemre premerit, nemre doseči.

2. Zastonj o drugem misli, čoln v to morje
leti po valovji ko tič,
ne daleč pri tem otok temen (?) zarje (?)
Mar dalje je, povej, v to dalj?

⁵⁰⁾

Pride k ribniku, tam ležita herta,
korpec med njima z rakitja spleten
al na korpci je tenka ruha presterta,
in pod ruho spi otročič fleten.
Lepe so ličca al so močno bleda, (tu je nekaj čez zapisanega)
zdigne ga s korpeca, dne v naročje,
fant se zbudi, nasmeji se ji, jo pogleda
kak jeni Dragotin let za otročjih.
Skerbno čerstvega fanta zredi vdovica (prvotno drugače)
ljubav stavi v njega ko v sinka,
fant je dorasel, skoz Medomila so lica
zvala po licah ga je Belotinka
(potem izpremenjeno: toraj od lica ga ona sa . . .)
Ko že do sablje zraste, pa v boje hodi,
kjer se kraj sati (?) prot tuji Slovinski,
v miri pak znano njegovo serdce povsodi,
grad le slovi zdaj za grad Belotinski.
(Prvotno menda: grad je sloveč zdaj . . .)

da se smili Bogu večnemu.
Ter vsak sveti dan k gomili stopi:
s jutra pleje rožice [— ?]

3. Mladost! naj še v Tvoje te poglednem,
ti tolko češ, kot njihov (—?)
tam zelen gaj — v njem lašja (— ?)
to zdenec, kjer zagernol v svetem (— ?)

4. Tam dalje trata, beži konj (— ?)
plahuta griva (— ?) lasje . . .
(kar je dalje, temu ne morem več najti
prave zveze).

Na isti 7. strani so še neke pretrgane besede, ki bi se iz njih morda dalo izluščiti le vprašanje: Oh ljubezen, ali nisi kakor prej hči nebeška? Gre po vsej priliki za čutno ljubezen, ki ji je ribnik svedok — zakaj en verz, ki je čiten, se glasi: »Vsako večer si bere ljubeznivo sadje«.

Na str. 8 so stih, ki jim je smisel nekako tak-le: Kakor potok, če se hrast zruši in mu pot prereže, utilne, a se mu voda vedno bolj nabira, tako se v materi nabira bolečina, ko Micika zboli; črne misli jo napadejo kakor lačni jastrebi — vsak hip se bojiš, da se dovje ulije čez travnike. Vendar ostaja mati brez besed in brez solza . . . Rad bi mladenič umrl, ko vidi njeno muko . . . Nesrečna ljubezen!⁵¹⁾

V teh bednih rokopisnih konceptih imamo sledove Vrazove slovenske ljubavne lirike iz časa pred l. 1835. In kot taki so tudi ostanki važni, važni namreč za spoznavanje Vrazovega pesniškega razvoja. Zanimivo je, da se je Vraz tako rad oklepал baš Belotincec. Morda je pri tem celo delovala prikupljiva etimologija tega imena. V opombah II. dela svojih »Spevank« (str. 469) pravi Kollár, da Slovák stvari, ki jih ljubi, rad imenuje z »milačkovskimi« imeni; med barvami mu je ljuba b e l a, med ptiči golob in sokol in slavec, med drevjem lipa. Posebe Kollár navaja celo število izrazov, izvedenih od »bel« ali sestavljenih z »bel«, na pr.: biely, bělawý, bělastý, bielený — biely angel, bílý šuhaj (fant), belučký syn, bílá čelad, bielo diovča (= »belo devče«, belo dekle), bielé lica . . ., belawý Janík . . ., biely dom, biely zámek . . . »... Kjerkoli samo morejo besedo biely postaviti, povsod jo radi postavljajo Slovaki, kar se je nedvojbeno še iz poganskih časov od čaščenja B ě l b o g a ohranilo . . .«⁵²⁾.

Izmed ilirskih pesmi je na str. 8 pesnitev: »M o d r o o k a C e r n o k o s k a«. Odlomek je težko čiten in po večini nerazumljiv; smisel mu je po priliki ta:

Kjer treba štita proti Javari,
šaka le vbogih pri njem dobi dari.
V vsako srdecè in usta se celoten prime
daleč kak širok je kraj Slovinski
ter celo gradù premine staro ime
ter se po njem zove g r a d B e l i n s k i
ki ga le majo za grad Belotinski
od tega hipa je grad Belotinski.
Ko ga tak gleda, na misel ji pride sin jeni,
berž na zenico ji vdari kaplja,
vendar ko zre oko milo taj smeh ljubljeni,
kmalo boleznì se v otroku vtoplja.

(Kakor vidimo, se je Vraz tu popravljaval in besedo izpreminjal).

⁵¹⁾ V jeziku je tukaj ilirski sled: k a d vanj hrast se zruši. Pod stih, se nekateri ilirski izrazi tolmačijo nemški.

⁵²⁾ Gori (v razpravi o Vrazovi rabi pridevnika »slovenski« = slovaški) sem naglasil, da je Kollár svoje »Zpievank« imenoval »slovenske« v II. delu svoje zbirke, na str. 464 in 471, da je torej Vraz pač čital knjigo okoli teh strani, a Kollárjeva izvajanja o »bel« so baš tam, na str. 469.

Star junak sanja o angelu, ki mu je iz globin pričaral drugo dušo. »Nemodro sem mislil.« pravi, »da mi je vse srce že zgorelo. Brez strahu sem gledal deve in žen krasne cvetlice.«⁵³⁾ Ali ugledal je njene črne lase in sinje oči, čul njene pobožne, mile besede — »sinil je ogenj iz tvoje oči in žarki dan od iztoka.«⁵⁴⁾

Samo ta ilirski odlomek je ljubavne vsebine. Oba ostala sta narodno politična.

Narodno-političnega značaja je ilirska pesem na str. 6:

Rano jutro je. Solnce se komaj prebija skozi goste megle in leden je še dih vetriča. Fant, sedeč na planini, govori sam pri sebi. »Domovina, mati moja, ali se bo razjasnila meni duša, tebi lice? Bratje so mi še hladni kakor led. Kje je, Majka, tvoja slava? Samo rogajo se kakor pod nebom črne ptice. Evo, južni veter je dahnil in me ogrel, kakor poljub moje drage. Kar se zbudi potok, razbije verige ter se slobodno žuboreč v dolino razlije. In vse, s čimer se krasi pomlad, začuti duh božanski: cvetice dvigajo glave in ob potoku v grmu poje ptičica zlate pesmi kakor misli o ljubavi . . .«⁵⁵⁾

Motiv pesnitve je, kakor vidimo, ta-le: V domovini moji tužni je še zima. Veter z juga zbudi pomladanske občutke. Potok se svoboden razlije v dolino . . .

Kar je tu samo namignjeno, to je razločneje povedano v ilirskem ulomku na str. 2. V njem pravi pesnik:

»O božja ptica v zelenem grmu, odkod so ti te sladke, čudovite pesmi?« »»Prihajam ti od južnih strani, kjer vas je, o tužni mladeniči, s svojo ljubeznijo slavila Vaša ilirska mati.« Samotna cvetka na gori govori: »O izpuli me, fantič mladi. Vrzi me v potok! Morda me ponese njegov valovi na jug — naj umrem tam, kjer se slavi cvetje in ljubav poje in kjer si dekleta v snežna nedra devajo kitiče cvetlic. Milo ti je tam biti, kadar fantje z devami brzo kolo vodijo, kadar si pod oknom milo besedo šepčejo . . .« Junak skoči in ne vpraša, kam hiti potok. Kam bi hitel drugam, nego k Muri, Dravi in Dunavu! Ne more si kaj, da bi na sokolovih krilih ne poletel tja, kjer so mu bratje, kjer oni igrajo živa kola . . . Že leti, o bratje, po nebu, vrgši v prah verige . . .«⁵⁶⁾

⁵³⁾

»Ludo mislih, da čitavo serdašče
sasvim mi več sagorelo,
bez plašenja smatrah (?) deve
i od ženah krasno cvetje . . .«

S tinto so baš pod temi stihii še zapisani ti-le stihii:

Tako sinu s neba moga
munja z očuih Ti žestoka;
Nesmim uznit više Tebi

To pač niso Vrazovi stihii. Zapisal si jih je Vraz najbrž za vežbanje v frazeologiji »artis amoris«.

⁵⁵⁾

Jedva sija ljubo sunce,
leden dah je povetarca
(prvotno: kroz megle guste udara) —
momak sedi na planini,
sam za solom razgovara
(prvotno: s domovinom r . . .).

⁵⁴⁾

» . . . sinu vatra s oka Tvoga . . .
žarka zarja sa iztoka . . .«

pogleda odbijenoga,
ili božice ili vilo
nemoj sgubit me, za Boga!

Domovino, moja mati!
Ti sestrice i mezimice!
(prvotno: mila Ti . . .)
oće se li razjasniti
(prvotno: oće kad se . . .)
moja duša i Tve lice?

Smisel pesmi je pač ta: Ptica južna, glasnica Ilircev, je priletela k njemu. Cvetlica mu svetuje, da ide tja, kamor kažejo pot potok, Mura, Drava in Dunav, na jug. In pesnik odleti na sokolskih krilih v ilirsko kolo.

To je programska pesem Vrazovega ilirskega koraka.

Iz tega, kar sem gori rekel o času nastanka Vrazovih prevodov Kollárjevih »Popevk« in maloruskih kolomijk, smemo sklepati, da je tudi pesnitev nastala najpozneje v začetku l. 1835. — prva njegova ilirska balada »Stana in Marko« je izšla v »Danici« šele 12. septembra meseca istega leta.

Tužna Ti je duša moja,
bratja moja hladna,
kano led, kom je od potoka
bistra voda obivena.
Gdē fi, majko, Tvoja slava?
gde su tužne joj pesmice?
Samo poruge se deru
ko na[d] nebu vrane tice.
(Varijanta: Samo poruge nemile
viću ti kot vrane tice.)
Evo! dahne vetar južan
lagotno ogrija mene
kano celovanjem sapa
topla ljubovce milene.

A zbudi se čisti potok
i veruge porazbije
i slobodom žuboreći
u doli(ni)cu se izlije.
I občuti duh božanski
romeno i modro cvetje,
čim se kiti pramaletje,
glavice uzdiže nježne,
I pored potoka hitro
tičica u germku stavi
(prvotno: iz germka slavi.)
na ustah zlatnih zlatne pesme
kao misli od ljubavi.

⁵⁶⁾ O tica od zelena germe
božja tica, usta zlatne!
odkud li Ti ove pesme,
sladjane i čudovatne? (prvotno: čudnovate)
Dodjem Ti sa južnih stranah,
gdeno se, tužniče mladi,
Jasnu [?] od Ilirčadi
Žarko [?] milo cvetje
z groba [?] u zemlju?
u samotni gori evateš,
zumbule i ljubičice!
O čupaj nas, mlado momče!
haci me u potok ovi,
valjda nas ponesu milo
k jugu talasi njegovu.
Bar da umrēm, gdeno
pravica i ljubav (su) najveće
gde u sněžane si njedra
kitice djevojka meće.
Bar da umrēm tam gdē slavom
cvetje se i ljubav pēva,
u ljubavinosna njedra

kitu meće krasna deva.
Milo ti je tamo stati
s devami, kad vode kolo,
(prvotno: kada devojko volo . . .)
kada momcim pripevaju
hitre pesme na okolo,
kad pod oknom mili z dragom
slaže ričce prestajući,
kada medj celovanjem kapnu
u njedjerca suze vruće.
Momak djipnu i ne pita,
kome speši potok kraju?
Kamo haš bi spešio nego
Muri, Dravi i Dunaju.
On nemože odoleti,
krila išće od sokola,
da tam ide, gde je bratja,
gdē igraju živa kola.
Jurve leti bratji nebom,
hacivši u prah verugu,
So tem je probudi (?) jadan,
samo sanja on o jugu.

Izvestja.

Važna numizmatična najdba v Mariboru.

Egon Baumgartner, Maribor.

Začetkom septembra 1931 je podrl usnjak Berg staro hišo št. 23 na Glavnem trgu v Mariboru, da zgradi na njenem mestu moderno trgovino. Tako je izginila ena najstarejših hiš našega mesta, takozvani »stari rotovž«, četudi ni poslopje nikdar služilo temu namenu. Nad vrati je bila vklesana letnica 1645. — Ker vzhodni del hiše ni imel kleti, so morali odstraniti zemljo do prvotnih tal. Dne 17. septembra sem dobil obvestilo, da so naleteli delavci na tem mestu prejšnji dan na novce. Zvedel sem, da so bili to florentinski zlati goldinarji iz 14. st. Pozneje so našli še več sličnih komadov. Na žalost pa sem moral ugotoviti, da so nepoklicane osebe odnesle in utajile večji del dragocene najdbe. Ker pa so našli pri tej priliki tudi rimske novce iz bronu, sem natančno preiskal teren in ugotovil sledove iz pozno-rimske dobe. Obe najdbi — iz starega in srednjega veka — sta za zgodovino našega mesta izredne važnosti. Zato jih opišem obširneje.

Na tem mestu se najiskreneje zahvaljujem za sodelovanje gospodu kustosu dr. Fr. Dworschaku na Dunaju in gospe dr. Lorenzini Cesano na Istituto Italiano di numismatica v Rimu.

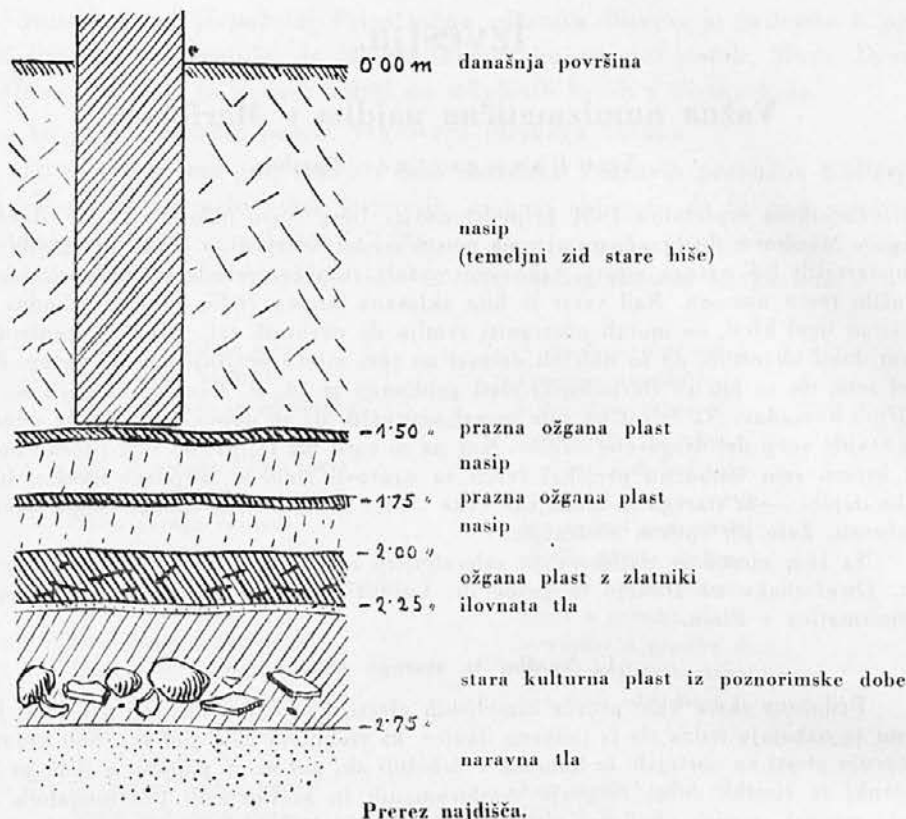
1. Najdba iz starega veka.

Priložena skica kaže prerez zemeljskih plasti, ki so jih odkopali pri delu. Pod temi se nahajajo trdna tla iz peščene ilovice, ki vsebujejo holj globoko tudi gramoz. Zgornje plasti so obstajale iz humusa v debelini ok. pol m. V najnižjem delu so bili ostanki iz rimske dobe, črepinje svetlorumenih in svetlorjavih provincijalnih posod, ostanek terrae sigillatae, kosi ploščnate rimske opeke in 3 rimski novci, namreč dobro ohranjen srednji bron cesarja Teodozija (379—395 po Kr.) z rev. REPARATIO REIPVB in (spodaj) SMRQ (Rim, 5. oficina), slabo ohranjen mali bron prilično iz časa cesarja Konstantina ter mali bronasti novc iz 4. ali 5. st., katerega se ni dalo točneje ugotoviti. Vmes so ležali številni odlomki kamenja, domnevno ostanki priprostega zidu brez ometa. Ilovnata tla so imela mestoma rdečkasto barvo, kar govori za to, da so bila izpostavljena ognju. Omenim še, da so našli pred leti v neposredni bližini še dva antična novca, in sicer, ko so zidali sedanjo Klajušekovo hišo (Glavni trg št. 21), izvrstno ohranjen srednji bron cesarja Maksencija (307—309), na vrtu poleg nekdanje cerkve Vseh svetnikov pa bizantinski novc cesarjev Heraklija in Heraklija Konstantina (613—641).

Te skromne najdbe pričajo, da je bil ta del našega mesta obljuden že v pozno-rimski dobi. Domnevno se je nahajal tu most preko Drave, ki je vezal naselbino z naselbinama v Radvanju in Razvanju. Kraj je bil za utrdbo mostu dokaj pripraven, ker ga je varovala proti vzhodu in jugu strmina, medtem ko je bil na zapadu lahek dohod k mostu.

2. Najdba florentinskih zlatih goldinarjev.

Nad rimskimi ostanki je ležala na ilovnatih tleh, ki so bila od ognja rdeče obžgana, prilično 25 cm debela plast črnih ogorkov, zogljenega lesa, ostankov lončenih posod in številnih živalskih kosti. Tu so bili raztreseni omenjeni florentinski zlatniki in več komadov sodobnih srebrnih pfenigov.

Pregledati sem mogel le 50 zlatnikov. Od teh hrani sedaj naš muzej 24 komadov; ostali so večinoma v posesti g. Berga. En komad je prodal neki delavec neznanu komu za 30 Din. En komad je v zasebni lasti in ga nisem videl. Najmanj 50 zlatnikov pa so odnesli delavci v Prekmurje. Eden izmed njih je našel 14 komadov, zapustil nato delo in odšel domov. Skupno so našli torej najmanj 100 komadov. Četudi sem si mogel ogledati komaj polovico dragocene najdbe, zadostuje že to, da si ustvarimo splošno sliko.

Zlatniki so bili zamazani s pepelom in prstjo. Ko smo jih očistili, so bili večinoma izvrstno ohranjeni, deloma s kovnim bleskom. Posamezni komadi so tehtali 3.490 do 3.542 g. Povprečna teža 24 komadov v muzeju znaša 3.5157 g.

Od 50 zlatnikov, ki jih poznam, pripada 48 florentinski mestni republik. Zastopanih je 31 različnih kovov 2. tipa od l. 1300, dalje, ker imajo že emisijske znake polletne novčne perijode. Pretežni del teh kosov izvira iz dobe 1312—1329. Sedem nadaljnjih kovov ima doslej še neznane priznake. Kdaj so kovali te za numizmatiko izredno važne zlatnike, se bo dalo točno ugotoviti šele naknadno. Iz strukture najdbe pa sledi, da so nastali v kratkem razdobju od 1312 do 1335. Ostala dva komada sta tuja. Prvi je benečanski dukat doža Ivana (Giovanni) Soranzo (1312-1328), drugi pa češki zlat goldinar kralja Ivana Luksenburškega (1310—1345), ki je koval te zlatnike l. 1325. v Pragi. Ta najstarejši češki zlat denar je veren posnetek florentinskih goldinarjev. Kot priznak ima češkega leva s krono. Vsi zlatniki so torej istodobni.

Za najdbo je značilno, da so bili novci kovani malo prej, predno so se zgubili. Ne gre za shranjen zaklad, temveč za denar v prometu, kakor se je nahajal v škrinji srednjeveškega menjalca. Da je bil lastnik žid, je sklepati iz najdišča. Hiša, ki je zgorela pred ok. 600 leti, je stala v Židovski ulici (ghetto) ob mestnem obzidju, 4. poslopje od stare sinagoge (po današnjih stavbiščih). Lastnik je bil sodobnik Isserla iz Maribora ali njegovega vnuka Muscha, ki sta spadala v 14. st. med najpomembnejše menjalce v naši deželi.¹⁾ Ne samo z raznimi posojili in s prekupčevanjem so se pečali mariborski židi, ampak posebno z vinsko trgovino. Maribor je bil važno tržišče na potu med Dunajem in Benetkami. Zato je umevno, da se je nahajala v hiši žida večja svota zlatnikov.

Za ugotovitev časa, kdaj je prišel zaklad pod zemljo, je merodajen najmlajši florentinski kov iz l. 1329. Če upoštevamo, da najdba ne vsebuje ogrskih zlatih goldinarjev iz l. 1335., smemo sklepati, da je zgorelo poslopje pred l. 1335.

Najdba naših zlatnikov se ujema s splošno sliko denarnega prometa v prvi polovici 14. st. v Avstriji in Štajerski. Križarske vojne so povzročile splošen procvit zunanje trgovine. Radi tega je bila potreba novcev s stalno vrednostjo zelo občutna. L. 1252. so začeli zato kovati v Florenci zlatnike, ki so se radi cvetoče trgovine kmalu zelo razširili. Te novce so posnemale tudi druge države. Vzgladu Florence so sledile že l. 1284. Benetke. V Srednji Evropi so kovali zlatnike najprej na Češkem (1325), potem (1335) na Ogrskem. V Avstriji so izšli prvi zlatniki l. 1350. iz judenburške kovnice. Ok. l. 1325. so bili na Štajerskem italijanski zlatniki zelo priljubljeni in razširjeni ter so povzročili usodno krizo, znižali so namreč vrednost srebra na $\frac{1}{2}$ zlate vrednosti; srebro je izgubilo torej polovico svoje vrednosti.

Florentinski zlatniki se niso mogli dolgo upirati konkurenci benečanskih dukatov in ogrskih zlatih goldinarjev. Sto let po našem zakladu niso bili več v prometu. To dokazuje najdba zlatnikov v Krškem (15. 10. 1930), ki vsebuje ca. 180 benečanskih dukatov, predvsem pa ogrske zlatnike iz dobe 1350—1440, razven tega še dukate rimskega senata (1350—1439). Florentinskih zlatnikov pa ni med njimi.

Poleg opisanih zlatnikov so našli na tem mestu še par srebrnih pfenigov, ki pa so bili od ognja močno poškodovani. Po navedbah delavcev je bilo precej zelenkastih ploščic brez prave vrednosti. Bolje ohranjeni komadi izvirajo iz dunajske in graške kovnice; nadalje so našli dva štajerska ali koroška pfeniga. Vsi ti novci izvirajo iz prve tretjine 14. st., t. j. iz iste dobe kakor zlatniki.

3. Opis najdbe.²⁾

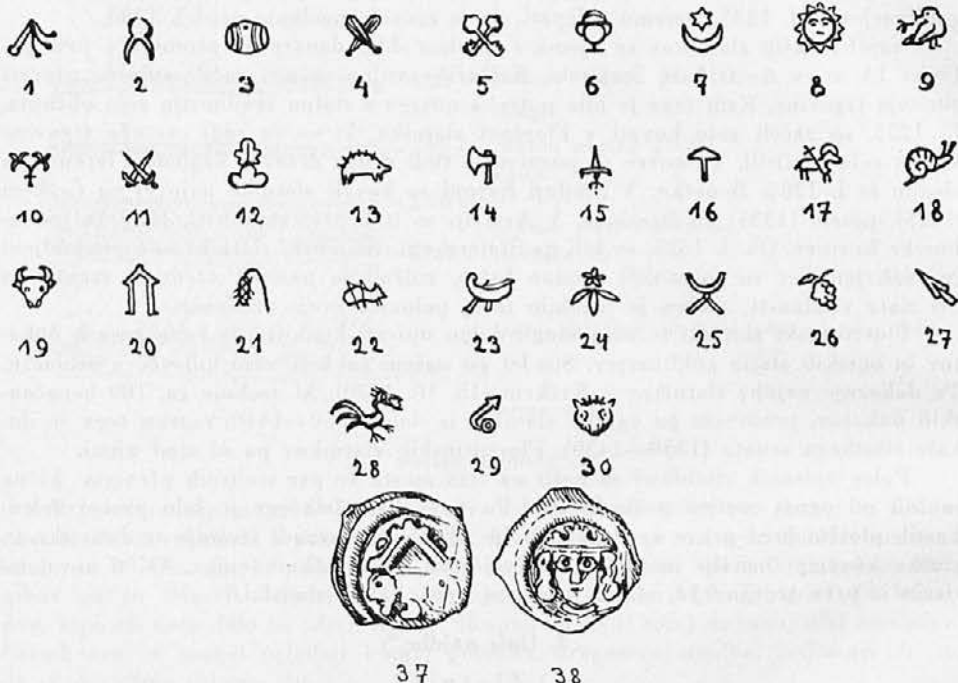
A.) Z l a t n i k i.

1. Fiorino d'oro tip II — 1300 Av.: S. IOHA-NNES. B. Sv. Janez Krstnik stoji obrujen naprej, v levici drži križnato žezlo, desnica je dvignjena, s prsti odvrtača zli pogled (furia). Nad desnico pr.: bič s 3 jermeni. Rev.: + FLOR — ENTIA. Liliija; l. 1312/II; CNI II/38; m. m. 1 kom. 3.503 g.
2. isto. pr.: klešče; l.: 1313/I; CNI II/40; XVI 24; z. l. 1 kom.
3. „ pr.: vinski sod; l.: 1314/I; CNI II/42; m. m. 1 kom. 3.493 g; z. l. 1 kom.
4. „ pr.: dva valja v podobi križa (?); l.: 1316/I; CNI II/45; m. m. 1 kom. 3.523 g; z. l. 1 kom.
5. „ pr.: ključa v podobi križa; l.: 1316/I; CNI II/47; m. m. 2 kom. 3.517 g, 3.502 g.

¹⁾ Cerkev je prepovedala duhovnikom in lajikom posojevati denar proti plačilu obresti. Za denar in kredit so skrbeli židi pod državnim nadzorstvom.

²⁾ Okrajšave: CNI = Corpus nummorum italicorum (XII. zv.); l. = letnik; pr. = priznak; m m. = mariborski muzej; z. l. = zasebna last.

6. „ pr.: vaza; l. 1317/I; CNI II/48; z. l. 1 kom.
7. „ pr.: zvezda nad polumescem; l.: 1317/I; CNI II/49; z. l. 1 kom.
8. „ pr.: solnce; l.: 1318/II; CNI II/52; m. m. 1 kom. 3.517 g.
9. „ pr.: golob z oljčno vejico; l.: 1319/I; »Orsini« str. 27; z. l. 1 kom.
10. „ pr.: liliji; l.: 1319/II; CNI II/55; m. m. 1 kom. 3.518 g; z. l. 1 kom.
11. „ pr.: bodali v podobi križa; l.: 1320/II; CNI II/57; z. l. 1 kom.
12. „ pr.: hrastov list nad 3 gorami; l.: 1322/II; CNI p. 28, 174; m. m. 2 kom. 3.507 g, 3.524 g.
13. „ pr.: jež; l.: 1324/I; CNI II/69; m. m. 1 kom. 3.498 g.
14. „ pr.: motika; l.: 1324/II; CNI II/71; z. l. 1 kom.
15. „ pr.: bodalo; l.: 1326/I; CNI III/75; m. m. 1 kom. 3.512 g; z. l. 1 kom.

Priznaki na zlatnikih 1—30; srebrnika 37 in 38.

16. „ pr.: kladivo; l.: 1327/I; CNI III/77; XVI, 28; m. m. 1 kom. 3.517 g.
17. „ pr.: velikonočno jagnje; l.: 1328/I; CNI III/79; m. m. 1 kom. 3.525 g; z. l. 3 kom.
18. „ pr.: polž; l.: 1328/II; CNI III/80; m. m. 1 kom. 3.531 g; z. l. 1 kom. 3.513 g.
19. „ pr.: volova glava; l.: 1329/II; III/83; z. l. 1 kom.
20. „ pr.: vrata; l.: ?; CNI XXXIV/2; z. l. 1 kom.
21. „ pr.: klas; l.: ?; CNI I/4, XVI/14; m. m. 1 kom. 3.490 g.
22. „ pr.: muren; l.: ?; CNI XVI/26; m. m.; 1 kom. 3.516 g.
23. „ pr.: čoln z veslom; l.: ?; CNI XVII/9; m. m. 1 kom. 5.532 g.
24. „ pr.: trilistnata cvetlica; z. l. 1 kom.
25. „ pr.: stol; z. l. 1 kom.
26. „ pr.: vinski grozd z listom; m. m. 2 kom. 3.527 g, 3.524 g; z. l. 1 kom.
27. „ pr.: ost sulice; m. m. 1 kom. 3.520 g; z. l. 1 kom.

28. „ pr.: krilati zmaj od desne; m. m. 1 kom. 3.516 g.
 29. „ pr.: alkimistično znamenje; m. m. 1 kom. 3.529 g; z. l. 1 kom.
 30. „ pr.: levja glava; m. m. 1 kom. 3.529 g.
 31. „ pr.: želod; z. l. 1 kom.
 32. Benetke: dukat doža Ivana (Giovanni) Soranzo (1312—1328); z. l. 1 kom.
 33. Češka: kralj Ivan Luksenburški (1310—1346); praški zlat goldinar; 1325 sl. Av.: S. IOHA — NNES. B. Sv. Janez Krstnik kakor na florentinskih zlatnikih; nad desnico češki lev s krono. Rev.: krona IOH'ES — R' BOEM. Lilija; m. m. 1 kom. 3.525 g.

B.) Srebrni pfenigi.

34. Dunajski pfenig: Friderik Lepi (1308—1330); orel od desne; na krilih avstrijski grb; Luschin: Wr. Münzw. št. 136.
 35. Graški pfenig: l. tret. 14. st.; čelada nad avstrijskim grbom; pol orla; Luschin: Steier. Münzf. št. 130.
 36. Graški pfenig: panter od leve, v gobcu triperesna deteljica; Luschin: Steier. Müazf. št. 146.
 37. Neznani pfenig iz neke štajerske ali koroške kovnice: l. tret. 14. st.; pod strešnim slemenom bajno bitje od leve; vse v obroču.
 38. Isto; v obroču kronana kraljevska glava s kodri od spredaj; rev. nerazločen.

Zusammenfassung.

Am 16. September 1931 wurde in Maribor gelegentlich der Erdarbeit beim Neubau am Hauptplatz No. 23 in einer Tiefe von ca. 2 Meter eine grössere Anzahl von Goldmünzen aus dem 14. Jahrhundert gefunden. Die Münzen lagen nebst einigen gleichalterigen Silberpfennigen in dem Brandschutte eines Hauses. Von über 100 Goldstücken, die von den Arbeitern gleich verschleppt wurden, konnten 50 Stück sichergestellt und einer Beschreibung zugeführt werden.

Der grösste Teil dieser Münzen, 48 Stück, sind Goldgulden der Stadtrepublik Florenz aus dem I. Drittel des 14. Jahrhunderts. Nach den Emissionszeichen fällt die Mehrzahl dieser Gepräge in den Zeitraum zwischen 1312—1329. Sieben verschiedene Gepräge weisen bisher unbekanntes Bezeichen auf. Ihre Zeit dürfte in die oben gegebenen Grenzen hineinfallen. Weiters wurden ein venetianischer Dukats des Dogen Giovanni Soranzo (1312—1328) und ein böhmischer Goldgulden König Johanns (1310—1346), geprägt ab 1325, gefunden. Die wenigen Pfennige, die gerettet werden konnten, sind der Wiener Pfennig Herzog Friedrich des Schönen, Luschin Wr. Mw. No. 136, die Grazer Pfennige, Luschin steir. Münzf. No. 130, 146 und zwei unbekanntes Gepräge steirischer oder kärntner Herkunft, deren Zeit durch den Vergrabungstermin eindeutig fixiert wird. Da die Serie der Florentiner mit ca. 1329 abschliesst und die ab 1335 ausgegebenen ungarischen Goldgulden im Funde fehlen werden als Grenze für die sog. Vergrabungszeit die Jahre um 1335 angesetzt. Da das niedergebrannte Haus, in dem der Schatz lag, seinerzeit in der Judengasse sich befand, wird mit Sicherheit als Besitzer des verloren gegangenen Goldschatzes ein jüdischer Geldleiher oder Grosshändler angenommen. Durch die Handels- und Geldgeschäfte dieser Kaufleute gelangte das beliebte italienische Gold in die Steiermark. Während die florentinischen Goldgulden in unserem Funde fast ausschliesslich vertreten waren, kommen sie in dem ca. 100 Jahre später vergrabenen Goldschatze von Krško (15. X. 1930) schon nicht mehr vor.

Eingang wird noch mitgeteilt, dass sich in der Erdschichte unterhalb der beschriebenen Fundstelle Reste einer spätrömischen Kultur vorgefunden haben. Nach den Münzen zu schliessen, datieren diese Spuren einer Siedelung aus dem 4.—7. Jahrhundert. Für die älteste Geschichte der Baustelle des mittelalterlichen Maribors ist dieser Fund von besonderer Bedeutung.

Sprotuletna Vijolica,

dijaški list mariborske gimnazije iz l. 1846.

Janko K o t n i k, Maribor.

Prvi je pisal o Sprotuletni Vijolici dr. Fr. Ilešič.¹⁾ Opozoril ga je na njo dopis, ki ga je čital v slovaškem časopisu Orol Tatranski z dne 5. jan. 1847 in ki je posnet po Novicah 1846, str. 195. Vse ostale podatke je dal dr. Ilešiču Ivan Ertl, takratni primarij graške mestne bolnice in bivši sotrudnik ter pesnik Vijolice. Samega lista pa Ilešič očitno takrat ni imel pred seboj.

Več je o stvari poročal Fr. Kotnik²⁾ na podlagi izvoda, ki ga je dobil od prof. Sketa v Celovcu, le-ta pa ga je imel od Dav. Trstenjaka. Ta izvod je bil kot nekaka posebna izdaja posvečen J. Razlagu, čigar lastnoročni podpis nosi tudi na prvi strani. Ker pa je to »drugi, nekoliko popravlen prepis«, prepisan l. 1847., je Fr. Kotnik, opiraje se na Ilešičeva izvajanja, povsem pravilno domneval, da Razlagov izvod ne more biti verna kopija Vijolice iz l. 1846., marveč le skrbno izbran, »popravljen« in deloma tudi skrajšan prepis originala iz l. 1846.

V ČZN 1927 pa je priobčil Al. Turk³⁾ nekaj pesmi, ki jih hrani med knjigami svojega pok. tasta dr. I. Petovarja g. Fr. Košar, davčni nadupravitelj v Ptujju. Primerjaje te pesmi po vsebini in grafiki s prispevki v Razlagovem izvodu Vijolice, je Turk ugotovil, da je avtor objavljenih pesmi, ki so sicer vse brez podpisa, Mihael Golob, glavni pesnik Sprotuletna Vijolice. Teh pesmi pa Razlagov izvod ne vsebuje.

*
*

Po naključju mi je prišel v roke originalni izvod tega mariborskega dijaškega lista iz l. 1846. Prinesel mi ga je osmošolec K a c Boris, ki ga je našel doma na podstrešju (Janževski vrh nad Breznom, srez Prevalje⁴⁾). Kako je ta redki primerek priromal med ostalo šaro na Kačevo podstrešje in kateri izmed peterih izvodov, ki jih omenja Ilešič, je to bil, se zaenkrat ni dalo ugotoviti. Po Ilešičevem poročilu so namreč dijaki izdelali p e t primerkov na teden, ki so jih dobivali prof. Puff, veroučitelj Matjašič, mariborski župan, okrajni glavar in gimnazijski prefekt. Ker je na zadnji strani našega izvoda to-le nemško posvetilo:

Wenn du einst als Großmamma
Im Lehntuhl sitzt bei Großpapa,
So denf in deinem großen Glück
An deine Freundin auch zurüd.

bi se pač dalo sklepati, da je prvotni lastnik te književne redkosti bil kateri izmed omenjenih dostojanstvenikov nemške narodnosti in jo je potem njegova žena ali hči poklonila kaki svoji prijateljici.

Oblika je kakor pri Razlagovem izvodu tudi tukaj v četrtiline zložena pola navadnega pisarniškega papirja, vezava pa je skromnejša, platnice so mehke, sivo-modre. Sešitek obsega 30 števil po štiri strani. Naslov Sprotuletna Vijolica je v vsaki številki narisan z velikimi črkami, vse ostalo pa pisano.

¹⁾ Dr. Fr. Ilešič: *Dijaški »Slovenski Klub« na mariborski gimnaziji l. 1846. in njega »Vijolica«*. LZ 1904, 178.

²⁾ Fr. K o t n i k: *»Sprotuletna Vijolica«, mariborski dijaški list iz leta 1846.* ČZN 1919, 114—125.

³⁾ Al. T u r k: *Prispevek k »Sprotuletni Vijolici«*. ČZN 1927, 82—85.

⁴⁾ Sedaj je ta izvod last Študijske knjižnice v Mariboru.

List je začel izhajati z novim letom 1846. Prva številka ima datum 14. prosinca, nato je izšla redno vsako sredo po ena številka. Predzadnja, t. j. 29. številka je datirana z 29. malim serpanom, zadnja (30. številka) pa ima namesto datuma le splošno označbo »Na koncu šolskega leta 1846«. V Razlagovem izvodu stoji na koncu datum 3. velikega Serpana⁵⁾, tako da je najbrž radi zaključka šol. pouka izšla zadnja številka že v ponedeljek namesto v sredo. Dočim obsega Razlaga poklonjeni izvod le 22 številke, ima original polnih 30 številke po 4 strani. Vijolica je torej izhajala v prvi polovici koledarskega leta 1846, ne pa v vsem šolskem letu 1845/46, kakor je domneval A. Turk⁶⁾, brezdvomno pa je ta ali druga pesem nastala lahko že v letu 1845.

Naslovni list celotnega letnika ima ta-le napis:

Sprotuletna Vijolica

Tjedenski list

obderžeč pokuse v pesmozlaganji
k' vadenju ino izobrazenju jezika slovenzkega
med soboj deržali
ino svojim »Nesablivim vučnikom« Gospodom Gospodom
Dtoru Radislav Puff ino Oroslav Matjašič
alduvali
slovenski govorstva diaki na učilistvu v' Marburgi
Ivan Ertl, Mihál Golób ino Ivan Kocmut.
1846.

Zadnji številki pa je pridejan naslednji vsebinski seznam, označen kot »Pre-gléd«⁷⁾:

Pridavki
od Ivana Ertlna.

Ob poldan po letu, v' listi l.	Moja žalost v' l. 17.
Nemec in' Slovence v' l. 3.	Noč v' l. 18.
Čas ino večnost v' l. 5.	Prejd in zdaj v' l. 19.
Jagra smert v' l. 7, 8, 9, 10.	Na * * * v' l. 23.
Pozdavljenje prijatela v' l. 11.	Slovo od domovine v' l. 24.
Mojemu stvarniki v' l. 12.	Čolnarska pesem v' l. 25.
Božja mantra v' l. 13.	Mojo naprejšetje v' l. 27.
Drevo in potok v' l. 16.	Srečno Mihael, Ivan, vijolica v' l. 28.

Od Mihala Goloba.

- * Darovanje G. D^{toru} v' l. 1.
- Pogled na staro ino novo leto v' l. 2.
- * Na moje slovenske brate v' l. 3.
- * Žalovanje po Kremplni v' l. 4.
- * Karanje Slovencev v' l. 5.
- Slava Austrije v' l. 6.
- Na prazni svet v' l. 7.
- Vganka ze štiremi slogi v' l. 8.
- Slovo od prijatela v' l. 9.
- Slovensci dobre vole v' l. 10.

⁵⁾ ČZN 1919, 126.

⁶⁾ ČZN 1927, 82.

⁷⁾ Razprto tiskani prispevki niso bili priobčeni v Razlagovem primerku, z * označene Golobove pesmi pa je objavil že A. Turk v ČZN 1927.

- Na domovino v' l. 11.
 Mojemu serci v' l. 12.
 Vijolica v' l. 13.
 D^or*i* za den goda v' l. 14.
 Pesem Slovencev v' l. 15.
 D o l n j i g r a d v' l. 16.
 Žalovanje slepca v' l. 17.
 Zarja juterna v' l. 18.
 Na verbo v' l. 19.
 Pogled na Štajersko v' l. 20.
 Rojakom v' l. 21.
 Slovenca od p o v e d a n j e v' l. 21.
 H r e p e n e n j e v' l. 22.
 Spomnenje v' l. 23.
 Samota v' l. 24.
 Bratom v' l. 26.
 Zadovolni in vesel Slovenec v' l. 27 ino 29.
 Srečno obadva Ivana v' l. 29.
 Slovo v' l. 30.

Od Ivana Kocmuta.

Molitva na Vilo (Muzo) v' l. 1.	Pritožba v' l. 20.
Spomlad v' l. 4.	Hrepenenje po domovini v' l. 23.
Poletje v' l. 6.	Na grobi moje matere v' l. 25.
Na smert dohrotnika v' l. 17.	Na vračnika v' l. 26.

Od Dragotina Poliča.

- Od visoko imenitne čele v' l. 2.

Glavno vsebino Sprotuletne Vijolice tvorijo pesmi, razen teh je prispeval E r t l romantično povest »Jagra smrt« in kratkočasnico »Nemec in' Slovenc«; to sta edina prispevka v prozi. Med sotrudniki Vijolice so bili Ivan E r t l, Mihael G o l o b, Ivan K o c m u t in Dragotin P o l i č. Kvantitativno pa tudi kvalitativno najbolj močan je brez dvoma Mihael G o l o b, ki je ne samo kot odličen dijak, ampak zlasti kot ožji rojak Vrazov in Razlagov bil najbolj poklican, da postane vodja mlademu literarnemu podjetju. Dragotin P o l i č je zastopan samo z eno pesmijo, Luka H l e b pa, ki ga po Ertlovem poročilu omenja Ilesič, med literarnimi sotrudniki sploh ne figurira. Čemu ga Ertl potem omenja? Gotovo ga spomin ni varal in domnevati moramo, da je tudi Hleb zavzemal kako mesto v tej družbi, morda kot sourednik, organizator ali tudi samo kot pisec lista. Ker je to prizadevanje imelo tudi svoje nasprotnike ne samo med nemškimi, ampak celo med slovenskimi dijaki, kakor se da sklepati iz »predgovora in zagovora« v Razlagovi izdaji,⁸⁾ je bilo treba pač previdno zbirati one, ki so bili zanesljivi. Velika sreča pa je bila, da je delo uživalo tudi naklonjenost in podporo nekaterih profesorjev, med katerimi je treba v prvi vrsti omeniti veroučitelja J. M a t j a š i č a ter profesorja dr. R. G. P u f f a.

Matjašič⁹⁾ je bil veroučitelj na mariborski gimnaziji od 1842 do 1862. Bil je navdušen Ilirec, dopisoval si je z Vrazom in bil med utemeljitelji Ilirske Matice. Hkrati pa je bil tudi vzoren učitelj in darežljiv prijatelj šolske mladine. »Za njim bi

⁸⁾ ČZN 1919, 117.

⁹⁾ Prim. Slov. Gospodar 1892, štev. 24—26, kjer je objavil dr. J. Pajek njegov življenjski in Slov. Gospodar 1887, štev. 15, kjer dr. Pajek našteva Matjašičeve spise.

bili drli dijaki, če treba, tudi v ogenj in vodo«. M. Golob ga v akrostihonu pesmi¹⁰⁾ »Professori veronaukov — visoko vučeni častiti Gospod!« imenuje »Jurij Matjašič, naš prijatelj«.

Tudi zgodovinar dr. Puff, ki je služil kot profesor na mariborski gimnaziji, je bil pred l. 1848. slovenskim dijakom zelo naklonjen. Saj ga je sam Vraz imenoval »vatrenega ljubitelja Slavjanštine«. Obenem pa je bil profesor Puff tudi pesnik in novelist¹¹⁾ in kot takemu je moralo biti literarno gibanje na mariborski gimnaziji le dobrodošlo. Kako so ga čislali slovenski dijaki, zlasti pa vijoličarji, priča dejstvo, da so na čelo prve številke postavili pesem, s katero so list

Odičenemi Štajerske zemle pevci Gospodi

Dru Rudolf Gustav

Puff

c. k. professori na gymnasiumi v' Marburgi

darovali

njegovi slovenski diaki¹²⁾.

Isto spoštovanje in ljubezen do učitelja očituje tudi pesem, ki jo je zložil M. Golob in ki so jo

Prečastitemu Gospodu G.

Dtoru Rudolf Puff

na slavni den góda z' velkim poštuvanjam

dopernesli

njegovi slovenski diaki.¹³⁾

A gotovo so tudi med ostalimi člani profesorskega zbora bili še nekateri, ki literarnega dela mladih dijakov niso ovirali. V 30. številki ob koncu šolskega leta se jim Golob v pesmi »Slovo« tako-le zahvaljuje:

Zahvalo serčno pa Preslavnim damo

Ker varvajoč' nas — lepo so vodili

Videči — ljubav k' narodu da imamo

Nam v' trudi našem neso suprot' bili

Njim zato poje nas vsih zaduži glas:

Njim Slava bode naj na večni čas.

O vsebini in obliki proizvodov v Sprotuletni Vijolici je razpravljal že Fr. Kotnik. Opozoril je med ostalim na sonet, ki so ga vijoličarji pod vplivom romantike tudi gojili. V prvi izdaji pa je najti še drugo pristno romantiško obliko, namreč glosa, katero omenja tudi A. Turk v svojem prispevku. Prav tako je zastopana tudi stanca. Tako torej vijoličarji niso bili nekaka literarna oaza v obmejnem Mariboru, ki o ostalem svetu ni nič vedela, marveč so stali pod močnim vplivom romantike in iz nje izviraajočega narodnostnega gibanja. Odtod je prišla tudi pobuda za ustanovitev Vijolice. Saj Golob v »predgovoru in zagovoru« Razlagu poklonjenega izvoda omenja Gajevo Danico, Dalmatinsko Zoro, holgarski Orel, slovenske Novice, pri Čehih pa

¹⁰⁾ ČZN 1927, 83. Ta pesem ni objavljena niti v izdaji iz l. 1846., niti v Razlagovem izvodu.

¹¹⁾ Glonar: Literarni odnošaji med štajerskimi Slovenci in Nemci v predmarčni dobi. ČZN 1908, 131.

¹²⁾ Glej tudi ČZN 1927, 82.

¹³⁾ Objavljena dne 15. mal. travna 1846. Gl. ČZN 1919, 123.

Kvėty in Včelo ter celo Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft. Vsi ti listi so morali biti vnetim vijoličarjem vsaj po naslovu znani, posrednik za to pa jim je bil nedvomno J. Matjašič. Namen lista je prav tako jasno izražen v tem predgovoru, kjer pravi Golob: »Tudi nas je, kako one iskrene može domorodska ljubav, ljubav k občinski mater našoj podžgala, jezik naš materinski poštuvasi, se v njem v a d i t i, ino tak skoz naš trud materi Slavi aldov mali dopernesti ino se ne tak obnašati, kak žalibože mnogi slovenski dijaki, kerl svoje matere občinske poznati nečejo ali se sramujejo.«¹⁴⁾

Jezikovna plat Vijolice seveda ni mogla biti povsem neoporečna. Sistematičnega pouka v slovenščini ti dijaki niso bili deležni in te šibkosti se je tudi M. Golob popolnoma zavedal, ko je pisal v omenjenem predgovoru¹⁴⁾: »Da so toti pokusi začetek našega vadenja v Slovenščini tak se morda nikdo ne bode čudival, či mu v tem, kaj se jezika dotiče, kaj nepravlega ali pomenjkljivega naprej pride, ravno to od pesmic velja. Da naši iznosi nič verstnega na sebi nemajo, vsaki more obstati, keremu so okolnosti dijakov poznane, ino kerl premisli da nemo zreli pevci temuč le pokusniki.«

Pisali so močno pod vplivom domačega narečja, kar se zlasti opaža pri Golobu, ki mu je jezik precej prleški pobarvan, n. pr. f a l a t, f e l a, k a k t i, ž m e t e n, ž m e č a, t ě, g l e d ĩ, m e n a d e, n e š e s e m p o z n a l, n e g a. Vijolica 1846 je pisana v gajici, le da tupatam razlika med s in z ni povsem dosledna.

Pesmi, ki so zbrane v Razlagovem izvodu, so tupatam malce popravljenel, tudi naslov jim je včasih izpremenjen, kakor kaže naslednja primerjava (na prvem mestu so naslovi iz izdaje 1846, na drugem iz Razlagu posvečenega izvoda):

G o l o b:

Zarja juterna
Rojakom
Spomnenje

Zora juterna
Domorodcom
Spomen

K o c m u t:

Na smert dobrotnika
Hrepenenje po domovini
Molitva na Vilo (Muzo)

V spomin smerti dobročinitelja
Želje po domovini
Vili

E r t l:

Čolnarska pesem

Brodnarska pesem

Navedeni primeri kažejo, kako se je Golob v Gradcu, kjer je priredil drugo izdajo, tudi v izražanju precej poiliril. V drugi izdaji se tudi dosledno podpisuje Mihovil, dočim je v prvi izdaji Mihal Golob, včasih celo Gollob.

Ko je Golob v jeseni 1846 odšel v Gradec na modroslovni oddelek, je Sprotuletna Vijolica usahnila. V obliki druge »popravljenel« izdaje je še enkrat vzcvetela l. 1847., isto leto so tudi še Novice¹⁵⁾ prinesle Golobovo pesem »Gostija v Ljutomerškem gradu«, posneto po nemški predlogi pesnika Vehovarja, nato ni več najti sledu o literarnem udejstvovanju bivših vijoličarjev.

Dasi je Sprotuletna Vijolica v primeri z Vajami ljubljanskih osmošolcev le skromen pojav, vendar ne smemo prezreti dejstva, da je nastala v p r e d m a r č n i

¹⁴⁾ ČZN 1919, 117.

¹⁵⁾ Novice 1847, 31. marca.

dobi in da je to prvi slovenski srednješolski list, ki je bil kolikor-toliko tudi javno priznan.

Sledi še nekaj neobjavljenih pesmi Golobovih, po ena Poličeva in Kocmutova ter Ertlova anekdota v prozi:

Vganka z' štiremi slovkami.

Perva slovka se postavi	Je namestnica odperta
Pred besede vse ferlé	Spola vsigdar možkegá.
Ino tebi vsigdar pravi	
Gde kaj je — no kam gdo gre —	Vse vkup kaže ti junaka
	Tih Francozov silnegá
Druga z' tretjoj vkuper vzeta	V' boji strašnega vojšaka
Kaže tebi taksi kraj	Mira rastergitelá.
Gde je z' sedvami odeta	
Zemla — naš posvetni raj.	Celo njegovo hrepenje
	Kaj le on v'činiti će
Kaj ti kaže slovka šterta	Vsako njegovo želenje
To vse spada na možá	Kaže njegovo ime.

Mihál Golób.

Rešitev v naslednji številki se glasi: Na—póle—on.

Dolnji grad.

Tam gde na Štajerskem v' blagemi kraji	Tamkaj so vitezi negda stan'vali
Terte slovijo ljutmirskih gorice	Zlahtniki ino prav serčni možje
V' lepój deželi, spodobnoj 'nim raji	Daleč okoli so gospoduvali
Gde so tud' rodne te njiva ravnice:	Kres té brežiče vse ljutomirske.
Vzdigne se stari, visoki, štimani	Grozna tihota ga zdaj le obdaja
Grad, tam na hribi okroglem stoji	Nič se ne čuje skos mirovni dán,
Z' hostoj okoli je gostoj obdani	Samo gda temni čas nočni prihaja
Milo v' dolino tadól on gledí.	Sova si huška, no dere se vran.
Ne je gor rušt, nepokriva ga streha	Drugih ostankov od grada več nega
Gole zidine opira vu zrak	Ka te povesti, ki ludstvo nje sna:
Sonce ga žari, no dežek ga pleha	Da se po noči v' njem gospoda krega
Kader se zlije na njega oblak	I da zaklade ohranjene ma.
Maja ga veter, i trosjo vihari	Kadar jas vidim, de veter planeti
De to kamenje sploh na tla leti	Začne, po gradi tam vdelavajoč
V'časi še strela ga močno vdari	Tak da kamenje dol hiti leteti
De se cel falat zidine 'zpruži	I od zidine kotali se proč:
Velki že kupi ciglovja ležijo	Tak me prečudno poprime mišljenje:
Spoder pod gradom, al' on le stoji	Ravno tak z' menoj se v' sveti godi
Špota tugotam, de ga nezdrobijo	Plani no sili nad me vso terpenje
Kajti že dugo se on njim smeji.	Dokler od njega me smert ne reši.

Mihál Golób.

Pogled na Štajersko.

Prepusti ljuba Štajerska dežela
 Naj mé pogléd na te razveseluje
 Da boš mi žilo pevsko ti ogrela
 Da duh se moj vu tebi sploh raduje
 Prepusti naj se Vila vsa vesela
 Iz hribov tvojih na me ogleduje
 Da petja moč me nade zapustila
 I v'rednost tvoja velka omotila.

Kom' serce neb' se vsigdar izkrenilo
 Vu lépoti takóve domovine?
 Kom' oko v' radost nebi se razlilo
 Či vsakojačke vidlo bi rastljine?
 Kom' vuho nebi rado poslušnilo
 Prelepe pesme z' gore i doline?
 Resnično kamenit on more biti
 Ker prez čutenja v' njo zamore priti.

Dežela mila! gde se 'v gornjem' kraji
 Prot nebu vis'ke vzdignejo planine,
 Na kerih trate gnat' se neodvaji
 Pastir premasne vse felé živine
 Gde v' dolih niskih, kakti v' enem raji
 Jezére voda svetla se razrine
 Pogléd presladki potnemu daruje
 I v' serci z' veseljám ga nadeluje.

Gde Drave bister ték na južnoj strani
 Kre bregov dere, hiti skoz ravnine
 Gde Mura čerstva v' silnem bégi plani
 Skoz polja rodne, voske tud' doline
 Gde je slovenski Štajer oblejani
 Od Save, kera pride iz Kranjine
 I Kranjcov pozdravljenje nam donaša
 No tá k' Iliram slavnim supet znaša.

Objamim rodna v' duhu te dežela
 Či veržem moj pogled na tvé zaklade
 Ki nje domrodecom mojim si deléda¹⁶⁾
 Da vsak' od njih veselje v' teb imade
 Da z' rodovitnostjoj si njim odéla
 Gorice, pola i vsih fél germade
 Da zemle Štajerske slovenski kraji
 Spodobni so nebeskolepem raji.

O sladkost neizrečena v' me se vlije
 Kdagáder te pogledam domovina!
 Kdagáder cvetje pomladjansko klije
 I véseluje serce tvôga sina
 Ognjéna ljubav v' men se iskrenije
 Gda kaplo smem pokusit tvôga vina
 O pusti me še dugo v' teb živeti
 I radost vsel nad taboj sladko 'meti!

Mihál Golób.

Slovenca odpovedánje.

Naj mena sovraži
 Svet, kak le on če
 Naj serd mi vsel praži
 Kak koli on smé.

Tak me ne zadene
 Jaz terdno stojim
 Vu serci za mene
 Se nič ne bojim.

Naj jame mi kopa
 Či duže globlé:
 Al nade on vtopa
 Slovenca glavé.

Či ludstvo si brusi
 Jezike nad mé
 Tak mene ne zruši
 Iz tote zemlé.

Naj Nemece mi pravi:
 Slovenski bedak,
 Me jeza ne zgrabi
 Sem tih, kak nemak:

Da plamen gorečo
 Mi k' bratom vužgé
 Da ljubav bol žgečo
 K'njim čuti sercé.

Naj drug' napihava
 Se z' rodom zlahtnim:
 Men' mati je Slava
 Jaz njeni sem sin.

Le tota me pela
 Po svojih potáh
 Je vseli vesela
 Či it' me ne strah.

¹⁶⁾ Bržkone: delela.

Le ona zadosti
 Mi stroška podá
 Či glih sem zlo prosti
 Me rada imá.

Njoj ódzdaj izdani
 Jaz tudi čem bit'
 Nič meni ne brani
 Po vsigdar včinit.

Mihál Golób.

Od visoko imenitne Čele.

Posluhni človek! — z' sercom premi,
 Kaj pravim jas od Čelice
 No njeni flis si k' peldi v'zemi
 Ker velke hvale vreden je.

Kralice čer se imenuje
 Či tudi takša nebi bla
 Tak njeno delo v' kažuje
 Da več je, kak čer kraloska.

Sam flis, no sama kunšt je ona
 Či glih stumana se na sdi
 Pa vrednost, kero njo poloua
 Le z' njenih lepih del svetli.

Pri svojem deli, kader pova
 Se stare viže skos' derži,
 Z' navade ne, le da se nova
 Čedneša nem're z'misliti.

Skos njeno skerb visoki hrami
 Stojijo, kerim glihe ni,
 Stojijo skerbno skriti v' slami,
 Da nebi lahko najti bli.

Do verha hrami so naphani
 Kaj v'kerega se phati da,
 Noben kotič je ne navani
 To malo truda ne košta.

Še pred, kak sonce gorpoluka
 Že čela hrame popusti,
 Vesela se vokrog zasuka
 Od rož' do rožice leti.

Si dosto šacov vkupnabere
 Pres tega, da kaj škodla bi
 Ne rož' ne trav' z' nogami vtore
 To njegvo vsakemi pusti.

No kak družbica se pogmera
 S tem več pripravi si blaga!
 Kaj družba v' zimi ne pocera
 To virt sa svoj dobiček ma.

Pa neki virt kak skop'c gladuje
 Bogastvo vso od čele met
 V'jesen nesmileno njo vbuje
 Odá, da ma več penez štet.

Bog čelam mizo sam pokriva,
 No nje povabi na gosti,
 No slaji, kero v' rože vliva
 Obilno žegna podeli.

Na Boga, ker z' okom pogleda,
 Pri čelah, kader nje vmori
 Celo rad njemi bi poveda:
 »Človek! ti grozoviten si«.

Karl Pollic.

Na vračnika.

Na pokopača serdit, se pregne Hipokratov učene,
 Ki de skos njeg'vo pomoč, dirjal v' nesrečo kopač.
 Pa to budalo v'bog'ga kak prijatla bogáti,
 Sebi no njemu kruh, njeg'va umetnost dodá.

Ivan Koemut.

Nemec ino Slovenec.

Nemec je srečal Slovenca, ino je k' njemu djal: Gut'n Morg'n. Slovenec: Kaj bi mola,¹⁷⁾ da mi je konj poginol. Was? Ni hos ni, ima vse četiri potkove na nogah. Mir scheint, du fannst nicht deutlich? Ni dauč ni, glih to okoli v' jami leži.

Ivan Ertl.

¹⁷⁾ molil.

Odkod ime Slomškovih „Drobtinic“?

Fr. Ilešič, Zagreb.

Vsakdo, ki razume besedi »drobtine«, »drobtinice«, brž pogodi, kakšna bo knjiga, ki je dobila po njih ime: drobne stvari bodo v njej, rekel bi, drobtine, ne celi hlebi ali kolači; torej člančiči, poedine pesmice itd., ne velike študije.

Ta podstava prenesenega pomena imena Slomškovega zbornika »Drobtinice« je bila Slomšku trajno pred očmi, ko je »preljubim bratom in prijateljem« pisal uvodno besedo njih prvega letnika (»za novo leto 1846«). Pisal je:

»Podam vam sa novo leto nekoljko drobtinic duhovske hrane, ki so iz moje ino iz ptujih krušene pobrane . . . Mislim, de je vsaka taka duhovska reč, naj si bo pridga ali keršanski nauk, lepa pésm alj lična pripovest ravno tak božji dar, kakor kosček kruha, ki se ne smé savreči . . .

Sosed sosedu rad kruha na mizo položi rekoč: Prijatelj, vreži si ino pokusi naše gospodnje pčke; zakaj bi pa duhovskih drobtine drugi drugim pokušati ne dali, ki nam jih je dober Bog dal? — Pošuite mi torej, častivredni tovarši, sosedje ino prijateli, tudi vi za prihodno novo leto takih, ino enakih drobtine, kakoršnih sim Vam jes letos položil . . .

Dolgo sim že želel ino premišloval, kako bi Slovenci pošteno omizje naredili, na tajisto duhovskih darov polagat, katerih pridne Ljublanske novice, kakorkolj skerbne za srečo dežele, zato na svojo slavno mizo ne jemlejo, ker bi jim bile preduhovske. Sklenil sim torej za to leto mizo pogerniti, ino drobtine za pokušno na-nj položiti . . .

Sežimo si torej v roke ino pomagajmo, de bo vsako leto v prihod naše omizje nadevano, še lepših ko letos, duhovskih drobtine. Ni jih veliko, ki bi vtegnili cele bukve popisati; pa jih je mnogo pridnih domorodcov, katerim kaka čedna pridga, lepa pravlica, iz nemšine alj drugih jezikov poslovenjena, zdaj mična pesmica gladko izteče, alj se kaj veseliga, alj žalostniga pergodi — za take reči prosim, de mi jih pošlete za slovensko omizje.«

Jasno je, da je Slomšek pri »Drobtinica« duhovno življenje gledal v alegoriji fizičnega omizja in njega dobrot.

Vpraša se pa, ali je to alegorično gledanje na duhovno življenje prišlo Slomšku kar tako samo od sebe, ali pa je na ta način alegorijski mislil in govoril po zgledu drugih.

V začetku gori omenjenega uvoda v 1. letniku »Drobtinic«, in sicer predno uvaja v njega besedilo besedo »drobtinice«, pravi:

»Dober Bog je vsakimu dal mero svojih darov: enimu čedno besedo, drugimu lepo pésm, tretjemu kak dober nauk — vsakimu nekoljko, nobenimu vse; pa je vender za vse razdelil svoje duhovske ino telesne darove, naj bi si pomagali po méri prijetih dobrót. Efes. 4, 7. »Kdo neki je zvést ino razumen hlapec, kateriga je postavil njegov Gospod črez svojo družino, de jim daja občasi živeža?« vpraša Jezus. Mat. 24, 25. Bog daj, naj bi bili vsi, ki nas je Oče nebeški učitele svoji družini postavil, delioci božjih dobrót! . . .«

Pri teh svetopisemskih besedah si je sicer tudi mogoče metaforski misliti duhovno omizje, pri katerem rodbina dobiva zdaj od tega, potem od onega duhovnega daru, vendar je od tod še daleč do — drobtinic; zato mislim, da niso navedeni svetopisemski izreki dali Slomšku povoda, da je svojemu zborniku dal ime baš »Drobtinice«, nego da bo specijelni vzrok za nastanek tega imena iskati drugje.

L. 1836., torej v času, ko je bil nekdanji celjski dijak A. Martin Slomšek spiritual v Celovcu, je celjski gimnazijski profesor Johann Gabriel Seidl (v Celju od 1829 do 1840), znan nemški pesnik, izdal knjigo: *Brosamlin. Ein Buch für Jünglinge*. Wien, 1836., zbirko raznih povesti, balad, basni itd. (vse to z moralizujočo tendenco), torej »Drobtinice«.

V predgovoru tolmači Seidl to ime svoje knjige. Pravi namreč:

»In der zweiten Hälfte des fünfzehnten Jahrhunderts blühte ein berühmter Prediger, Namens: Johann Geiler von Kaisersberg (geboren zu Schaffhausen 1445; gestorben zu Strassburg 1510). Von diesem Manne erschien, nebst vielen anderen Werken, auch ein Buch unter dem Titel: *Brosamlin*, d. i. Brosämchen, Brotkörner . . . Ich habe denselben Titel für meine, der reiferen Jugend gewidmete, Schrift nicht der Auktorität willen gewählt, sondern weil auch sie Brosamen und Speisekörner enthält, abgefallen von dem reich gedeckten Tische der Geschichte, des Lebens und der Dichtung, welche zunächst für Jünglinge, die sich bereits auf der Bahn der Vorbereitungsstudien zu höherem Wissen befinden, eine recht passende Nachkost abgeben dürften. Zugleich enthalten meine Brosamlin aber auch die sorgfältige Zusammenstellung dessen, was ich aus den, seit Jahren, auf Journal-Tafeln und Almanach-Büffets, den literarischen Gärten von mir servierten, Gerichten, als besonders geeignet für den jugendlichen Gaumen, ausschied, um es in dieser Form gemeinnütziger zu machen.«

Mislim, da je Seidlov vzgled, vzgled celjskega profesorja, deloval v Slomšeku, celjskem dijaku in poznejšem celjskem opatu, ko mu je šlo za to, kakšno ime naj da ljudsko-vzgojnemu almanahu.¹⁾ Te domneve mi tudi ne morejo omajati Slomšekova izvajanja v uvodu 2. letnika »Drobtinic« (za l. 1847.). Slomšek pravi tam: »Slišal sim svoje dni rajne stariše gostokrat reči: »Drobtinco, ki na tla pade, moraš hitro pobrati ino poljubiti . . . tudi drobtinco kruha nam sv. Duh da.« Kar sim se od svojih ljubih staršev naučil, še zdaj znam, ino poberam drobtince ne le telesniga kruha, ki truplo redí, temuč še skerbnej jišem drobtine duhovskega kruha, ki dušo živi za časno srečo ino izveličanje večno. Rad jih pohranim ino svojim ljubim Slovincem ponudim, ki še hlebov vučenosti v svojim jeziki nimajo. Kdor je potreben, tud po drobtinci rad seže . . .«

Ti in taki spomini na besede staršev so se mu pač vračali, ko je imel Seidlove »Brosamlin« pred seboj.

Nekrolog.

Dr. Stanko Vurnik.

Rojen 11. aprila 1898 v Št. Vidu pri Stični, je umrl 23. marca 1932 v Ljubljani. Impulzivna, vsestranska, nikdar mirujoča in vedno snujoča osebnost.

Umetnostni zgodovinar, glasbeni zgodovinar in kritik, narodopisec.

Študiral je, kakor pač študira slovenski študent. Med študijem umetnostne zgodovine na ljubljanski univerzi si je služil kruh začasno kot uradnik dopisnega urada in kot žurnalist. V žurnalistiki si je pridobil tehnične sposobnosti za vzporedno obravnavanje raznih problemov, ki so vedno in stalno živeli v njegovi osebnosti; po dovršenih akademičnih študijah je postal asistent Etnografskega muzeja v Ljubljani ter združil z umetnostjo študij naše ljudske kulture. Kot uradnik Etnografskega muzeja se je poglobljal v narodopisje, postal steber Etnologa in s svojimi študijami podal vzor znanstvenika, ki se je rešil birokratiziranja, ki je bil in ostal kulturni delavec.

ČZN se spominja pokojnika kot narodopisca. Saj je bila samo smrt vzrok, da ni Vurnik vstopil v krog sotrudnikov ČZN, in to s študijo o podravski peči.

¹⁾ V nemški »Einladung und Bitte«, ki je natisnjena na koncu 1. letnika »Drobtinic« (pisana v Št. Andreju na Miklavževo 1845), pravi Slomšek: »Der reine Ertrag ist zum Besten der Präparanden-Schule in Cilli bestimmt.«

Vurnik se je razvil v narodopisca preko umetnostne zgodovine.

Kot uradnik Etnografskega muzeja je vzdrževal miselni stik med našo javnostjo in Etnografskim muzejem z mnogimi članki o Etnografskem muzeju v dnevnem časopisju; njegova osebnost pa je povzročala, da so njemu sledili po njegovi poti tudi tovariši, umetnostni zgodovinarji. Gradivo, zbrano v Etnografskem muzeju, je primerjal z gradivom, ohranjenim med ljudstvom, in dosegel s tem dvoje: da je v najkrajšem času dobil pregled čez inventar Etnografskega muzeja, obenem pa tudi spoznal stanje našega narodopisnega gradiva med ljudstvom. Umetnostno-zgodovinska metoda, s poudarjanjem sloga, združena s strokovno literaturo, oboje vezano po njegovi močni energiji, ambiciji in samozavesti, je omogočila, da je postal Vurnik v novem Etnologu prvi glasnik našega narodopisja.

Vurnikov mentor v narodopisju je bil v prvi vrsti Valvasor. Iz Valvasorja si je ustvaril sliko o kulturnem položaju našega ljudstva v XVII. stoletju in preko Valvasorja je prišel na trojno kulturno in narodopisno sliko slovenskega ozemlja. S tem se je metodično približal antropogeografiji, kar postaja v njegovih delih vse očitvidnejše, dokler se v študiju naše kmetske hiše umetnostnozgodovinska metoda ne umakne za antropogeografsko. S tem pridemo do enega najvažnejših pozitivnih pravil v našem narodopisju, katerega je potrdil Vurnik kot umetnostni zgodovinar, da je edina pozitivna delovna metoda pri študiju naše materijelne ljudske kulture antropogeografska. Radi vsebine in radi gradiva, katero nudi materijelna ljudska kultura, pa se s tem razširi metodično antropogeografija na imenovani del ljudske kulture, kar se je pri naprednejših narodih (Francozih, Nemcih) že tudi izvršilo. Dokazilno za nas in za antropogeografsko metodo je, da je Vurnik kot umetnostni zgodovinar pri utrditvi tega pravila sam sodeloval.

Pot, po kateri je metodično stopal Vurnik, jasno kažejo njegove študije. Prva njegova večja študija so »Doneski k študiju slovenske avbe« (Etnolog I, 41—67); avbo proučava zgodovinsko, kulturno in stilno, pokaže pri tem na vse probleme avbe, ki so enotno težko rešljivi, in jih rešuje v mejah dosegljive literature. Idejno nastopi Vurnik že v tej študiji kot principijelni idealist. Prav kot idealist nastopa proti Kotnikovemu nedvomno upravičenemu stališču, da je slovenska avba rustificiran odmev meščanske avbe iz renesanse, trdeč, da je nastala iz zavijače. Duhovno vsebino treh stilističnih variant pri slovenski peči, obenem s tem po narodnostno slovensko samobitnost poudarja Vurnik v študiji »Slovenska peča« (Etnolog II, 1—25), ki kaže posebno v zgodovinskem delu napredek od študije o avbi. Pač najboljša Vurnikova študija je »Slovenske paujske končnice« (Etnolog III, 157—178); poleg vsebinske analize motivov na panjskih končnicah je na teh motivih pokazal Vurnik na sorodnost Slovencev s holandsko-nemškim severom in na vplive, ki so prihajali od tam med nas. Istočasno je izšla v Beogradu (Naše selo, 94—102) študija »Slovenska kmečka hiša«, v kateri je podal poleg alpskega, nižinskega in sredozemskega tipa še četrti in najbolj slovenski, to je osrednji, srednjeslovenski tip hiše. Imenovana študija je bila priprava za največje Vurnikovo etnografsko delo »Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp« (Etnolog IV, 30—86). Ker je Vurnik zagrabil v tej študiji vse probleme, ki so v zvezi z našo kmetsko hišo, je razumljivo, da so najpopolneje obdelana vprašanja, ki so v zvezi z umetnostjo kot tako, najmanj pa ona, ki so od umetnosti najbolj oddaljena, to so specifična geografska in arheološko-prazgodovinska. Skupno z nekaterimi Mariborčani je začel misliti na ustanovitev slovenskega Etnografskega društva. Ko pa je ugotovil število naših narodopisnih delavcev in ko je videl težave, ki bi nastopile v vodstvu nove organizacije, je svojo namero opustil, zato pa je pristopil k delitvi narodopisnega dela. Podravje je ostalo Mariboru, ostala Slovenija pa Ljubljani. Na tej podlagi je delal

Vurnik dalje na vprašanju naših skrinj in omar; do publikacije tega dela pa ni prišel, ker je bil pozvan, da napiše večje delo o naših vražah. Pri obeh delih se je pokojnik obračal po zveze v Maribor, tako, da so bili stiki med njim in nami vedno živi. Z navedenimi zadnjimi deli je Vurnik prekoračil material Etnografskega muzeja in segel dalje, kakor je na sličen način delal v glasbi. Kot glasbeni zgodovinar in kritik je prvi strokovno posegel po gradivu, nabranem od odbora za zbiranje slovenskih ljudskih melodij, katerega hrani Etnografski muzej, ga začel izrabljati v »Študiji o glasbeni folklori na Belokranjskem« (Etnolog IV, 165—186) in v »Študiji o stilu slovenske ljudske glasbe« (Dom in svet XLIII, 310—318); v obeh študijah je ugotavljal kulturni stil naše ljudske glasbe ter zveze ugotovljenega stila z alpskimi, sredozemskimi in vzhodnimi kulturnimi enotami. Kakor pa smo prej omenili, da je Vurnik pripravljala študije o našem pohištvu, o naših vražah, prav tako se je pripravljala za študijo o naših ljudskih nošah. Kot priprava, kot izraz dela na tozadnevno potrebni splošni literaturi je izšla »Zgodovina obleke« (Mladika XI.). Če na koncu še omenimo Vurnikovo biografijo o N. Županiču in bibliografijo N. Županičevih spisov (Etnolog I, 144—158) ter poročila, ki jih je Vurnik pisal o našem narodopisju v tuje, inozemske strokovne revije (Ruch slowiański III, 149—153 i. dr.), je narodopisno delo pokojnika v glavnem očrtano.

V narodopisju je Vurnik podčrtal umetnostno-zgodovinsko metodo, poudaril pa antropogeografsko ter tako prispeval dober delež k metodični jasnosti, na pomanjkanju katere naše narodopisje tako zelo trpi.

Odšel je mlad od nas. V svoji mladosti pa je ustvaril delo, katero je vredno življenjsko dorastlega moža. Delal je, kot da bi čutil bližino trenutka, ko se povrne v prah. Ni ga več — in kdo bo šel za njim k našemu ljudskemu pohištvu, nošam, vražam in našim ljudskim melodijam?

Franjo Baš.

Slovstvo.

Srednjeveški rokopisi v Sloveniji. S sodelovanjem Fr. Steleta opisal Milko Kos. Založilo Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani. 1931. Str. VII in 248. — Cena 80 Din.

Doslej smo o naših srednjeveških rokopisih ubogo malo vedeli. Znan nam je bil stiški rokopis iz l. 1428.; večkrat so umetnostni zgodovinarji omenjali bistriški rokopis sv. Avguština: »De civitate Dei«, ki ga je bržkone spisal in iluminiral Fr. Nikolaj l. 1347.; prelat Jos. Smrekar je podrobneje popisal dva kranjska rokopisa, namreč sv. Gregorija Libri moralium, ki ga je spisal Jakob Chazpek l. 1410., in misal pred 1412 (Zgodovinski zbornik, 131 in 7). V novejšem času je pisal dr. Lukman v Bogosl. Vestniku, 1929, 97—113, o rokopisu kartuzijana Sifrida Commendatio celle in M. Kos o poslednjih verzih tega rokopisa na čast vojvodi Leopoldu VI. (Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino, VII, 1927, 230—241). Najstarejši kodeks iz 10. stoletja je dr. Kos popisal v Razpravah znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani, II, 289—302. O drugih kodeksih smo samo splošno nekaj malega vedeli. Sedaj pa se je lotil univ. profesor dr. Milko Kos težavne naloge, da nam odkrije vse znane srednjeveške rokopise v Dravski banovini; obenem je pa pridobil spomeniškega konservatorja dr. Fr. Steleta, da mu je popisal ilustracije z umetniškega stališča. Oba veččaka sta svojo nalogo natančno izvršila.

Dr. Milko Kos je popisal 159 kodeksov. Največ jih hrani ljubljanska licejska knjižnica, namreč 78; dalje škofijska knjižnica v Mariboru 48, ki so bili nekaj v Št. Andražu; v župnišču v Kranju 17, v frančiškanskem samostanu v Ljubljani 5; v ljubljanski semeniški

knjižnici 3; v frančiškanskem samostanu v Novem mestu 3; v ljubljanskem in mariborskem muzeju po 2; v župnišču v Starem trgu pri Slov. gradu 1.

Rokopisi, ki jih hrani ljubljanska licejska knjižnica, izvirajo iz cistercijanskega samostana v Stični (25), iz kartuzijanskega samostana v Bistri (11), iz cistercijanskega samostana v Kostanjevici (7), iz Gornjega grada (6), iz Jurkloštra (3), iz Pleterjev (2) in iz raznih drugih krajev (24).

Po postanku je najstarejši rokopis iz prve polovice 10. stoletja v ljubljanski licejski knjižnici in vsebuje izpiske iz Libri moralium papeža Gregorija Vel.

Dr. Milko Kos popisuje vsak rokopis po obsežnosti, po številu listov, po vsebini, vezavi in po obliki inicial in drugih okraskov; dr. Stele je pa priobčil daljše študije o umetniškem razvoju in pomenu okraskov.

Ker je dr. Kos uvidel, da knjiga v domovini ne bo mogla najti dosti odjemalcev, zato jo je tako uredil, da bo umevna tudi drugojezičnim učenjakom: dodal ji je uvod in kazalo v latinskem jeziku.

Iz predgovora izvemo, da se v tej knjigi ne nahajajo rokopisi, ki so spisani v cirilici in glagolici, ker namerava pisatelj te posebe obdelati.

Kakor kodeksi sami, pripada tudi njh umetniški okras v razne dobe. Po obliki pripadajo najstarejši okraski iluminiranih kodeksov dobi opata Folknanda (1163—1184) in sicer avstrijski šoli, kakor iluminirani kodeksi samostanov v Solnogradu in v Rimu. Rokopis iz Kranja »Libri moralium« spada pod češki vpliv; antifonarij in gradual iz Kranja ter frančiškanski antifonarij iz Ljubljane kažejo solnograški vpliv; bistrski rokopis št. 42 in ljubljanski semeniški št. 83 (Ein Schatz der Armen) hranita 9 lesorezov in 9 bakrorezov poleg enega testeninskega tiska iz konca 15. veka. Kakor znano, so testeninski tiski velika redkost.

V kodeksih se pogostoma nahajajo tudi pripombe iz poznejših časov, ki imajo zgodovinski pomen. Pisatelj tudi na te zgodovinske drobce opozarja. Kodeks 55. ima ob strani pripisan slovenski stavek iz l. 1564.

Ko imamo sedaj natančen seznam vseh znanih srednjeveških rokopisov Dravske banovine, je mogoče, da kdo zasledi še kak doslej javnosti neznan rokopis in ga prijavi.

Knjigo krasi in pojasnjuje 52 slik, med temi je tudi facsimile slovenskih molitvic iz stiškega rokopisa iz l. 1428.

V. S t e s k a.

Oročcu Janko, Zgodovina Celja. III. del. Novoveško Celje (1456—1848). Celje 1930. 160 strani.

Drugemu in prvemu delu (v tem vrstnem redu so knjige izšle) zgodovine Celja je prve dni meseca februarja 1932 (zakaj neki letnica 1930?) sledil tretji, v katerem pisatelj opisuje dobo od smrti zadnjega grofa Celjskega pa do marčne revolucije (1848).

Že razdelitev snovi v prvih dveh se nam je zdela prav pesrečena, to moramo konstatirati o tretjem delu še v večji meri. V 13 poglavjih je pisatelj prikazal zgodovino mesta Celja z najrazličnejših vidikov, o katerih v naslednjem nekoliko spregovorimo.

V prvem poglavju je govor o provincialni upravi v Celju. Netočna se nam zdi razlaga za »cameralia« in »spiritualia« (str. 8); prvo bodo komorni akti, drugo pa duhovne, cerkvene in verske zadeve. — Drugo poglavje je posvečeno organizaciji mestne uprave; pripomnili bi le glede grba, da napis S. L. na traku sicer morda pomeni »Sanctus Laurentius«, a najbrž pa ne. V kakšni zvezi pa bi naj bil Sv. Lovrenc z mestom Celjem? To bi bilo treba pojasniti. Morda je ominozni S. L. samo monogram darovalca pečata? Tretje poglavje govori o prebivalstvu.

Četrto poglavje, ki nam prikazuje stanje obrti in cehov, omenja nekako 30 ponajveč rokodelskih obrti, o poedinih navaja tudi obširneje cehovske statute; vsekakor pa ne bi bilo odveč, zvedeti o posameznih tudi imena znamenitejših mojstrov in eventuelno del. Na-

pačna je pa pisateljeva pojasnitev 30 kr = 1 predvojni dinar (namreč v dobi okoli 1750, stran 36). Takrat si dobil za 30 kr enega kozlička ali ovco, ali 80 jaje ali pa 100 lat; to bodi podlaga preračunanju! Ta račun pa pove, da je 30 kr leta 1750 = 4 do 5 Din (ali zlatih kron) leta 1914. — Napačno je pisatelj prevedel besedo »schwaiss« (str. 63); to ni znoj, temveč varenje, znoj vendar v stavku nima nikakega smisla.

Tudi v petem poglavju (trgovina in obrt) se mu v odstavku o cenah (str. 79) vrine napaka; skoraj gotovo se mora glasiti namesto »mark« označba »šilingov« (ß), kajti za stanovanje 6—10 mark, ko trško posestvece ni stalo več, to bi bilo vendarle prehudo, tudi za naše čase.

Zelo lepo, morda malo prekratko, je obdelano šesto poglavje (vera in cerkev) ter sedmo (šolstvo). V osmem poglavju pripoveduje pisatelj o pojavih društvenega življenja, v devetem opisuje nekatere znamenite Celjane, v desetem zdravstvene razmere, v enajstem pa govori o zunanji sliki mesta. Obsežnejše bi lahko bilo dvanajsto poglavje (nezgode) in trinajsto (zunanji dogodki, vojne).

Kljub naštetim in še nekaterim manj motečim netočnostim priznavamo, da je snov prav srečno razdeljena in tudi obdelana pregledno po naštetih poglavjih. Nekatere napake bi bile lahko izostale, n. pr. na str. 25 (11. vrsta od spodaj) spada oklepaj pred »in«, str. 37 (11. vrsta od zgoraj) spada oklepaj pred »brez«, str. 130 (5. vrsta od zgoraj) 1046 fl 98 kr, nemogoče! goldinar je imel vendar samo 60 kr!, str. 91: nerodna beseda privtelovljena, tudi tiskarske napake so še ostale (str. 87 poliginalno, str. 130 štirokotnega i. t. d.), vendar vse to splošnega vtisa ne kvari preveč. Želeli bi le, da takemu delu ne bi bil eden sam vir glavna podlaga (Gubo), temveč da bi se avtor bolj osamosvojil in zlasti uporabljal tudi sam predmetne arhivalije, ki hranijo bržda še mnogo več zanimivosti, morda prav take, ki jih je Gubo namenoma zanemarjal.

Pozdravljamo delo in želimo le, da bi na zadnji 4. del ne bilo treba čakati zopet vrsto let.

J. Mravljak.

Mravljak Josip: Dravograd. I. (1161—1261). Dravograd 1932. Str. 32. Založilo Tujsko-prometno društvo v Dravogradu.

Poleg Celja in Ljubljane ima izmed slovenskih krajev zemljepisno najbolj določeno lego Dravograd, ki leži v vozlu dolin: Mežiška, Mislinjska, Dravska in Lavantinska. Da se kljub temu na tem stikališču prometa ni razvilo večje selišče, je vzrok zgodovinska razdelitev zemljepisno enotne pokrajine med kronovini Štajersko in Koroško. Radi tega so nastala na Štajerskem in Koroškem samostojna topografska središča ozemlja, ki gravitira na Dravograd. Slovenjgradec, Muta, Labud, Guštanj. V Jugoslaviji je vse k Dravogradu gravitirajoče ozemlje, razen dolnje Lavantinske doline, postalo prosto političnih tradicij in pri vprašanju političnega središča pokrajine nastopa dvoje vidikov: ali dosedanja politična središča (Slovenjgradec, Prevalje), ali pa hodi zemljepisno središče pokrajine tudi njeno politično središče. Dejansko je prvo načelo v premoči, vendar pa je 1930 bil Dravograd kot zemljepisno središče pokrajine določen za sedež sreza; tisti, ki je začel z delom, da se ta naredba čimprej uresniči, je bilo Tujsko-prometno društvo v Dravogradu. Pridobilo je J. Mravljaka, da poda sliko najstarejšega Dravograda, torej sliko dobe, ko predstavlja Dravograd prvič politično-upravno središče svoje okolice.

Dravograd je nastal v interesni sferi dveh fevdalnih gospodov: grofov Trušenjskih in pa samostana v Št. Pavlu na Koroškem. Pravni gospod ozemlja je bil šentpavelski samostan, faktično pa je na njem gospodaril trušenjski potomec, gospod Dravograjski. Prvič se Dravograd omenja v zgodovini 1161 in od tega časa dalje nam ga Mravljak predstavlja do 1261, torej do izumrtja Dravograjčanov, ko je pripadel Dravograd k šentpavelskemu samostanu. Obenem z gradom, nastalim v sredi XII. stoletja, je kot mitnica in prevozna točka preko Drave nastal trg, imenovan kot forum Traberch med 1180—1192. Gospodarsko in politično

važno je leto 1237.. ko je postal Dravograd na mesto Laboda sedež župnije, ki je bila istočasno s preselitvijo povišana v proštijo.

Ker ima knjižica namen pokazati Dravograd kot sedež uprave v zgodovini, poleg tega tudi namen privabiti tujca v Dravograd, ni pravilno, da podaja samo del dravogradske zgodovine; za nepoznavalca kraja je važnejša krajša, a celotna slika dravogradske zgodovine, ko izčrpnjeje, a samo eno poglavje. Prav tako ni z namenom knjižice združljivo zapostavljanje zemljepisnega položaja Dravograda; kajti baš geopolitična lega Dravograda razlaga težnje Trušnjanov in Št. Pavla po tej točki; brez ugotovljene lege Dravograda v politični situaciji posamezne dobe ni mogoče doumeti dravogradske zgodovine, pa tudi ne tujsko-prometne privlačnosti Dravograda. Dodatek za marljivo sestavljenim zgodovinskim delom zaostaja (razgled s Plešivca, železnica Dravograd—Št. Pavel—Wolfsberg—Dunaj, oz. Grдец!). Splošno pa je knjižica uspeła in moramo Tujsko-prometno društvo v Dravogradu postaviti za vzgled mnogim našim sličnim organizacijam.

Franjo Baš.

Mariborski koledar 1932. Izdala in založila Nabavljalna zadruga državnih uslužbencev. Za uredniški odbor N. I. V r a b l. V 8°, str. 136 z 1 zemljevidom mariborskega mestnega pomerija.

Kakor lanski vsebuje tudi letošnji koledar Nabavljalne zadruge poleg navadnega koledarskega gradiva, pripovednih in pesniških sestavkov zanimive članke, ki se nanašajo na zgodovino Maribora, zato je dolžnost našega glasila, da te članke kratko registrira. V socialno in gospodarsko zgodovino posegata že prva dva članka, kjer je govor o desetletnem delovanju Saveza nabavljalnih zadrug in posebej mariborske nabavljalne zadruge. V članku »Kulture v Mariboru v začetku XIX. stoletja« nam podaje prof. Fr. Baš sliko mariborskega mesta začetkom 19. stoletja, ki ima pretežno kmetijski značaj; celo v notranjost mestnega obzidja segajo podeželske kulture, njive, sadonosniki, vrtovi, vinogradi. Gradbeno in arhitektonsko sliko nam obeta pisatelj za prihodnje leto. Viri za to studijo so mu katastrski podatki iz časa Franca I., arhivalije mestnega arhiva in Zgodovinskega društva, razen tega Puff. Mally in Schlosser. Dobro bi bilo, ko bi pisatelj natančneje označil akt, iz katerega je povzel slovensko ime Bezovje za Vorderberg (str. 62), ker ne samo avstrijske specijalke, tudi drugi historični viri poznajo le Vorderberg. — Račje za »Ratzerhof« je dvomljivo. — Na str. 61 je v vrsti 3. (od zgoraj) Stolno ulico treba popraviti v Strmo ulico.

V naslednjem članku podaje ravnatelj J. Glaser »Pregled mariborskega časopisja do prevrata« (1860—1918). Statistika nemškega in slovenskega časopisja nepobitno izpričuje slovenski značaj Maribora, vkljub vsemu pritisku in sistematskemu ojačevanju nemštva. Članek je prvi poskus bibliografije mariborskega časopisja. Vrinilo pa se je par netočnosti, ki jih je treba popraviti. »Slov. gospodar« ni najstarejši slovenski časopis, kakor stoji na str. 70 in kakor trdi na str. 103 tudi general Maister, pač pa najstarejši slovenski politični časnik; najstarejši slovenski list vobče je »Učit. tovariš«. Prav tako je pri našem »Časopisu« (str. 74) treba dostaviti, da je najstarejši slovenski zgodovinski časopis; drugače gre prvo mesto »Slov. pravniku«, ki izhaja že 46. leto. Da je »Slov. učitelj« izhajal do 1887 (str. 71), je tiskovna pomota; pravilna letnica je 1877 (prim. str. 78). Podatke o »Popotniku« (str. 72) je treba v toliko popraviti, da je izhajal v Celju 3 leta in se je preselil v Maribor šele z l. 1883.

Prav zanimiv je kronikalni pregled stavke železničarjev ob prevratu v Mariboru, ki ga je podal g. general Maister. Želeti je, da bi objavil še več sličnega gradiva iz tistih velekritičnih časov.

Uredništvu koledarja je končno še čestitati na okoliščini, da je zaloga koledarja bila v kratkem času — vsa razprodana, kar je pri resnih tiskovinah v današnjih časih izjemna redkost!

F. K.

Dr. W. Steinhauser: Die genetivischen Ortsnamen in Oesterreich. Wien 1927. V+213 str. Sitz. Ber. Ak. Wien 206.

G. avtor, zastopnik mlajše šole dunajskih germanistov, nam predlaga tukaj svoje habilitacijsko delo, pisano s požrtvovalnim elanom. Že prej je g. St. obrnil pozornost nase z večimi razpravami iz področja germ. lingvistike, posebno bavarske dialektologije in topografije. Ker se v svojih spisih ozira vedno tudi na slovanske razmere, je potrebno, da seznanimo naše občinstvo z njegovim delom. Genetivna krajevna imena so igrala v selniških studijah, nanašajočih se na alpske Nemce, že veliko ulogo; mislilo se je, da gredo na rovaš nebavarskemu elementu. Da ta domneva ne drži, kaže tudi razprava. Prvotni tip krajevnih imen je podan v slučajih kot *G ô z w i n s* (št. 2), *O t t e n* (št. 23), *W i l h e l m* (št. 26) — tukaj je odpadel genetivni *-s*. V teh slučajih je stal od nekdanj čisti genetiv osebnega imena za poznamenovanje nekega kraja. V mnogih slučajih je stal prvotno poleg genetiva še kako določilo (*dorf*, *stat*, *gesiesz*...), a je kasneje odpadlo. Ta novejša eliptična genetivna imena predpostavljajo že eksistenco prvo imenovanega tipa. Za tem imamo še nepristna genetivna imena, ki so se tekom časa pridružila onim tipom bodisi radi delovanja jezikovnih procesov (*A h r e i s*, str. 34), ali pa po analogiji (*D ö r f l e i n s*, št. 16, *L a d i n g s*, št. 27, *I q d i n a*). Vse te tipe preiskuje g. avtor zelo večje in posega s področja današnje avstrijske republike tudi na Malo Štirsko in Kranjsko. V odstavku XI. »Die siedlungs- und wirtschaftsgeschichtlichen Ursachen und Bedingungen für die Entstehung gen. Ortsnamen« poda nato zelo važne rezultate svoje razprave. Ta odstavek zasluži osobito, da si ga prečita slovenski zgodovinar in historični geograf. — V podrobnostih naj navedem sledeče:

Na ozemlju prekodonavske Nižje Avstrije slovanska krajevna imena niso baš redka. Gosp. avtor jih razlaga — po največ pač upravičeno — s staročeškimi jezikovnim stanjem. Vendar pa mislim, da ne smemo izključiti docela od teh tudi slovenski živelj, ki ga je pa zagrnil kasneje češki nasloj prebivalstva. Tukaj imamo n. pr. kraj *W i n d i s c h s t e i g* (st. *Windisteige*, *Windystey*), »Steig der von Winden benützt wird oder zu Winden führt« (E. Schwarz, *Zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte* 92). G. avtor razpravlja (št. 41) o gen. kraj. imenu od tam *Z u g g e r s*, — 1369 *Z u g g a y s*; po njem bi morali nastaviti st. slovansko **S o g o j l*, *S u g o j*. Mislim, da moramo nastaviti oseb. ime **Č u g o j*; prim. predvsem kajkavsko krajevno ime *Č u g o v e c* iz **Č u g o j e v e c* (Ak. Rječ.); zatem imamo sporočeno s Koroškega pri *Flaschbergu* (l. 1235.) ime slovenskega plemenitnika. *Z u g o i*, *C u g o i*, *S h u g o y*, *S u g o i*; Fr. Kos, *Iet. Mat. Slov.* 1886, 151 nastavlja krivo: **Ž u g o j*, kjer velja pač **Č u g o j*! Ime se ponavlja ter postane rodbinsko: 1269 *Herimannus T z u g o y*, *burgavius in Treven* (M. Car., št. 2996). Isto ime mogoče je tudi *Herimannus Z w i c g o de Trabure* (l. c. št. 2198). Osebna imena na *-g o j*, so, kolikor nam znano, nepoznana pri Čehih, a zelo razširjena na jugu, osobito pri Slovencih. Slovenskega izvora je pač tudi nadaljnje krajevno ime iz istega okoliša: *S e e b s* (str. 73), zap. Ludweisa: 1300 *C e p z*, 1347 *S e u z*; enake historične oblike kaže nadalje ime okoliša *S o i s* (jugovzh. *Kirchberga a. d. Pielach*): 1319—20 *S e b z*. G. avtor dokaže, da imamo v osnovi slovensko podstavo: »*Seeb war mit E. ursprünglich der slaw. Name des Waldes nordw. des Ortes, der heute Sulz heisst. Denn der Ortsname lässt sich ohne Schwierigkeit auf slavisch (?) *ž e p i c a*, slov. *ž e p i c a* »Sulz« zurückzuführen.« Ta podstava zasluži še nekaj opazk. Oblika *ž e p i c a*, ki jo ima *Pleteršnik*, je sekundarna; starejša je *ž o p e a* (Notranjsko); izvor ji je staron. *sulza*. Poleg navedenih oblik imamo še *ž o l c a*, *ž u l c a*, *s o j č a* in *š u j c a*: *S o j č a*, nem. *Sulz*, naselja na Sp. Štajerskem. *S o j č a v a*, *Solčava*, nem. *Sulzbach*, *Ilešič*; Čas. Zg. nar. XVIII, 7. *Š u j c a*, nem. *S c h w i t z e n*, alias *V e l i k a v o d a*, glavni potok horjulski. V češčini je ta beseda nepoznana (A. Mayer, *Lehnwörter*, Index). Torej smemo smatrati tudi to krajevno ime kot dokaz, da so se raztezale slovenske naselbine iz prekodonavske Gorenje Avstrije tje do vode *Kamp*.

Pri č. krajevnem imenu Tuřany (str. 36), 1292 Thursas, 1318—26 Durans, pogašam že pri Klimeschu, E. Schwarzu (l. c. 84) pokaz na dejstvo, da imamo pred seboj staroč. lokative na -ans>ās; Gebauer, Hist. Mluv. III, § 46. Jasno je, da so se iz teh lokativov mogla razviti v nem. ustih gen. krajevna imena; nemara so celo oblike kot Dörfleins hibridne tvorbe.

Lapsus calami je pač, ako tolmači g. avtor Martsgesiez (str. 142) kot Weideines Mart(in), namesto Besitztum; glej Grienberger Anz. f. d. A. 35, 112. Beseda gesiez se tolmači v slov. toponomastiki enako kot identična oblika sâze, gisaeze kot selo. Rappoltsgeschiess: Račje selo. Kot vzor je služila tu in tam lat. possessiones!

Važna so izvajanja g. avtorja o krajevnem imenu Rabs (št. 325), 1100 Rakouz, 1112 et pas. Ratkoz iz gen. Ratgôzes. Iz tega izvaja staroč. etnikon Rakusi »Avstrijci; torej ne več ptol. Rhacatae.

O poreklu imena Gluzo (l. 993) in Gluzengisâzi, danes Kleissen (št. 415), sodni okraj Urfahr, odloči g. avtor, da imamo pred seboj Slovana z nemškim imenom. A primerne etimologije v nemškem ni in mi ni jasno, zakaj ne bi stal nem. -ž- kot zastopnik slov. -š-; gluša- glušo- kot hipokoristikon kakega imena.

Krajevno ime Kompolje (dvakrat na Kranjskem) tolmači g. avtor z nem. Gumpilo (-i), toda začetni g bi dal tudi v slov. -g-! Imamo pač pred seboj prepoziciionalno kompozicijo: k^h + pol'e; -m- je najbrž kasneje vrinjen, dasi imamo tudi obliko k^hm; prim. lmpolstorf (1478) < *vypoljčč, ČZN XXI, 63, Štajersko; Nampolach: Napplach (Kor.). Za Kompolje (občina Kraljina) pozna Valvasor še nemško obliko Cimpeldorf, I. M. Dr. Kr. XIX, 48. Isto ime je Gümplach, vas severozap. Trofeiacha, 1255 Gompplach. V žup. ličko-krbavski imamo nadalje »mjesno ime« Kompolje (Ak. Rj.).

V evidenci naše selniške literature morajo biti še nadaljnji važni prispevki g. avtorja.

Die sinverwandten Wörter für »kleines Anwesen« im Bayerisch-Österreichischen. Anz. d. phil. hist. Kl. d. Ak. d. Wiss., Wien 1924, Nr. 8.

Hötter. Deutsch-österr. Tageszeitung, 20 Jan. 1924. — Hotter toliko kakor občinski svet, srbsk. hatar.

Ortsnamenforschung und Schallanalyse, Archiv. 42, 187 ss., je važna kritika Pirchegerjeve knjige »Die slav. Ortsnamen im Mürzgebiet«.

Was erzählen die Namen unserer Berge, Flüsse und Wohnstätten aus den ersten Jahrhunderten germanischer Siedlung in Oesterreich? Der neue Weg, Jahrg. 1927, str. 164 s.

J. Kelemina.

Schniderschitsch Norbert, Die Geschichte der Pharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850. I. Allgemeiner Teil. II. Die einzelnen Apotheken. Tiskal in založil Artur Nemayer v Mittenwaldu (Bavarsko). B. l. 4°. 140 + 148 str.

Prvi del knjige se bavi s splošnimi zadevami lekarništva od ustanovitve prvih štajerskih javnih lekarn v začetku 16. stoletja do srede 19. stoletja, ko so se razmere radi osrednje zakonodaje v vseh avstrijskih deželah izenačile. Kakor po drugih alpskih deželah tako so tudi na Štajerskem deželni stanovi v korist javnega zdravja podpirali in ščitili delovanje lekarn, ki je bilo mnogokrat otežkočeno po raznih okoliščinah. Nameščali so tudi »deželne lekarnarje«, ki so prejeli plačo kakor zdravniki in drugi deželni uradniki. Leta 1587. najdemo take lekarnarje že v Celju in Ptaju. Dolžnosti in pravice deželnih kakor tudi dvornih lekarnarjev in razvoj teh ustanov nam opisuje avtor v prvih dveh poglavjih. Nadalje poroča o nadzorovanju lekarn potom komisijskih pregledov (vizitacij), katerih namen je bil (in je še danes), da se oblast prepriča, ali so zaloge zdravil v lekarnah zadostne, dobre in nepokvarjene, potem o sestavi teh komisij, o času, načinu in uspehu njihovega delovanja. V četrtem in petem poglavju preiskuje pisatelj cene zdravil in poroča o poskusih, da bi se te cene za celo deželo izenačile, ter o predpisih za sestavljanje zdravil, ki so bila

v prejšnjih stoletjih po naših lekarnah v rabi. Ti predpisi so bili po raznih knjigah (dispensatoria, autidotaria) različni, kar je, ko je število zdravnikov in lekarnarjev naraščalo, posebno otežkočalo enakomerno sestavljanje zdravil, dokler se ni uvedla za celo deželo avgsburška (1660), končno pa dunajska farmakopeja (1737). Šesto poglavje opisuje poskuse za uvedbo lekarniškega reda, ki naj bi uredil vsa vprašanja, ki se nanašajo na lekarništvo, enotno za celo deželo, kar pa se je uresničilo šele leta 1770. z uvedbo »instrukcije za lekarnarje«, ki je veljala za vse avstrijske dežele, medtem ko so kranjski deželni stanovi že leta 1710. izdali »lekarniški red za vojvodinjo Kranjsko«. Sedmo poglavje govori o pomočniških letih učenja in potovanja, o prostovoljnih in predpisanih študijah lekarnarjev na univerzah, o izpitih, končno o predizobrazbi in izobrazenosti, ki se je šele začetkom 19. stoletja po vseh avstrijskih deželah izenačila. Izmed znanstvenih delavcev naj omenim lekarnarja J. G. S u e s s - a v Gradcu, ki je izdal leta 1803. knjigo o lastnih preiskovanjih Rogaškega vreleca, in Franca B a u m b a c h a, ki je bil 1815—1828 lekarnar v Celju (pozneje pa v Mariboru) ter je napisal delo o mineralnih vrelih v Rimskih toplicah, v Laškem, v Dobni in v Stubici. Za tem razpravlja pisatelj o domovini in številu štajerskih lekarnarjev, o splošnem položaju lekarnarja kot meščanskega obrtnika, o njegovih dolžnostih in pravicah ter o konkurenci, ki so mu jo delali ranocelniki (padarji) in brivci, potujoči kramarji in materijalisti, ponekod tudi menihi. Zanimivo pa je, da se niso lekarnarji, ampak ranocelniki v Celju in po celjski okolici pritožili radi hišne lekarne frančiškanov v Nazarju in domnikancev v Novemkloštru, češ da jim škodujeta, ter poskusili doseči, da bi jima oblast prepovedala oddajanje zdravil izven samostana. Jednajsto in dvanajsto poglavje preiskuje dohodke in promet lekarn v raznih dobah, imovinske rzmere in družabni položaj lekarnarjev. V trinajstem članku, ki obravnava razmerje lekarnarjev med sabo ter njihovo združitvev v lekarniške gremije, nas zanima bivša podružnica lekarniškega gremija v Slovenski Bistrici ter bivši sreski gremij v Mariboru. Sledeča poglavja prinašajo podatke o razmerju med zdravniki in lekarnarji — med njimi zanimiv mariborski zdravniško-lekarniški spor iz sedemnajstega stoletja — ter o notranji ureditvi in zalogah lekarn na podlagi ohranjenih računov ter inventarjev, kojih najstarejši je iz Fontanove lekarne v Mariboru (1671), ki je bila tudi z dragocenimi zdravili dobro založena. Zadnja poglavja prvega dela poročajo o dobrih in slabih razmerah po lekarnah, o brezplačnih zdravilih za reveze ter o delovanju lekarnarjev v vojski, ki je branila deželo proti Turkom. V nekdanjih središčih vojnih priprav na meji, v Ptuj in Radgoni, sta se iz teh vojnih lekarn razvili stalni javni lekarni.

Drugi del vsebuje zgodovino štajerskih javnih lekarn od najstarejših poročil do leta 1850. ter abecedni seznam vseh v tem času na Štajerskem imenovanih lekarnarjev. Nas zanimajo posebno lekarne, ki so danes v Dravski banovini. V Marenbergu na primer je nastala leta 1785. iz samostanske hišne lekarne javna lekarna, katero so po kratkem času, menda radi pomanjkanja prometa, zopet opustili. Kakor marnberški in žički samostan, tako so uredili hišno lekarno tudi minoriti v Slovenski Bistrici. Ta je imela pravico oddajati zdravila tudi bolnikom izven samostana, dokler se ne bi tam ustanovila javna lekarna; ta pa se je otvorila šele proti koncu 18. stoletja. (Mogočni bronasti možnar iz lekarne v Slov. Bistrici z letnico 1614, katerega je kupil letos mariborski muzej, je torej še iz samostanske dobe te lekarne.) Leta 1587. so deželni stanovi poslali v Ptuj, ki je bil tedaj središče vojnih priprav proti Turkom, deželnega lekarnarja Sebastijana Gruebnerja, da naj ustanovi lekarno ali v Ptuj ali v kakem drugem kraju blizu meje. Vidimo torej, da prva ptujška lekarna ni bila namenjena mestu samemu, ampak meji, oziroma vojaštvu. Pozneje se je Gruebner, ker je bil protestant, moral preseliti v Varaždin, kjer je ostal v službi štajerskih deželnih stanov. Okoli 1640 sta bili v Ptuj že dve lekarni, ki obstojita še danes. Najstarejše poročilo o lekarnah v nekdanjem mariborskem okrožju je iz Celja (1577). Leta 1589. je postal tu deželni lekarnar Filip Jakob Hein, ki pa se je še istega leta vrnil na Kranjsko. Tudi Horacija Carminellija, ki je bil od 1603—1622, in Hauensteina, ki je bil od 1638—1643

celjski deželni lekarnar, najdemo pozneje v Ljubljani. Druga lekarna v Celju je bila otvorjena 1642. Lekarnar Jožef Feriantschitsch (1745—1781) je kupil tudi »nus« druge lekarne od lekarnarja Janeza Tuscheka, tako da je bila od tedaj zopet le ena lekarna v Celju.

Prvi lekarnar v Mariboru, čigar ime je ohranjeno, je bil Janez Paullus. Leta 1670. pa sta bili že dve lekarni v mestu, starejša Skolarjeva (»pri orlu«) in mlajša Fontanova (»pri zamorecu«). Obe sta menda imeli le slab promet, ker sta često menjavali posestnika. Lekarnar Herzer (»pri orlu«) je kupil 1686 od vdove Fontanove tudi drugo lekarno. V tem času je bila Herzerjeva lekarna menda že na Glavnem trgu v hiši poleg sedanje lekarne. Hiša, v kateri je lekarna danes, je bila sezidana 1835. Leta 1719. je dovolila oblast lekarnarju Plumbu, da otvori zopet drugo lekarno v mestu, pod pogojem, da odškoduje dediče Herzerja, ki je bil pred leti kupil drugo lekarno. Lekarna »pri zamorecu« je bila v Gosposki ulici, dokler se ni preselila v drugi polovici 18. stoletja na Glavni trg, od tam pa 1918 spet v Gosposko ulico.

V Slovenjem Gradcu slišimo l. 1705. prvokrat o lekarni, l. 1775. pa je ni več bilo. Nekaj let pozneje je ustanovil okrožni zdravnik svojo lišno lekarno, iz katere se je razvila današnja javna lekarna. — V Brežicah je bila lekarna ustanovljena 1787, v Podčetrtku pa 1835.

Navedel sem nekaj kratkih podatkov iz bogate vsebine knjige, katero je napisal avtor — lekarnar in docent za zgodovino farmacije na graški univerzi — na podlagi večletnih arhivalnih študij. Zaslugo, ki si jo je pridobil s tem delom za zgodovino farmacije in kulturno zgodovino v obče, je priznalo tudi društvo za pospeševanje farmacevtske zgodovine s tem, da mu je podelilo Schelenzovo kolajno za izredne zasluge na polju zgodovine lekarn.

F. Minařik.

Domovina. Mészecske 'novine za szlovenzki narod.

Kdor bo hotel prikazati razvoj prekmurskega narodnega življenja, bo moral v vseh pogledih oceniti in vpoštevati publikacije, izšle pod madžarsko vlado v prekmurskem narečju. Eno skupino tega tiska je ocenil z jezikovnega stališča dr. Avgust Pavel (»Jezik novejšje prekmurske literature«, Nyelotudomány 1916). Ostala vsebina teh periodik še čaka, da jo kdo izčrpa v razpravi o zgodovini Prekmurja v zadnjih petdesetih letih pred osvobojenjem.

V sledeči beležki želim opozoriti na vsebino lista, ki je izhajal v Budimpešti po osvobojenju Prekmurja in mu je bil namen povsem nasproten onemu, ki so ga imele dotedanje prekmurske publikacije. To je iredentistični mesečnik »Domovina«, ki ga je urejeval profesor Aleksander Mikola. List je izhajal od novembra 1920 do novembra 1922. Pretežna vsebina mu je politično propagandno pisanje najnaivnejše in najnižje vrste, od parodije narodne pesmi do zasmehovanja razmer v Jugoslaviji in psovanja slovenskih mož (Slavič, Klekl). Na vse načine je dokazoval samostojno narodnost »Vendov«-Prekmurcev, za kar je klical za pričo celo Šahmatova.

Resna vsebina lista so bile ljudske pesmi in nekateri Kardoševi prevodi iz madžarsčine, pregled prekmurskega slovstva, ponatis Melichove prekmurske bibliografije (iz Magyar Könyoszemle 1902, 1908) z novejšimi dodatki ter zgodovinski članki dr. Franca Ošaja (iz Filovev), gimnazijskega profesorja v Budimpešti. Tudi ti članki ne prinašajo novih ugotovitev, marveč poljudno podajajo drobtine iz madžarskih virov.

Tako je iz zbirke protestantskih »Cerkveno-zgodovinskih spomenikov« (Payr S. Egyháztörténeti emlékek I. Sopron 1910) poročal pod raznimi naslovi o gradivu iz listine Visitatio Generalis Ecclesiarum Schlavovendorum... anno 1627. die 10. Julii« (cf. Gruden, Zgodovina sl. n. s. 700), katere prepis se nahaja v župnijskem arhivu na Tišini. Že iz naslova tega zapisknika dokazuje, da naziva »vend« niso iznašli šele Madžari okr. 1840. l., »kakor se jim očita« (Edna historinszka lázs, D. III, n. 3—4).

V posebnem članku opisuje reformacijo in protireformacijo v Prekmurju (D. III, 1—2), kolikor je razvidno iz cit. zapisnika. Zlasti poroča o širjenju protestantizma iz Szombathelya v županijo Vas ter o selitvi protestantov v županijo Somogy. Letnica 1772 za ustanovitev somboteljske škofije ni točna (prav 1777). — Na podlagi podatkov V. G. o vinorodnih krajih je pisan članek »Naše gorice pa vinopovanye indasnyega szveta« (D. III, 7—8). — Iz turških časov (»Törszko goszposztvo vu nasoj krajini«, D. III, 3—4) nam je sporočeno, da so l. 1627. že bile opustošene vasi Hegonci (?), Tešanovci, Obrančakovci in Bukovnica. (Na Obrančakovce spominja danes naziv »obrančavka gošča« nad Bogojino, ime vasi pa je ohranilo ljudstvo v obliki »Obrančavci«. — Op. por.) Pisec beleži v tej zvezi ljudsko sporočilo, da se je blizu Bukovnice nahajal samostan. — Kratko poročilo govori o kmetih in želarjih v Gornji Lendavi l. 1627. (D. III, 3—4).

O zgodovini martjanske cerkve v protestantski dobi izvemo to, kar poročata Gruden (Zgod. 701) in Stelè (ČZN 1927). Obširno piše v tej zvezi o cerkvenem slikarstvu v Martjancih, Turnišču, Selu in Velemerju ter nekritično končuje: »... vogrszka kultura (je) na tom našem kraji zse jáko sztára... pa záto za nász vekiveesna«. Slíčne belžke dodaja skoro vsem člankom, da je kar očitno, kako brez zveze in upravičenosti.

Ošlay je še poročal o etnografskem očrtu Prekmurja, ki ga je podal Avg. Favel v »Glasoslovju cankovskega slov. narečja« (prevod v Slovanu 1911, s. 121) pod naslovom »Kak sze raztála nase lúsztvoc« (D. II, 12).

Vilko Novak.

Mikola Sándor: A vendség multja és jelene. Budapest (brez letnice), str. 46.

Pretežni del M. brošure »Minulost in sedanjost vendsstva« je iredentističnega značaja. Zato je treba zabeležiti le tiste točke, ki jih je pisec zakril z »znanstvenim« videzom. Táko je vse poglavje o preteklosti slovenske zemlje med Muro in Rabo (str. 4—16).

K določitvi izvora »vendskega ljudstva« pristopi pisec z naštevanjem »vendskih« ljudstev (Venedi, Veneti), ki so živela pred Kr. v Evropi. Pri tem podaja današnje odraze teh imen v krajevnih in dr. nazivih. Vsa ta »vendska« ljudstva so pripadala keltski rasi in njih ostaneček živi danes v Lužici ter v Prekmurju (str. 6). Kako sta se ta dva »vendska« rodova pošiovanila, na to je našel M. odgovor pri Šahmatovu (Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen, Arch. f. slav. Phil. 1912, str. 51. M. navaja leto 1911. brez bližje navedbe.)

Šahmatov izvaja, da so se lužiški Srbi poslovanili po VI. stol. O »Vendih v madžarski državi« Š. sploh ne govori, toda M. je jasno, da je treba ta izvajanja aplicirati na prekmurske Slovence, ki so ostanki »alpskih Slovencev«, poslovenjeni v VII. in VIII. stol. V tem ga zlasti še potrjuje »vendski« jezik, ki mu je nasproti slovenskemu tako bogat v glasoslovnem oziru ter mu potrjuje misel, da izvira to iz nekdanje drugojezičnosti tega naroda. K tem izvajanjem je možno pripomniti le to: če je slavist Melich opozoril Mikolo na Šahmatova (cf. s. 6, op. 2.), naj bi ga še pravično opozoril na pestrost slovenskih glasov.

O M. pisanju govori jasno tudi tako-le sklepanje: prekmurski Slovenci so govorili v minulih stoletjih pretežno tudi madžarski; v isti zvezi pa pravi, da so morali v artikularnih mestih zanje vzdrževati slov. pridige, ter našteva med pastorji prekm. pisatelje, a o tem govori v opombah.

Brošura je dokument ne le o naziranju Mikole, marveč tudi o gledanju prof. Melicha in madžarskih znanstvenikov sploh na slovanska vprašanja.

Vilko Novak.

Vanino Miroslav Dr., D. T., Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633—1773. (Zagreb, 1930, Naklada Hrv. Bog. Akademije. Str. 91.) To je doktorska disertacija, odobrena od filoz. fakultete zagrebške univerze 1918, ki je izšla

sedaj kot 14. zvezek izdanj »Hrv. bogoslovske Akademije«. Ne bom poročal o vsej tej disertaciji, ki ji je v predgovoru autor napisal čudne besede: »Nije, hvala Bogu, naša povijest velik samo zbor pjesama,« samo dve točki hočem poudariti, ker se tičeta posebe slovenskih pokrajin. Brž v začetku čitamo nekaj o Ptujju, namreč: »Zgodno je karakterizovao Hrvate XVII. vijeka anonimni Isusovac, koji je oko g. 1650 izvijestio generala reda o pitanju, da li bi se varaždinska gimnazija premijela u Optuj.*) Medju razlozima, kojima zagovara, da gimnazija ostane u Varaždinu, spominje i taj, što bi u Optuju gimnazija imala kud i kako manje daka negoli u Varaždinu, jer tamošnja se mladež daje ponajviše na obrt, dok »tota Croatica natio vix ulli opificio, sed fere tota vel literis addicta est vel armis.« — L. 1685. so trije kandidati branili teze (doktorirali) iz vse filozofije. Eden izmed njih, namreč Ivan Josip Marburch rodum iz Reke, ki je takrat pripadala Kranjski, je svoje tiškanne teze posvetil kranjskim stanovom »magno in emblemate«. Umetnik je gori v sredini prikazal Leopolda I. kako jaha na orlu, pod njim na desno se nahaja grb grofa Callenberga, kranjskega namestnika, a na nasprotni strani lebdi angel in piha v dolgo trombo, ki se iz nje vije list z imeni kranjskih stanov... Pod Leopoldom nekako v sredini vozita dva orla Kranjsko na triumfalnem vozu...« Predstavljenih je tudi še 5 alegorij, ki kažejo, da »po zaslugi namestnika Callenberga in kranjskih stanov cveto v slavni domovini bogoljubnost, modrost, pravičnost in hrabrost...«

F. I.

Zbornik društva slovaških profesorjev (Sbornik spolku profesorov Slovakov) je končal letos deseti letnik. Izhaja v Turčianskem Sv. Martinu, kjer ima svoj sedež Slovaška Matica. Urejuje ga profesor Pavel Florek, znani slovaški kulturni delavec, urednik publikacij Slovaške Matice. V ličnih zvezkih je več stvari, ki zanimajo tudi jugoslovanskega zgodovinarja. V prvem zvezka se peča urednik s 1100-letno Nitro, kjer je dal nitranski vladar Pribina zgraditi krščansko cerkev med l. 821. in 836., katero je posvetil solnograški nadškof Adalram. Čeravno je bil Pribina pogan, je znal ceniti pomen krščanstva za svoje ljudstvo. S krščanstvom je odvzel Frankom povod za napade in omogočil, da so se predniki sedanjih Slovakov uvstili v krog kulturnih krščanskih narodov. Leto posvetitve nitranske cerkve je prvi zanesljivo ugotovljen dogodek v zgodovini zapadnega slovanstva in obenem tudi približni datum, kdaj so predniki Slovakov sprejeli krščanstvo in zapadno kulturo. Zanimiv prispevek k zgodovini borbe za narodni obstanek jugoslovanskih Slovakov je razprava A. Vrbacekega o slovaški realni gimnaziji v Petrovcu v Bački. Slovake, ki bivajo v Bački, Banatu in Siemu na ozemlju sedanje Donavske hanovine, smatrajo v kulturnem in narodnem oziru za naprednejše kakor same Slovake v domovini češkoslovaški. Od Srbov so se namreč navzeli trdne narodne zavesti, v Nemcih pa so imeli vzor za gospodarski in kulturni napredek. Če že niso mogli imeti upanja, da bi jim madžarska vlada dovolila slovaško srednjo šolo, pa so tem bolj energično izkoristili ugodno priliko, ko so pripadli Jugoslaviji. Beograjska vlada je res dovolila, da se je v šolskem letu 1919/20 otvorila privatna slovaška realna gimnazija z dvema razredoma, ki se je v sedmih letih izpopolnila v osemrazredno. Večina Slovakov v Jugoslaviji je bila proti temu, da bi bila ta srednja šola v kakem mestu, ker slovaškega mesta v Jugoslaviji ni. Zato so se odločili za veliko bačko vas Petrovec, ki je v središču kompaktnega slovaškega ozemlja s 30.000 Slovaki, ki so cela desetletja vodili težke borbe z Madžari. Narodno zavedni Slovaki v Jugoslaviji so želeli, naj ostanejo dijaki in profesorji v najožji zvezi s slovaškimi kmeti. Petrovčani so zato žrtvovali velike vsote za osnovanje in vzdrževanje gimnazije. Sedaj ima ta zavod okrog 250 dijakov in 18 profesorjev. Slovaških dijakov, po ogromni večini evangeljske veroizpovedi, je bilo ob koncu lanskega šolskega leta 139, srbskih pa 62. Ker primanjkuje slovaških profesorjev jugoslovanskih državljanov, poučuje tudi več Srbov in sicer v srbohhrvaščini, čeravno je šola slovaška.

*) Informatio de Varasidino. (Rkp. u posjedu reda.)

Zanimiv je referat o arhivnem kurzu s pripombami glede Slovaške. Da bi mogli srednješolski profesorji čim bolj znanstveno izkoristiti arhive, kjer delujejo, in tudi v njih sodelovati, je priredilo čsl. prosvetno ministrstvo ob letošnjih velikonočnih počitnicah tri-dnevni arhivni kurz v Pragi, kjer so predpoldne predavali najboljši strokovnjaki, popoldne pa so skušali predavatelji pri ekskurzijah v praške državne, pokrajinske, občinske in zasebne arhive praktično upeljati slušatelje v ustroj arhivov in izrabljanje njihovega materiala. Arhivnega kurza se je udeleževalo 95 srednješolskih profesorjev zgodovine, ki jim je prosvetno ministrstvo dalo podporo in krilo stroške za vožnjo. Po kurzu so dobili udeleženci spričevalo, ki jim daje pravico, da smejo voditi arhive v manjših mestih, ki ne morejo plačevati posebnega arhivarja s posebnim triletnim arhivalnim kurzom praške univerze. Kdaj pa se bomo dvignili mi tako visoko, da bomo začeli sistematično urejevati arhive, in kdaj bomo vsaj po večjih mestih začeli reševati dragoceni arhivalni material na ta način, da ga poverimo v ta namen nastavljenim strokovnjakom? Kdor hoče lažje razumeti razvoj Slovanov pod madžarsko oblastjo, mu bo dobro služil ponatis tistega dela članka prof. J. Cijka o srednjem šolstvu v Podkarpatski Rusiji, ki se tiče ogrskega srednjega šolstva pred prevratom. L. 1917. je bilo 250 madžarskih srednjih šol in sicer 33 realk, ostali zavodi pa so bile gimnazije. Nemci so imeli enako kakor Romuni tri gimnazije s svojo materinščino kot učnim jezikom, Srbi eno gimnazijo, nad tri milijone Slovakov pod ogrsko kruno sv. Stefana pa ni imelo niti ene, ker jim je peštanska vlada ukinila slovaške gimnazije v Turčianskem Sv. Martinu, v Kláštoru pod Znievom in v Veľki Revúci, novih pa jim ni dala. Od nagodbe Avstrije z Ogrsko l. 1867. je vse ogrsko šolstvo prevladoval panhunganistični duh, ki je hotel ustvariti enotno, enojezično narodno madžarsko državo. Ves vladni aparat, zlasti pa srednje šolstvo, je bilo v službi madžarske narodne in državne ideje pomadžarjevanja. Zato so bili učni načrti, zlasti pa učbeniki za zgodovino in književnost zelo tendenčni in so skušali na vse mogoče načine širiti madžarsko narodnost in že v kali ubiti narodno zavest pri dijakih nemadžarske narodnosti. V vsemadžarskem duhu je delovala zlasti zadnja generacija ogrskih profesorjev, ki so bili v veliki večini sinovi slovanskih staršev, zlasti slovaških. Kako so znali v madžarskih šolah ubiti narodu zavest, najbolj jasno kaže dejstvo, da se je po prevratu priglasilo v službo Češkoslovaške republike samo 25 profesorjev iz bivšega ogrskega ozemlja.

J a n Š e d i v ý.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

22. občni zbor se je vršil dne 8. decembra 1931 ob 10. uri v dvorani (refektoriju) Ferkovega muzeja v Ptujju pri vdeležbi 18 članov.

Najprej je konservator g. dr. Franc Stelč predaval o gotskih umetninah v Ptujju, zlasti je natančneje orisal Laibov gotski oltar iz ptujjske proštjske cerkve.

Občni zbor je vodil predsednik prelat dr. Fran Kovačič, ki je ob otvoritvi poudarjal, da se Maribor po svojem zgodovinskem pomenu ne more meriti s Ptujjem, da pa izroča obenem z iskrenimi pozdravi bratskemu Muzejskemu društvu v Ptujju, nasledniku stare Počtovijone veselo novico, da je v zadnjem času arheološki pomen Maribora zrastel. Meseca avgusta 1931 so bili najdeni pri podiranju takozvanega starega mariborskega magistrata na Glavnem trgu poznorimski novci in terra sigillata, kar dokazuje mariborsko rimsko kulturo; meseca septembra pa so bili odkriti na Koroščevi cesti južno od vinarske in sadjarske šole bronasti prazgodovinski predmeti. Veseli novici sporoča kot prvemu Muzejskemu društvu:

v Ptuj, katero je že toliko storilo za arheološko proučevanje stare Poetovijone. Muzejsko društvo pa je pokazalo živo aktivnost tudi na proučevanju srednjeveške gotske ptujске umetnosti.

O delovanju društva v preteklem letu je poročal tajnik Fr. Baš. Od zadnjega občnega zbora je imelo društvo 9 odborovih sej ter sprejelo in odposlalo 1469 dopisov. Akcijo za arhiv je društvo nadaljevalo. V svojem stremljenju po namestitvi arhiva v kazinskem poslopu ni uspelo in vsled razširitve gozdarske šole se je moral arhiv preseliti v neprimerno sobo v Zdravstvenem domu. Vsled preselitve v nove prostore je arhiv, ki je bil v preteklem letu pregledno razvrščen in od katerega je bilo definitivno urejeno 374 fasciklov, za javnost skoro nedostopen, in kar je najtežje, zaenkrat tudi ni izgleda, da bi pokrajinski arhiv prišel pod eno streho z mariborskim mestnim arhivom, kar bi bilo najprimernejše. Arhiv se je izpopolnil z nakupi rokopisov od P. Schlosserja, z darili predsednika dra. Kovačiča (Slomšekova in Kosarjeva pisma) in vuzeniškega župana Mravljaka (Vuzeniške arhivalije). Društvo je s posredovanjem dra. A. Trstenjaka, sreskega načelnika v Ljutomeru, pridobilo arhiv z gradu Gornji Cmurek ter nabralo ob volitvah 1931 večino agitacijskih lepakov. Harmonično sodelovanje s Študijsko knjižnico, ki je društvu prepustila prostor za tajništvo, z Muzejskim društvom v Mariboru in z Muzejskim društvom v Ptuj se je nadaljevalo. Zamenc ČZN so narastle za 26 na 74; Društveni odseki so bili opuščeni in na mesto njih uvedeni posamezni referenti. Stik s članstvom so vzdržavali redni mesečni sestanki zgodovinarjev, katerih se je vršilo 9 in na katerih so bili podani referati o češki in bolgarski historiografiji (Šedivý), geopolitičnih razlogih priključitve Dalmacije k Benetkam (Stupan), zgodovini USA (Baš), zgodovini tiskarn v Mariboru (Glaser), zgodovini nastanka arhiva v Mariboru (Kovačič), prazgodovinskih izkopavanjih na slovenski zemlji 1930 (Baš), o časnikařtvu v Mariboru (Glaser), alarodistiki (Grošelj) in o zgodovini našega lekarnařtva (Minařik). Skupno z Ljudsko univerzo je društvo priredilo proslavo stoletnice rojstva F. Levstika (Slodnjak), skupno z Muzejskim društvom v Ptuj pa izlet v Varaždin. Ustanovila se je v okviru društva samostojna manjšinska sekcija, ki je zbrala temeljno manjšinsko literaturo. Organizacija poverjeništev se ni obnesla, razen v Ljutomeru, kjer imamo nad vse agilnega poverjenika dra. A. Trstenjaka, v Prekmurju, kjer deluje A. Knafelc, učitelj v Markovcih in v Celju (prof. P. Blaznik). ČZN se je razširil in prenovil, razširila se je pravtako priloga AZN. Na novo pa je začelo društvo po tradiciji A. Steganeška z izdajo umetniških spomenikov lavantinske škofije. Kot prvi zvezek novega izdanja so izšli Cerkveni spomeniki v Celju, izpod peresa A. Marolta. Trgovski uspeh novega izdanja pa je kljub vsej reklamni malenkosten. Veliko energije je društvo porabilo v organizaciji razstav. Prva razstava kulturnega Maribora je bila prirejena ob kongresu Jugoslovenskega profesorskega društva v Mariboru (julija 1931), drugo pa je organizirala mestna občina Maribor za velesojem »Ljubljana v jeseni« 1931, pri kateri je društvo aktivno sodelovalo v zgradbi slike o kulturni preteklosti Maribora. Pravtako se je društvo udeležilo nekaterih kulturnih manifestacij, n. pr. stoletnice Matice Češke v Pragi in stoletnice Fr. Levstika v Ljubljani. Stik z našimi prijatelji je ostal skozi vse leto ohranjen in enako stik z našimi dobrotniki. Da je moglo društvo napredovati, gre največja zasluga pomočniku bana g. dru. P. Pirkmajerju, za kar predlaga, da mu občni zbor izreče posebno zahvalo. Da pa se je moglo društvo razširiti v naši javnosti ter da je število članstva narastlo od 486 na 536, ima največje zasluge poverjenik v Ljutomeru dr. A. Trstenjak, vsled česar predlaga, da se občni zbor javno zahvali za pošrtvovalnost tudi njemu. Oba predloga sta bila soglasno sprejeta. Vsled zaposlitve odbornikov pri delu za razstavo se letos arheološka izkopavanja niso vršila; poizkusni preseki, katere je izvršil v Pušencih A. Trstenjak, niso prinesli pozitivnih rezultatov. Društveno življenje v preteklem letu kaže napredek in upravičeno je upanje, ako nam ostanejo zvesti dosedanji podporniki, prijatelji in člani, da bo napredovalo tudi v bodoče.

Blagajniško poročilo je podal blagajnik, upravnik g. N. Vrabl. Promet v poslovnem letu 1931. (1. novembra 1930—2. decembra 1931) je znašal 250.803.24 Din in se je v primeri z lanskim letom zvišal za 95.110.75 Din. Najvišja postavka ni članarina, ampak podpore v znesku 39.450 Din. Od denarnih zavodov smo prejeli 4800 Din, od kraljevske banske uprave v Ljubljani 20.000, od mestnega načelstva v Mariboru 8000. Škofijski ordinarijat je prispeval 5000 Din za izdajo Slomškove korespondence v AZN. Od drugih dobrotnikov je došlo 1650 Din, med temi od moške podružnice CMD 500 Din podpore manjšinskemu odseku našega društva. Med podporami denarnih zavodov moramo predvsem pohvalno omeniti podporo Posojilnice v Narodnem domu v Mariboru v znesku 3000 Din, nadalje Spodnještajerske ljudske posojilnice v Mariboru v znesku 1000 Din, Posojilnice v Framu 250 Din, Posojilnice v Ptuju 200 Din in Okrajne posojilnice v Ormožu 100 Din. Posojilnice v Vuzenici, Žalcu, Šmarju pri Jelšah in v Slatini-Radencih so poslale članarino, ki se po običaju iz prejšnjih let vpiše med podpore denarnih zavodov. Kakor je razvidno, najdemo tudi med denarnimi zavodi kot podporice tiste posojilnice iz starejše dobe, ki že leta in leta kakor v različne druge narodne svrhe dajejo podporo tudi našemu društvu. Prosimo jih, da bi nam tudi v bodoče ne odrekle svoje naklonjenosti. Najvažnejša, dasi ne najvišja postavka med dohodki je članarina, ki najlepše kaže dejansko zanimanje članov za društvo. V letu 1931. je bilo na članarini vplačano 19.964.05 Din. Za leto 1927. sta plačala dva člana, za 1928 trije, za 1929 devet, za 1930 dvainšestdeset, za 1931 tristoosem, za 1932 sedemnajst in za 1933 eden. Plačalo je torej za nazaj 76 članov, za tekoče leto 308, to je tri petine vsega članstva, za naprej pa 18 članov, skupaj 402 člana ali samo štiri petine celokupnega članstva in sicer 667.95 Din manj kot lansko leto, tako da je kljub razveseljivemu porastu števila članov dejansko vplačana članarina padla. Izdatki za ČZN XXVI s priložo AZN so znašali 57.913 Din. V primeri z zadnjima dvema letnikoma so izdatki za društveno glasilo zelo narastli, ker je XXIV. letnik stal 34.450 Din, lanski XXV. pa 42.873 Din. V primeri z vplačano članarino znašajo društveni izdatki za ČZN trikrat toliko, kakor dobi društvo od svojih članov; z drugimi besedami: vsak član, ki plača 50 Din članarine, dobi od društva trikratni znesek povrnjen v obliki ČZN. Za pomnožitev knjižnice je bilo izdanih 2609.37 Din, za arhiv 1145.70 Din, za svoje publikacije iz prejšnjih let pa je prejelo društvo 1663.— Din, to je 500 Din manj kakor običajno zadnja leta. Važna nova točka pregleda računov je sklad za topografijo umetnostnih spomenikov. Ta izkazuje 38.821.70 Din prejemkov in 28.020.— Din izdatkov. Med prejemki moramo omeniti znatne podpore 15.000.— Din od mestne občine v Celju, 12.000.— Din od kraljevske banske uprave v Ljubljani, 5000.— Din od Ljudske posojilnice v Celju, 2000.— Din od hranilnice mestne občine v Celju, 1000.— Din od Trboveljske premogokopne družbe v Ljubljani in 500.— Din od Celjske posojilnice v Celju. Navedene lepe podpore so omogočile izdajo l. snopiča M. Maroltove Dekanije Celje, ki je stala 27.350.— Din in za katero je društvo izkupilo 3321.70 Din. Prebitek v tem skladu znaša skupaj s prebitkom iz prejšnjega leta v znesku 3000.— Din v celoti 13.801.70 Din, redni letošnji društveni prebitek pa 19.404.20 Din.

V imenu pregledovalcev računov je izjavil ravnatelj Zupančič, da so pregledani računi v vzornem redu in predlaga absolutorij s pohvalo, kar je bilo soglasno sprejeto.

Na predlog predsednika se je nato soglasno sklenilo, da ostane članarina dosedanja v znesku Din 50.— letno.

Pri slučajnostih je v imenu Muzejskega društva v Ptuju povdarjal g. prof. Alič prisrčne odnošaje, ki vladajo med Muzejskim društvom v Ptuju in Zgodovinskim društvom v Mariboru ter izrazil željo in potrebo, da se obstoječi stiki in odnošaji obdržijo in še poglobijo.

Ob 12 h 15' je zaključil predsednik zborovanje.

Študijska knjižnica v Mariboru.

1. Osebnе izpremembe. S 30. junijem 1931 je g. podpolkovnik v p. Davorin Žunkovič odpovedal službo, ki jo je vršil od 16. marca 1923, ko ga je mestna občina namestila kot prvega bibliotekarja Študijske knjižnice. Njegovo mesto je do konca leta ostalo nezasedeno. V decembru 1931 je mestna občina sicer razpisala za knjižnico mesto uradnika 2. kategorije, a še pred potekom razpisne dobe je mesto — iz razlogov štednje — zopet ukinila. Naknadno je bilo vprašanje rešeno na ta način, da je mestno načelstvo pridelilo knjižnici magistratnega uradnika g. Frana Ávsenaka, ki je z začetkom februarja t. l. službo v Študijski knjižnici tudi dejansko nastopil. — S 15. januarjem 1932 je bil odpuščen prejšnji sluga Gregor Čauko; na njegovo mesto je bil začasno prideljen magistratni sluga Anton Slavič. — Izprememba se je izvršila tudi v sestavi knjižničnega kuratorija: namesto gg. Franca Hrastelja in Jožeta Stabeja sta kot zastopnika občine bila izvoljena v kuratorij gg. mestni svetnik Henrik Sabothy in občinski svetnik dr. Vinko Rapotec.

2. Statistika. Knjižnica se je v l. 1931. pomnožila za 1876 del v 2556 zvezkih, 3 zemljevide in 4 rokopise. Od tega so prispevali: Študijska knjižnica sama (ŠK) 1174 del v 1543 zvezkih in 2 rokopisa, Zgodovinsko društvo (ZD) 690 del v 996 zvezkih, 2 zemljevida in 2 rokopisa, Muzejsko društvo (MD) 12 del v 17 zvezkih in 1 zemljevid. Skoraj $\frac{2}{5}$ prirastkov je prispevalo torej ZD. Večino teh prirastkov so društvu naklonili razni darovalci, zlasti društveni predsednik g. prelat dr. Fr. Kovačič in društveni blagajnik g. upravnik N. Vrabl, ki sta darovala več sto knjig, mnogo dragocenih; publikacij pa je prejelo društvo tudi v zameno za svojo »Časopis«. Glede načina pridobitve nam številčni pregled prirastkov daje sledečo sliko:

A. N a k u p. ŠK: 872 del v 1185 zvezkih ter 1 rokopis; ZD: 15 del v 16 zvezkih ter 2 zemljevida; MD: 5 del v 9 zvezkih — skupaj: 892 del v 1210 zvezkih, 1 rokopis in 2 zemljevida. Med večjimi nakupi so bila predvsem razna periodica in continuanda (Brockhaus; Buchberger, Lexikon für Theologie und Kirche; Riemann, Musiklexikon; Lueger, Lexikon der ges. Technik; Glonar, Poučni slovar in Domači vedež; Walzel, Handbuch der Literaturwissenschaft; Nagl-Zeidler-Castle, Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte; Pastor, Geschichte der Päpste), razna večja dela (Ugrenović, Pola stolecja žumarstva; Cvijič, Balkansko poluostrvo; Springer, Handbuch der Kunstgeschichte; Seydlitz, Geographie; Hettner, Grundzüge der Länderkunde; Salomon, Grundzüge der Geologie in mnogo drugih), zlasti pa nekatere izpopolnitve domače literature (prvih 5 — mariborskih — letnikov Slov. naroda; 5 letnikov celjske Domovine; Küzmics, Nike molitvi, V Soproni 1781; najstarejše tiskano delo o Mariboru: Lecher, Gnadengeschichten der Marianischen Bildnuss . . . iz l. 1753.; najstarejše delo o Rogaški Slatini: Gründel, Roitschoerene . . . iz l. 1685.; končno rokopis mariborskega dijaškega lista Sprotuletna vijolica iz l. 1846.).

B. D a r o v i. ŠK: 209 del v 248 zvezkih in 1 rokopis; ZD: 568 del v 773 zvezkih in 2 rokopisa; MD: 7 del v 3 zvezkih in 1 zemljevid — skupaj: 784 del v 1029 zvezkih, 3 rokopisi in 1 zemljevid. Darovalci so bili sledeči gg. oziroma gospe (v oklepaju je pri vsakem dostavljeno število darovanih predmetov; Maribor ni naveden): dijak Abl (1), prof. Fr. Baš (5), Egon Baumgartner (1), prof. Fr. Crnek (4), Čitalnica v Ljutomeru (41), šolski upravitelj v p. J. Črnko v Jarenini (63), Slavoj Dimnik (1), prof. dr. M. Dolenc v Ljubljani (2), direktor dr. B. Drobnjakovič v Beogradu (2), Bralno društvo v Rušah (2), Profesorsko društvo, odbor Maribor (42), učitelj J. Furlan (4), dr. J. Glonar v Ljubljani (1), baron Gödel (1), kaplan A. Juranovič v Hočah (1), dr. Lj. Karaman v Beogradu (2), tajnik J. Kavčič (1), ga. Koprivnikova (5), prelat dr. Fr. Kovačič (285), dr. Maks Kovačič (2), Božidar Kryl v Ljutomeru (20), major A. Lavrič (8), Ferdo Leskovar (20), ga. Iv. Lipoldova (14), gen. R. Maister (14), postajenačelnik v p. Iv. Malgaj (1), Fr. Ks. Meško, župnik v Selah (rokopis »Črtice«),

mr. ph. Fr. Minařik (3), prof. V. Mirk (4), župnik v p. A. Mojžišek (17), J. Mravljak v Vuzenici (6), mestno načelstvo (5), trgovec A. Novak (1), Fr. Novak v Rog. Slatini (1), Narodna odbrana (1), prof. A. Oven (1), M. M. Pavičević v Beogradu (5), ga. M. Pile v Pesnici (2), prof. K. Prijatelj (1), ravnateljstvo drž. klas. gimnazije (1), ravnateljstvo klas. gmnazije v Št. Vidu (4), ravnateljstvo drž. III. gimnazije v Ljubljani (1), ga. A. Reiser (1), učiteljica Franja Schneider v Ljutomeru (1 rokopis: prekmurska molitvena knjiga), Jos. Skrbinšek v Pragi (5), L. Strašnik (2), dr. D. Šanda v Ljubljani (5), župnik v p. Fr. Šegula (1), svetnik Iv. Šorli (1), dr. Vl. Travner (1), dr. A. Trstenjak v Ljutomeru (11), šol. upravitelj v p. Fr. Vabič (4), upravnik N. Vrabl (340), prof. dr. Warnier v Zagrebu (1), V. Weisl (3), učitelj v p. Fr. Zacherl v Ljutomeru (15), dr. Iv. Žmavc v Pragi (5) — razen tega uprave sledečih listov: Angelček, Bogoljub, Cvetje z vrto v sv. Franciška, Slov. Čebelar, Domoljub, Domovina, Gasilec, Naš glas, Poštni glasnik, Sokolski glasnik, Jugoslovan, Jutro, Kraljestvo božje, Kmetski list, Slovenski list, Službeni list, Trgovski list, Lovec, Slov. Narod, Poštar, Naša radost, Sadjar in vrtinar, Samouprava, Slovenec, Sokolič, Učiteljski tovariš, Salezijanski vestnik, Vigred, Vrtec, Zdravje, Zvonček v Ljubljani, Naš dom, Slov. gospodar, Ženski list, Mariborski Večernik Jutra in Mariborer Zeitung v Mariboru, Deutsche Zeitung v Celju, Centralnaja Evropa in Česká mysl v Pragi, Rudnički i topionički vesnik v Beogradu. Najdragocenejši so bili sledeči darovi (v oklepaju je ime darovalca): Slovenija 1849 (Čitalnica v Ljutomeru); Einspielerjev Slovenec 1865 in 1867 (Bralno društvo v Rušah); rokopis »Črtice« (Fr. Meško); Petrovič-Kašanin, Srpska umetnost in Vojvodini in Matica Srpska 1826—1926 (oboje mestno načelstvo). — Dvojnice med naštetimi darovi niso izkazane.

C. Z a m e n a. ŠK: 29 del v 41 zvezkih; ZD: 104 dela v 204 zvezkih — skupaj: 133 del v 245 zvezkih. ZD je zamenjavalo svoj »Časopis« s 74 uredništvi, oziroma ustanovami, ŠK pa dvojnice z Ljudsko knjižnico v Mariboru, od katere je prejela med drugim lep izvod Stuličevega Rječoslozja, z univerzitetno knjižnico v Gradu, zlasti pa s Slovansko knjihovno v Pragi, ki ji je oskrbela več manjkajočih letnikov revije Naše doba, razna literarno-zgodovinska dela in 3 zvezke Niederlejevih Slovanskih starožitnosti.

Č. D o l ž n o s t n i i n r e c e n z i j s k i i z v o d i. ŠK: 64 del v 69 zvezkih; ZD: 3 dela v 3 zvezkih — skupaj: 67 del v 72 zvezkih. Dolžnostne izvode prejema knjižnica samo iz Maribora, Celja in Murske Sohote, pa še tu deloma samo periodična izdanja.

V e z a n i h je bilo v lanskem letu 1465 knjig, oziroma časopisov, med drugim večina mariborskih tiskov, kolikor so prej bili še nevezani.

I z p o s o j e v a l e e v je štela knjižnica 531, ki so si izposodili 13.970 knjig. Čitalnico je obiskovalo v zimskih mesecih po 50—70 dnevno, v letnih mesecih pa znatno manj.

3. P r e j e m k i i n i z d a t k i. A. Od mestne občine je prejela knjižnica (k prebitku iz l. 1930. v znesku 125.45 Din) 56.042.10 Din d o t a c i j e, torej za 1957.90 Din manj, ko je bilo predvideno v proračunu. Ta odtegljaj se je porabil za zavarovanje bibliotekarke in sluge. Od prejete dotacije se je porabilo 37.837.15 Din za nakup knjig in revij, 12.844.30 Din za vezavo, 5.486.— Din za opremo in raznovrsten drobiž. Dotacija se je v celoti izrabila. — B. I z p o s o j n i n a je znašala 17.902.50 Din, k temu prebitek iz prejšnjega leta 403.20 Din, skupni prejemki lastne blagajne torej 18.305.70 Din. Od tega se je porabilo za nakup knjig 14.477.45 Din, za vezavo 584.— Din, za opremo in razen drobiž 3161.45 Din; koncem leta je bilo 82.80 Din prebitka, ki se je prenesel v novo proračunsko leto. Iz te blagajne (izposojnine) so se nabavljala povečini leposlovna dela.

4. K r o n i k a. Koncem junija 1931 je Ljudska univerza izpraznila malo sobico, ki jo je uporabljala prej za svoje tajništvo, ter jo vrnila knjižnici. Spravljene so bile v njo omare z dvojnicami, razen tega ima v njej svojo pisalno mizo ZD. — O priliki profesorskega kongresa, ki se je vršil začetkom julija 1931 v Mariboru, je na prošnjo tukajšnjega podod-

bora Proforskega društva Študijska knjižnica s pomočjo ZD in pokrajinskega arhiva priredila v veliki kazinski dvorani razstavo, ki je imela predvsem krajeven značaj; obsegala je zbirko slovenskih mariborskih časopisov in knjig od početka do danes ter zbirko važnejših rokopisov; poseben oddelek je tvorila zbirka srednješolskih učnih knjig, ki jo je organiziral g. prof. dr. Janko Kotnik. 42 teh knjig je po zaključku razstave Proforsko društvo poklonilo Študijski knjižnici. V glavnem z istim gradivom, le da bolj sistematično izbranim, se je udeležila Študijska knjižnica tudi razstave slovenskih mest, ki so jo o priliki jesenskega velesejma priredili v Ljubljani. Prispevala je za to razstavo skoraj popolno vrsto slovenskih mariborskih časopisov, redke in značilne tukajšnje knjige od l. 1767. naprej, razen tega oljnati portret prvega mariborskega tiskarja Franca Schütza. Pozneje se je ista razstava priredila še v Mariboru, in sicer v bivši kavarni v parku. Vse tri prireditve so se izvedle roko v roki s tukajšnjim Zgodovinskim in Muzejskim društvom ter pokrajinskim arhivom in glavno delo je bilo v rokah tajnika obeh navedenih društev, g. prof. Fr. Baša. — V dobi od 24. avgusta do 12. septembra 1931 je mestni stavbeni urad v prostorih knjižnice izvršil sledeča večja popravila: položili so nov pod v obeh sobah, ki ležita južno od velike dvorane, v manjši sobi postavili novo peč, obe sobi nanovo preslikali, popravili stranišča in obnovili del poda na hodniku pred čitalnico; pozneje so popravili še pod v sobi, ki leži ob Gledališki ulici, v obeh sobah z novim podom pa na mestu, kjer je največ prometa, položili linolej. Popravila so napravila mnogo dela, ker je bilo treba obe sobi popolnoma izprazniti, odstraniti knjige in stojala, pozneje pa vse zopet spraviti na prejšnje mesto. Stojala so bila ob tej priliki popravljena in izpopolnjena, police in knjige pa temeljito očiščene. — S šolskim letom 1931/32 se je za poset čitalnice uvedla posebna legitimacija, brez katere dostop v njo ni dovoljen. Nove izkaznice so se uvedle tudi za izposojanje knjig. Razen tega je v božičnih počitnicah leposlovni oddelek, ki je največ v obratu, bil popolnoma preurejen, in sicer s to težnjo, da se prostor čimbolj izrabi, poslovanje pa čimbolj poenostavi. — Končno bodi še omenjeno, da je knjižnica bila zavarovana proti ognju za 1.000.000 Din.

5. Desiderata. V svrhu izpopolnitve išče Študijska knjižnica med drugim sledeče mariborske tiske (kjer kraj ni naveden, je mišljen Maribor): Auchmann F., Grundzüge der Kellerwirtschaft. Poglavitni nauki kletarstva. 1874. — Enu Mala Besedishe Nemrih Slovinskiga inu Nemshkiga Jesika. Marburg 1809. — Bezjak Fr., Molitne bukvice imenovane Vsakdanji kruh. 1862. — Brežnik Fr., Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk. 1889. — Velike egiptovske sanjarske bukve. (1884 in 1890). — Castelli Ig. Fr., Kaj pa fe sedaj godi v' Bežu? V' Marburgu (1848). — Deutz Fr., Rešitev o pravem času. 1885. — Fleck J., Slovo od stare cerkve Marije, Matere Milosti. 1894. — Gabere S., Gospodarske izkušnje sadjerejske, zlasti vinogradniške. 1895. — Glasnik. Izdal J. Jurčič. 1869. — Slovenski gospodar, 1871 (št. 11—13, 28, 33, 46, 49), 1872 (št. 1, 9—26, 45), 1873 (št. 10), 1897. (št. 28), 1906 (št. 29), 1907 (št. 6, 24, 33), 1908 (št. 23), 1914 (št. 53a, 54a). — Cerkvena priloga, 1879—1887 (št. 1—11, 22, 23, 36—51, 54—56, 74, 104—115, 138—139), 1890 (št. 1). — Gospodarstvena priloga, 1879—1887 (št. 1—12, 39, 42, 43, 53, 54, 60, 65, 75, 97—108), 1890 (št. 1, 7). — Desterniški (= Gregorec L.), Nemški šulverein. 1884. — Geršak I., Naravoslovne črtice o konju. 1877. — Haderlap L. in Hribar I., Brstje. 1872. — Krempl A., Nemško-flovenški Katekismuh. Pettau 1826. — Popotnik, 1883 (št. 1, 10). — Prelog M., Črni Peter. 1866. — Prelog M., Zakonska sol. 1867. — Slobodni Slovenec. 1871 (št. 2, 4—8, 12, 13). — Sršeni. Ured. Iv. Železnikar. 1871 (2 št.). — Štajerski kmet. Urednik E. Hinterholzer. 1894—1895. — Knaflič R., Pravila »Zaveze slov. učit. društev«. (1896). — Koder A., Marjetica 1878. — Zarnik I., Jurij Štrkelj najde zaklad. 1872.

Ponudbe navedenih knjig in časopisov, oziroma opozoritve nanje se prosijo na naslov: Študijska knjižnica v Mariboru, Slomškov trg 17.

V oceno in zameno doposlane tiskovine.

Od 16. oktobra 1931 do 31. marca 1932.

- Kr. Srpska Akademija, Beograd: Posebna izdanja. 87. Rački Fr., Borba južnih Slavena za državnu neodvisnost. Bogomili i Patareni. 1931. — 88. Kostić M., Grof Koler. 1932.
- Srpski etnogr. zbornik. 48. Dučić St., Život i običaji plemena Kuča. 1931.
- Masarykova Akademie práce. Sv. 5. Pro zdravý rozvoj obchodu. V Praze 1931. — Spisú odborných č. 30—32. V Praze 1930—1931.
- Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie. XXIII. Klagenfurt 1931.
- Arhitektura. I, 2—5. Ljubljana 1931—1932.
- Atti della Accademia scientifica Veneto-Trentino-Istria. XXI. Padova 1930.
- Beseda o sodobnih vprašanjih. I, 1—4. Ljubljana 1932.
- Blätter für Heimatkunde. VII.—VIII. Graz 1929—1930.
- Bollettino dell'Associazione internazionale per gli studi mediterranei. II, 4—5. Roma 1931.
- Bulić Fr., Povodom 50godišnjice jubileja ... Split 1931.
- Byzantinoslavica. III, 2. V Praze 1931.
- Carinthia. I. 121. Klagenfurt 1931.
- Catalogo dei periodici scientifici posseduti dalle biblioteche ed istituti di Padova. Padova 1931.
- Čas. XXVI, 1—6. Ljubljana 1931—1932.
- Časopis československých knihovníků. XI, 1. V Praze 1932.
- Časopis Mačicy Serbskeje. LXXXIV, 2. W Budišinjce 1931.
- Časopis Matice Moravské. LV. V Brně 1931.
- Český Časopis Historický. XXXVII, 3—4; XXXVIII, 1. V Praze 1931—1932.
- Dom in svet. XXXIV, 7—10; XXXV, 1—2. Ljubljana 1931—1932.
- Društvo sv. Save. 41. Beograd 1932.
- Faiš I., More u poljekoju književnosti. Split 1931.
- Centralna Evropa. IV, 11—12; V, 1—3. Praga 1931—1932.
- Germania. XVI, I. Berlin 1932.
- Glasnik Etnogr. muzeja u Beogradu. VI. Beograd 1931.
- Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu. V, 1. Novi Sad 1932.
- Hrvatski geografski glasnik. I, 3. Zagreb 1931.
- Gola G., L'erbario micologico di P. A. Saccardo. Padova 1930.
- Hribernik Fr., Mesto Šoštanj. 1932.
- Deutsches archäolog. Institut — Röm.-germanische Kommission: Zwanzigster Bericht. Frankfurt a. M. 1931.
- Posebna izdanja Etnogr. muzeja. 2. Titelbah, Akvarele. Beograd 1931.
- Izveštija na Istorickoto družestvo. III.—VI. Sofija 1911—1924.
- Jahrbücher für Kultur u. Geschichte der Slawen. N. F. VII, 2—3. Breslau 1931.
- Knihovna Slov. ústavu. 2. Slovo o pluku Igorově. V Praze 1932.
- Mariborski koledar 1932. Maribor (1931).
- Mentor. XIX, 3—5. Ljubljana 1931.
- Mostra della illustrazione zoologica in opere a stampa dal sec. XVI al XVIII. Padova 1930.
- Mravljak J., Dravograd. I. Maribor 1932.
- Murko M., Domovina Hasanaginice. V Praze 1932.
- Okunev N., Monumenta artis serbicae. III, Praga 1931.
- Pavićević M. M., Crnogorske priče. Zagreb 1932.

- Popotnik. LIII, 1—7. Ljubljana 1931—1932.
- Práce Slov. ústavu. I. Heidenreich J., Vliv Mickiewiczův na českou literaturu před březnovou. V Praze 1930. — II. Wollman Fr., Dramatika slov. jihu. V Praze 1930. — V. Prelog M., Pout Slovanů do Moskvy roku 1867. V Praze 1931.
- Slovenski pravnik. XLVI, 1—2. Ljubljana 1932.
- Přednášky Slov. ústavu. I. Sborník přednášek o T. G. Masarykovi. V Praze 1931. — III. Pe-likán F. a Tvrđý J., Současná filosofie u Slovanů. V Praze 1932.
- Slovenský přehled. XXIII, 8—10; XIV, 1—3. V Praze 1931—1932.
- Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. XI. Beograd 1931.
- Priroda. XXI, 7—10; XXII, 1. Zagreb 1931—1932.
- Čehoslovačko-jugoslovenska revija. II, 2—6. Praha 1931—1932.
- Nova revija. X, 3—4; XI, 1—2. Makarska 1931—1932.
- Revue des études slaves. XI, 1—2. Paris 1931.
- Rivista di letteratura slave. VI, 5—6. Roma 1931.
- Ruch słowiański. IV, 3—6. W Krakowie 1931.
- Rukověti Slov. ústavu. I. Niederle L., Rukověť slovanské archeologie. V Praze 1931.
- Rus J., Kralji dinastije Svevladičev. Ljubljana 1931.
- Sbornik Matice Slovenskej. IX. Turč. Sv. Martin 1931.
- Schünemann K., S.-A. aus »Jahresberichte f. deutsche Geschichte«. Leipzig 1931.
- Slavia. X, 3. V Praze 1931.
- Slovenski učitelj. XXXIII, 1—4. Ljubljana 1932.
- Bogoslovni vestnik. XII, 1. Ljubljana 1932.
- Geografski vestnik. VII. Ljubljana 1931.
- Narodopisný věstník československý. XXIV, 3—4. V Praze 1931.
- Franjevački vijesnik. XXXIX, 3. Beograd 1932.
- Vjesnik drž. arhiva u Zagrebu. V. Zagreb 1931.
- Wiener Zeitschrift f. Volkskunde. XXXVI, 5—6; XXXVII, 1—2. Wien 1931—1932.
- Zeitschrift des Histor. Vereines f. Steiermark. XXVI. Graz 1931.
- Ljubljanski Zvon. LI, 10—12; LII, 1—3. Ljubljana 1931—1932.
- Žena in dom. IV, 1—3. Ljubljana 1932.

Od publikacij ZDM so v zalogi še:

ČZN II—X; XIV—XXIV. Cena Din 60, za člane Din 40 (v inozemstvu Din 50). XXV, XXVI. Cena Din 75, za člane Din 50 (v inozemstvu Din 60). Kazalo ČZN I—XX. Cena Din 50, za člane Din 30 (v inozemstvu Din 40). Dolenc Metod, dr.: Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev. Din 10. — Košir P. — Mödendorfer V.: Ljudska medicina. Din 10. — Kovačič Fr.: Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Din 50, po pošti Din 53. — Kovačič Fr.: Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini. Din 25. — Marolt Marijan: Umetnostni spomeniki Slovenije. III. Dekanija Celje. I. Din 50, za člane Din 35. — Strmšek Pavel, dr.: Dramatično društvo v Mariboru. Din 10. — Štrekelj Karel, dr.: Historična slovnica slovenskega jezika. 1—2 à Din 10, 3 à Din 3. — Vrstovšek K., dr.: Dr. Matija Prelog. Din 3. — Zgodovinska knjižnica. I, 1.: Krajevne kronike. Din 3. — Zgodovinska knjižnica. II, 1.: Prazgodovinske izkopine. Din 3.

Poleg teh ima ZDM v zalogi tudi naslednje publikacije: Kragelj Jos: Tolminski opravilnik. Din 3. — Mravljak Jos: Vuženica. II. Din 15. — Orožen Ignac: Das Dekanat Oberburg. Din 25. — Strmšek Pavel, dr.: Zur älteren Geschichte der westlichen Südslawen. Din 10.